

Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap van geweld op school

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (20053345) Van Damme Anjuli

Academiejaar 2008-2009

Promotor:

Prof. Dr. Pauwels Lieven

Commissarissen:

Dr. Degraeuwe Tinneke

Lic. Van den Herrewegen Evelien

Trefwoorden:

Schoolgeweld

Onveiligheidsbeleving

Slachtofferschap

Victim Survey

Univariate / Bivariate / Multivariate analyse

Verklaring inzake toegankelijkheid van de masterproef criminologische wetenschappen

Ondergetekende,

Van Damme Anjuli (20053345)

geeft hierbij aan derden,

zijnde andere personen dan de promotor (en eventuele co-promotor), de commissarissen of leden van de examencommissie van de master in de criminologische wetenschappen, **de toelating** om deze masterproef in te zien, deze geheel of gedeeltelijk te kopiëren of er, indien beschikbaar, een elektronische kopie van te bekomen, waarbij deze derden er uiteraard slechts zullen kunnen naar verwijzen of uit citeren mits zij correct en volledig de bron vermelden.

Deze verklaring wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren waarin de masterproef moet worden ingediend, en dient in elk van die exemplaren ingebonden onmiddellijk na het titelblad.

Datum: 21/07/2009

Handtekening: .....

Woord vooraf

Deze masterproef kwam tot stand met het oog op het behalen van de graad Master in de Criminologische wetenschappen aan de Universiteit van Gent. De keuze voor het uitvoeren van een kwantitatief empirisch onderzoek heeft ertoe geleid dat ik op één jaar tijd ontzettend veel heb bijgeleerd. Voordien had ik immers enkel kunnen kennismaken met het uitvoeren van kwalitatief criminologisch onderzoek.

Graag zou ik mijn promotor Prof. Dr. Lieven Pauwels bedanken voor de intensieve begeleiding bij deze masterproef. Hij leerde me werken met SPSS, begeleidde me bij het opzetten van het empirisch onderzoek, gaf me feedback wanneer nodig,... Kortom, een oprechte dankjewel! Ook gaat mijn dank uit naar Maarten Van de Velde, Master in de Criminologische wetenschappen en wetenschappelijk medewerker, voor de hulp met het statistisch verwerkingsprogramma SPSS.

Een bijzonder woord van dank gaat naar de scholen die meewerkten aan het onderzoek, zonder hun medewerking kon deze masterproef niet verwezenlijkt worden. Tevens gaat mijn dank uit naar de leerlingen die de gegevens leverden voor mijn analyses.

Prof. Dr. Ton Mooij, onderzoeker en manager aan het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) van de Radboud universiteit Nijmegen, dank ik voor de informatie die hij me bezorgde inzake de onderzoeken die hij in Nederland heeft uitgevoerd rond schoolgeweld en onveiligheidsbeleving van jongeren.

Ook wens ik mijn ouders te bedanken, zij hebben me zowel financieel als emotioneel ondersteund. Ten slotte wil ik ook mijn zus Sophie, mijn beste vriendin Marjolein, en Christoph, een vriend waar ik altijd op kan rekenen, bedanken om er altijd voor me te zijn. Als laatste dank ik Jurgen, mijn vriend, voor alles.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	4
INHOUDSOPGAVE.....	5
LIJST MET AFKORTINGEN	8
LIJST MET FIGUREN	9
LIJST MET TABELLEN.....	9
INLEIDING	10
I. LITERATUURSTUDIE	15
1. Slachtofferschap, onveiligheidsbeleving, kwetsbaarheid en de schoolcontext	15
1.1. Inleiding.....	15
1.2. Een stukje geschiedenis	16
1.2.1. Het ontstaan van de victimologie	17
1.2.2. De wetenschappelijke ontdekking van het onveiligheidsgevoel	18
1.3. Onveiligheidsgevoelens: een multidimensioneel begrip	20
1.3.1. ‘Fear of crime’ versus onveiligheidsgevoelens	20
1.3.2. Het meten van (on)veiligheid	21
1.4. Belangrijke bevindingen uit vroeger onderzoek bij jongeren.....	23
1.4.1. Vroegere studies naar slachtofferschap	24
1.4.2. Vroegere studies naar onveiligheidsgevoelens.....	26
1.5. Naar een schoolconceptueel model?.....	30
1.5.1. Kwetsbaarheid.....	30
1.5.2. De rol van de schoolcontext	31
1.5.2.1. Structurele factoren	32
1.5.2.1.1. Schoolcompositie.....	32
1.5.2.1.2. Schoolgrootte	34
1.5.2.2. Sociaal klimaat.....	34
1.5.2.3. Situationele factoren – exposure to offenders	34
1.5.3. Ervaring met geweld	36
1.5.3.1. Fear-victimization paradox	36
1.5.4. Van theorie naar toetsbare modellen en stellingen.....	37
1.5.4.1. Conceptueel model ter verklaring van slachtofferschap van schoolgeweld	38
1.5.4.2. Conceptueel model ter verklaring van onveiligheidsbeleving op school	39
1.5.4.3. Geïntegreerd schoolconceptueel model.....	40
1.6. Besluit.....	41
2. Geweld: definitie en vormen	42
2.1. Inleiding.....	42

2.2. Definitie van geweld.....	42
2.3. Vormen van geweld.....	44
2.3.1. Algemene indeling	44
2.3.2. Geweld op school	47
2.3.2.1. Cluster 1: Fysiek, planmatig geweld	47
2.3.2.2. Cluster 2: Materieel, vandalistisch geweld.....	47
2.3.2.3. Cluster 3: Pestend schoolgedrag	48
2.4. Besluit.....	50
II. ONDERZOEK.....	51
3. Methodologie	51
3.1. Inleiding.....	51
3.2. De methode van de victim survey.....	52
3.3. Schoolsteekproef Lokeren	53
3.3.1. Een bevraging in het tweede jaar van het secundair onderwijs	53
3.3.2. Een pretest en groepsgesprek als voorbereidende fase.....	54
3.3.3. Steekproefdesign en gerealiseerde steekproef in Lokeren.....	54
3.3.4. Selectieprocedure en participatieratio van scholen en afnamemodaliteit	55
3.3.5. Participatieratio van jongeren en unit-non-respons	57
3.3.6. Samenstelling van de Lokerse steekproef	57
3.4. Operationalisatie van de centrale begrippen.....	59
3.5. Werkwijze bij de analyses	64
3.5.1. Univariate en bivariate analyses.....	64
3.5.2. Bloksgewijze regressieanalyse.....	64
3.5.3. Voorbereidende controle	65
3.6. Besluit.....	66
4. Resultaten beschrijvend onderzoek	67
4.1. Inleiding.....	67
4.2. Aard en omvang slachtofferschap van geweld op school.....	68
4.2.1. Dader(s) is/zijn medeleerling(en)	68
4.2.2. Dader is leerkracht	72
4.2.3. Hoeveel verschillende items rapporteren de tweedejaars?	73
4.2.4. Bijkomende slachtofferschapvariabelen.....	74
4.3. Aard en omvang (on)veiligheidsbeleving.....	75
4.3.1. Cognitieve dimensie	75
4.3.2. Affectieve dimensie.....	76
4.3.3. Expressieve dimensie	77
4.3.4. Verschillen in (on)veiligheidsbeleving voor de totale steekproef	78

4.4. Besluit	80
5. Resultaten verklarend onderzoek	82
5.1. Inleiding	82
5.2. Indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext ter verklaring van individuele verschillen in slachtofferschap van schoolgeweld?	83
5.3. Indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext ter verklaring van individuele verschillen in (on)veiligheidsbeleving op school?	85
5.4. Slachtofferschap van schoolgeweld als mediërende factor?	86
5.5. En wat voor de verschillende dimensies?	88
5.6. Besluit	89
III. ALGEMEEN BESLUIT EN KRITISCHE BEDENKINGEN	92
IV. BIBLIOGRAFIE	98
V. BIJLAGEN	106
Bijlage 1: Vragenlijst: Onveiligheidsbeleving en ervaring met geweld op school.....	107
Bijlage 2: Introductiebrief	125
Bijlage 3: Instructies voor de afnemer.....	127
Bijlage 4: Univariante beschrijvende statistieken.....	128
4.1. Univariante beschrijvende statistieken op individueel niveau	128
4.2. Univariante beschrijvende statistieken op niveau van de school.....	128
Bijlage 5: Voorbereidende controle meervoudige lineaire regressieanalyse	129
5.1. Controle op normaliteit, afhankelijke variabele: totaal slachtofferschap.....	129
5.2. Controle op normaliteit, afhankelijke variabele: totaal onveiligheidsbeleving	129
5.3. Controle op heteroscedasticiteit, afhankelijke variabele: totaal slachtofferschap	130
5.4. Controle op heteroscedasticiteit, afhankelijke variabele: totaal onveiligheidsbeleving ...	130
Bijlage 6: Correlatiematrices	131
6.1. Vaststelling probleem van multicollineariteit op niveau van de school	131
6.2. Correlatiematrix van de onafhankelijke variabelen uit het verklarend onderzoek	131
Bijlage 7: Blokgewijze regressieanalyses voor de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen	132
7.1. Cognitieve dimensie.....	132
7.2. Affectieve dimensie	132
7.3. Expressieve dimensie	133

Lijst met afkortingen

APS: Administratie, Planning en Statistiek

Cf.: confer

DF: Degrees of Freedom (vrijheidsgraden)

Dr.: Doctor

Ibid.: ibidem

l.c.: locus citatum

o.c.: opus citatum

Prof.: Professor

SES: Socio-economische status

SPSS: Statistical Products and Service Solutions, vroeger Statistical Package for the Social Sciences

Std. Afw.: Standaardafwijking

VRIND: Vlaamse Regionale Indicatoren

VS: Verenigde Staten van Amerika

Lijst met figuren

Figuur 1: Classificatieschema voor het meten van onveiligheidsgevoelens	22
Figuur 2: Conceptueel model ter verklaring van slachtofferschap van schoolgeweld	38
Figuur 3: Conceptueel model ter verklaring van onveiligheidsbeleving op school	39
Figuur 4: Geïntegreerd schoolconceptueel model.....	40
Figuur 5: Verschillen in onveiligheidsbeleving op school voor de totale steekproef.....	78
Figuur 6: Verschillen in onveiligheidsbeleving op school naar geslacht	79

Lijst met tabellen

Tabel 1: Achtergrondkenmerken van de jongeren uit de Lokerse steekproef.....	57
Tabel 2: Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: medeleerling(en)).....	60
Tabel 3: Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: leerkracht)	60
Tabel 4: Operationalisatie onveiligheidsbeleving op school.....	61
Tabel 5: Operationalisatie kenmerken van fysieke en sociale kwetsbaarheid van een individu	63
Tabel 6: Antwoordscores op de slachtofferschap-items (referentieperiode: 12 maanden / dader(s): medeleerling(en))	68
Tabel 7: Antwoordscores op de slachtofferschap-items (referentieperiode: 12 maanden / dader: leerkracht).....	72
Tabel 8: Aantal verschillende gerapporteerde slachtofferschap-items (referentieperiode: afgelopen twaalf maanden)	74
Tabel 9: Bijkomende slachtofferschapvariabelen	74
Tabel 10: Antwoordscores enquêtevragen cognitieve dimensie	75
Tabel 11: Antwoordscores enquêtevragen affectieve dimensie	76
Tabel 12: Antwoordscores enquêtevragen expressieve dimensie	77
Tabel 13: Slachtofferschap van schoolgeweld, bloksgewijze regressieanalyse	83
Tabel 14: Onveiligheidsbeleving op school, bloksgewijze regressieanalyse (indicatoren kwetsbaarheid en kenmerken schoolcontext)	85
Tabel 15: Onveiligheidsbeleving op school, bloksgewijze regressieanalyse (toevoeging onafhankelijke variabele slachtofferschap van schoolgeweld)	87

Inleiding

Situering

‘Twee wapens in elke klas’¹, ‘Geweld op school neemt toe’², ‘Minstens één verkrachting per week op school’³, ‘40 procent meer bedreigingen in Vlaamse scholen’⁴, ‘Twaalf gewonden na gewapende raid op Frans Lyceum’⁵... De laatste maanden staan de kranten bol van artikels die handelen over geweld op school. Ook actualiteitenmagazines belichten meer en meer schokkende gebeurtenissen die handelen over leerlingengeweld uit binnen- en buitenland. Het fenomeen is niet meer uit onze maatschappij weg te denken. Wat vroeger de veilige thuishaven voor jongeren leek, blijkt nu een plek te zijn waar men het slachtoffer wordt van pesterijen, bedreigingen, slagen, seksueel geweld,...

Doch, er zijn geen cijfers voorhanden die de toename van jongerengeweld in het algemeen of op de school kunnen staven. Internationaal vergelijkend *self-report* onderzoek en analyses van de geregistreerde jeugddelinquentie geven aan dat delinquent gedrag bij jongeren de laatste twee decennia weinig is geëvolueerd en dat geweldpleging daarvan als een niet onbelangrijk bestanddeel kan beschouwd worden.⁶ Ook al trachten de media en ook politici ons te doen geloven dat er sprake is van een toenemend geweldsprobleem onder jongeren, berust de bezorgdheid in de samenleving omtrent dit fenomeen eerder op een subjectief aanvoelen dan op objectieve gegevens. Dit wil niet zeggen dat deze problematiek niet serieus dient genomen te worden. Gewelddelicten kunnen ernstige gevolgen hebben voor de slachtoffers, zeker wanneer ze minderjarig zijn. Bovendien kunnen ze een enorme impact hebben op de onveiligheidsbeleving van zowel de slachtoffers zelf alsook op die in de omgeving.

---

¹ BAUMERS, K. en DE VLIETGER, J., Twee wapens in elke klas, *Het Nieuwsblad*, 15 maart 2009, p. 4.

² LESAFFER, P. (2007/11/21) Geweld op school neemt toe [WWW]. Het Nieuwsblad: <http://www.nieuwsblad.be/Article/Detail.aspx?ArticleID=GHIKE1L6> [15/03/09]

³ BAUMERS, K., Minstens één verkrachting per week op school, *Het Nieuwsblad*, 7 februari 2009, p. 4.

⁴ D.E.A. (2009/02/10) 40 procent meer bedreigingen in Vlaamse scholen [WWW]. De Morgen: <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/681565/2009/02/10/40-procent-meer-bedeigingen-in-Vlaamse-scholen.dhtml> [15/03/09]

⁵ E.D.P. (2009/03/10) 12 gewonden na gewapende raid op Frans lyceum [WWW]. De Morgen: <http://www.demorgen.be/dm/nl/990/Buitenland/article/detail/758194/2009/03/10/12-gewonden-na-gewapende-raid-op-Frans-lyceum.dhtml> [04/04/09]

⁶ VETTENBURG, N. en HUYBREGTS, I., ‘Geweld en onveiligheidsgevoelens op school’ in *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk*, CASSELMAN, J., GOETHALS, J., GOOSSENS, F., HUTSEBAUT, F., VERVAEKE, G. en WALGRAVE, L., (eds.), Brussel, Politeia, 2001, 132.

In het gros van de onderzoeken naar jeugdigen en criminaliteit gaat de aandacht vooral uit naar de jongere als dader.⁷ Een groot aandeel van deze studies maakt gebruik van de *self-report* methode. Omdat officiële cijfers veelal ontbreken of onvolledig zijn, biedt deze methode de mogelijkheid om het *dark number* in kaart te brengen. Zo zijn er een aantal onderzoeken uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie die in beperkte mate een zicht geven op de aard en omvang van het geweld gepleegd door jongeren. De jongere als slachtoffer lijkt echter in het Vlaamse onderzoekslandschap vergeten te zijn. Het zijn nochtans deze jongeren die ernstige (psychische en/of fysieke) letsels kunnen overhouden aan hun slachtofferschap. Internationaal onderzoek toont immers aan dat geweldpleging eerder adolescentiegebonden is en dus als het ware vanzelf afneemt naarmate men ouder wordt.⁸ Ook onderzoek naar het onveiligheidsgevoel van jongeren blijft, ondanks de toenemende aandacht, een wetenschappelijk vrij onontgonnen gebied.⁹ Vragen betreffende deze materie komen normaliter in de Veiligheidsmonitor aan bod. Deze telefonische enquête richt zich tot de Belgische burger vanaf de leeftijd van vijftien jaar. Slechts 14,5 % van het totaal aantal respondenten in 2006 behoorde tot de leeftijdsgroep 14 – 25 jarigen.¹⁰ De veiligheidsmonitor richt zich dus vooral naar volwassenen. Voelen jongeren zich dan niet (af en toe) onveilig? Omdat de aanwezigheid van jongeren in de publieke ruimte een negatieve invloed blijkt te hebben op het onveiligheidsgevoel van volwassenen, krijgt de onveiligheidsbeleving van deze groep zelf weinig aandacht. Echter, niet alleen volwassenen maar ook jongeren worden geconfronteerd met maatschappelijke veranderingen. Ook hun situatie wordt minder zeker, minder eenvoudig voorspelbaar en gestructureerd. De grote overgangen die voordien stabiel waren zoals de stap naar arbeid, huwelijk en ouderschap worden dit steeds minder. Men kan dus verwachten dat ook jongeren gevoelens van onveiligheid ontwikkelen doorheen hun maatschappelijke socialisering.¹¹ Of de factoren die van invloed zijn op het onveiligheidsgevoel van jongeren dezelfde zijn als die bij volwassenen is niet zeker aangezien het tekort aan empirisch materiaal hieromtrent.

---

⁷ VAN DER PLOEG, J.D., 'Tot besluit' in *Geweld op school: achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*, VAN DER PLOEG, J.D. en MOOIJ, T., (eds.), Rotterdam, Lemniscaat, 1998, 217 – 221.

⁸ GOEDSEELS, E., 'Cijfers met betrekking tot jeugddelinquentie' in *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's in de jeugdcriminologie*, GORIS, P. en WALGRAVE, L., (eds.), Leuven, Garant, 2001, 37.

⁹ COPS, D., 'Onveiligheidsgevoelens van jongeren onderzocht' in *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht*, VETTENBURG, N., DEKLERCK, J. en SIONGERS, J., (eds.), Leuven, Acco, 2009, 77.

¹⁰ VAN DEN BOGAERDE, E. en VAN DEN STEEN, I., *Veiligheidsmonitor 2006. Resultaten van de federale enquête*. Brussel, 2006, 1. (tabellenrapport)

¹¹ COPS, D., *l.c.*, 80.

Probleemstelling

Deze masterproef heeft tot doel een zicht te krijgen op de onveiligheidsbeleving en het slachtofferschap van jongeren betreffende geweld op school. Doch, aangezien de beperking in tijd, is de getrokken steekproef niet representatief voor geheel Vlaanderen, maar louter voor de stad Lokeren en haar deelgemeenten. Daarnaast wordt in deze masterproef ook nagegaan welke precies de determinanten van beide problemen zijn. Hierbij wordt vertrokken vanuit een geïntegreerd theoretisch raamwerk. Zo kunnen de oorzaken en de verklaring van het onveiligheidsgevoel gezocht worden in een verhoogde *vulnerability* of kwetsbaarheid – zowel fysiek als sociaal – bij bepaalde bevolkingsgroepen.¹² Ook de omgeving blijkt een effect te hebben op onveiligheidsgevoelens van individuen.¹³ Vandaar ook dat in deze masterproef grondig aandacht wordt besteed aan de invloed van de schoolcontext. Niet enkel de onveiligheidsbeleving kan verklaard worden vanuit kenmerken van fysieke en sociale kwetsbaarheid van een individu en de omgeving waarin die vertoeft, maar ook slachtofferschap.¹⁴ Bovendien blijkt er geen onbelangrijke relatie te bestaan tussen slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens. Zo wordt verondersteld dat individuen die reeds slachtoffer waren van criminaliteit, zich onveiliger voelen dan anderen.¹⁵

Gelden bovengenoemde verklaringen ook voor het fenomeen ‘geweld op school’? Uit buitenlands onderzoek blijkt dat ze de confrontatie met de realiteit partieel lijken te doorstaan.¹⁶ Is dit ook het geval in Vlaanderen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is een slachtofferenquête gehouden onder studenten uit het tweede jaar secundair onderwijs in de regio Lokeren. In deze *victim survey* is gepeild naar het werkelijk aantal geweldsdelicten waarvan de leerlingen reeds slachtoffer zijn geweest op hun school en naar de onveiligheidsgevoelens die ze er ervaren. Omwille van de beperking in tijd en middelen konden niet alle studenten bevraagd worden, vandaar dat er een representatief staal van middelbare scholieren is genomen die de onderzoekspopulatie uitmaakt van deze studie. 547

---

¹² KILLIAS, M. en CLERICI, C., ‘Different measures of vulnerability in their relation to different dimensions of fear of crime’, *The British Journal of Criminology*, 2000, 437 – 450.

¹³ HALE, C., ‘Fear of crime: a review of the literature’, *International Review of Victimology*, 1996, 117.

¹⁴ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, Den Haag, Sociaal en cultureel planbureau, 2006, 60 – 66.

¹⁵ ROUNTREE, P.W., ‘A reexamination of the crime-fear linkage’, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1998, 348 – 350.

¹⁶ Zie onder meer : SCHRECK, C.J., MILLER, J.M. en GIBSON, C.L., ‘Trouble in the school yard: a study of the risk factors of victimization at school’, *Crime and Delinquency*, 2003, 460 – 484; AKIBA, M., ‘Predictors of student fear of school violence: a comparative study of eighth graders in 33 countries’, *School effectiveness and school improvement*, 2008, 51 – 72.

studenten uit 6 verschillende scholen werden bevroegd. Bovendien betreffen de respondenten enkel leerlingen uit het tweede jaar secundair onderwijs, dit omdat ze reeds vertrouwd zijn met de schoolcontext waarin ze vertoeven en omdat ze amper het voorwerp van onderzoek uitmaken. We toetsen een set van stellingen dat werd gedestilleerd uit bovengenoemd geïntegreerd theoretisch raamwerk. Het mag duidelijk zijn dat deze verkennende studie niet de bedoeling heeft om te veralgemenen. Ze beperkt zich tot onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap betreffende schoolgeweld in de regio Lokeren. Ze kan wel een aanzet geven tot verder onderzoek. Het is ook niet de bedoeling om aan de hand van deze studie aanbevelingen te formuleren voor beleidsmakers om de veiligheid voor scholieren te verbeteren. Wel krijgen de deelnemende scholen hun eigen resultaten teruggekoppeld. Met deze informatie kunnen ze het eigen veiligheidsbeleid mede inrichten, verantwoorden en ook empirisch evalueren.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen worden opgesplitst in beschrijvende en verklarende onderzoeksvragen. De *eerste beschrijvende onderzoeksvraag* luidt: Wat is de aard en de omvang van het fenomeen slachtofferschap van geweld op school? Dat schoolgeweld bestaat, valt niet te ontkennen, maar naar het aantal leerlingen dat daadwerkelijk slachtoffer was en van welk type geweld precies, is het vaak gissen. De *tweede beschrijvende onderzoeksvraag* luidt als volgt: Wat is de aard en de omvang van de (on)veiligheidsbeleving van leerlingen in verband met schoolgeweld? Het antwoord op deze onderzoeksvraag moet ons een indicatie geven van het aantal leerlingen dat onveiligheidsgevoelens op school ervaart en hoe vaak. Hoe groot zij hun risico inschatten om slachtoffer te worden van schoolgeweld en in welke mate ze een mijdingsgedrag vertonen. Het beantwoorden van de beschrijvende onderzoeksvragen zorgt ervoor dat we een volledig beeld krijgen van de te onderzoeken fenomenen. Dit is noodzakelijk vooraleer we deze fenomenen trachten te verklaren.

Zo komen we tot *een eerste verklarende onderzoeksvraag*: In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu? En *een tweede*: In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext? Met deze voorgenoemde verklarende onderzoeksvragen willen we nagaan of enkele determinanten van slachtofferschap die worden aangehaald in de literatuur ook gelden voor slachtofferschap van schoolgeweld. Gelijkaardige verklarende onderzoeksvragen worden gesteld voor het fenomeen onveiligheidsbeleving op school. Een *derde verklarende*

onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt: In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu? En een *vierde* luidt: In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext? Omdat dezelfde determinanten worden aangehaald voor beide fenomenen en slachtofferschap op zich ook als determinant voor onveiligheidsgevoelens wordt beschouwd, komen we tot de formulering van een *vijfde* en laatste *verklarende onderzoeksvraag*: In welke mate is slachtofferschap van schoolgeweld een mediërende factor ten aanzien van de effecten van indicatoren van kwetsbaarheid van een individu en van kenmerken van de schoolcontext bij de verklaring van individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school?

Structuur van de masterproef

Deze masterproef bestaat uit drie grote delen. Het eerste deel omvat een literatuurstudie bestaande uit twee hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de geschiedenis van de victimologie, de wetenschappelijke ontdekking van het onveiligheidsgevoel en het begrip ‘onveiligheidsgevoelens’. Tevens worden enkele belangrijke bevindingen uit vroeger onderzoek bij jongeren nader belicht. Ook de conceptuele modellen die als basis fungeren voor het empirisch onderzoek komen in dit eerste hoofdstuk aan bod. In het tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het begrip geweld en haar verschijningsvormen. Het tweede deel betreft het eigenlijke onderzoek en bestaat uit drie hoofdstukken. In hoofdstuk drie wordt de methodologie geschetst. We belichten de wijze waarop het empirisch onderzoek tot stand kwam, hoe de centrale begrippen werden geoperationaliseerd en welke methode er werd gebruikt bij de analyses. In hoofdstukken vier en vijf brengen we de resultaten van het empirisch onderzoek. Eindigen doen we met een algemeen besluit en enkele kritische bedenkingen.

I. LITERATUURSTUDIE

1. Slachtofferschap, onveiligheidsbeleving, kwetsbaarheid en de schoolcontext

---

1.1. Inleiding

Dat het ‘onveiligheidsgevoel’ een hot issue is geworden in onze maatschappij, valt moeilijk te ontkennen. De media bulken van berichtgevingen over stijgende onveiligheidsgevoelens, politici verdringen elkaar om zich te profileren met hun eigen aanpak van dit onveiligheidsgevoel,... De veiligheidsbeleving is minstens even belangrijk geworden als de objectieve veiligheid in het huidige veiligheidsbeleid. Dit heeft zich vertaald in een grote wetenschappelijke aandacht voor dit fenomeen. Deze is er echter pas gekomen met de opkomst van slachtofferenquêtes midden de jaren zestig.¹⁷ Voordien had de criminologie die zich voornamelijk focuste op de dader, geen oog voor slachtoffers van criminaliteit of voor de reactie van de bevolking op crimineel gedrag, met name onveiligheidsgevoelens. Criminaliteit is echter een sociale constructie die tot stand komt door reacties, acties en reacties. Dit wordt mooi geïllustreerd door het criminologisch vierkant (*‘the square of crime’*) zoals uitgewerkt door de links realisten als Jock Young¹⁸ en John Lea¹⁹. Bepaalde handelingen zijn pas criminele handelingen wanneer ze door de overheid strafbaar zijn gesteld. In veel gevallen worden andere personen door deze strafbaar gestelde handelingen getroffen en tot slachtoffer gemaakt. Op strafbare handelingen kunnen zowel formele als informele reacties volgen. Zo kunnen subjectieve onveiligheidsgevoelens die burgers ervaren, worden beschouwd als een informele reactie op crimineel gedrag. Enkel aandacht besteden aan de pleger van criminaliteit blijkt dus een te bekrompen benadering te zijn. Tal van onderzoekers gingen zich dan ook richten op de fenomenen slachtofferschap en onveiligheidsbeleving en hun (mogelijke) oorzaken. Althans bij volwassenen. Een analyse van deze onderzoekstraditie leert al snel dat slechts zeer weinig studies specifiek aandacht hebben voor het slachtofferschap en

---

¹⁷ COPS, D., *l.c.*, 77 - 78.

¹⁸ YOUNG, J., ‘Incessant chatter: recent paradigms in criminology’ in *The Oxford Handbook of Criminology*, MAGUIRE, M., MORGAN, R. en REINER, R., (eds.), Oxford, Oxford University Press, 1994, 69 – 124.

¹⁹ LEA, J., *Crime and modernity. Continuities in left realist criminology*, Londen, Sage, 2002, 213 p.

het onveiligheidsgevoel van kinderen en adolescenten. Pas sinds enkele jaren lijkt dit thema zeer geleidelijk aan belang te winnen.²⁰

In wat volgt komt eerst een stukje geschiedenis aan bod. Het ontstaan van de victimologie wordt kort geschetst. Daarna volgt een beknopte historische situering van de wetenschappelijke ontdekking van het onveiligheidsgevoel. Hierbij wordt ook dieper ingegaan op het nogal abstracte begrip ‘onveiligheidsgevoelens’. Er bestaat voornamelijk geen eensgezindheid over de wijze waarop deze gevoelens dienen te worden gedefinieerd en geoperationaliseerd. Nadien volgt er een literatuuranalyse van het beperkte aantal gevoerde onderzoeken die zich specifiek hebben gericht op het slachtofferschap en het onveiligheidsgevoel van jongeren. Vervolgens geven we een overzicht van de in de literatuur aangehaalde factoren die het onveiligheidsgevoel en de kans op victimisatie van jongeren zouden beïnvloeden. Achtereenvolgens worden besproken: de invloed van kenmerken van fysieke en sociale kwetsbaarheid, de rol van de schoolcontext en het effect van slachtofferervaring. Aan het einde van dit hoofdstuk vatten we deze bevindingen samen in een drietal conceptuele modellen met bijhorende stellingen die als basis fungeren voor het empirisch onderzoek.

1.2. Een stukje geschiedenis...

De criminologie is een wetenschap die betrouwbare en precieze kennis wil leveren over de verschijningsvormen, oorzaken en gevolgen van criminaliteit. De geschiedenis van de criminologie kent bijgevolg tal van theorieën die pogen crimineel gedrag te verklaren. Theoretici vertrokken hierbij echter vooral vanuit de vraag: ‘Waarom pleegt iemand crimineel gedrag?’ Sommige theorieën stellen dat crimineel gedrag wordt aangeleerd, volgens andere is de delinquent gedetermineerd,... Nooit werd de vraag gesteld waarom iemand nu precies slachtoffer wordt van criminaliteit. Het is pas in de tweede helft van de 20ste eeuw met de ontwikkeling van een nieuwe discipline, met name de victimologie, dat daar verandering in kwam.²¹ In het kader van deze discipline ontstonden grootschalige slachtofferenquêtes die sinds midden de jaren zestig vanuit de VS geleidelijk aan hun intrede deden in de westerse wereld. In deze enquêtes werd niet alleen gepeild naar het ervaren slachtofferschap, maar ook

---

²⁰ DE GROOF, S., ‘And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys’, *Youth and Society*, 2008, 267 – 268.

²¹ LISSEBERG, E., ‘Definities van criminaliteit’ in *Tegen de regels IV, Een inleiding in de criminologie*, LISSEBERG, E., VAN RULLER, S. en VAN SWAANINGEN, R., (eds.), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2001, 49.

naar de onveiligheidsbeleving van de respondenten. Onveiligheidsgevoelens blijken immers negatieve gevolgen te hebben voor het individu en de maatschappij.²²

1.2.1. Het ontstaan van de victimologie

De aandacht voor slachtoffers van criminaliteit is in de criminologie niet steeds dezelfde geweest. Ten tijde van de verlichting werd het delict in de eerste plaats gedefinieerd als een schending van het sociaal contract waarin burgers een klein deel van hun vrijheid afstonden aan de gemeenschap in ruil voor veiligheid. Zo gezien trof een misdrijf in de eerste plaats het algemeen belang en niet zozeer de rechten van een individueel slachtoffer. Bovendien bestond er tot ver in de 20ste eeuw een psychologische blindheid voor wat het betekent slachtoffer te zijn. Destijds was het nog niet algemeen bekend dat victimisatie mogelijks psychische en sociale gevolgen met zich meebrengt.²³ Kortom, criminologie was een discipline waarin de focus vooral lag op de dader van criminaliteit.

Het is pas in de tweede helft van de 20ste eeuw dat de aandacht voor het slachtoffer in de criminologie langzamerhand is gaan groeien. De Amerikaanse psychiater, Frederick Wertham, pleitte in 1949 zelfs voor een nieuwe wetenschappelijke discipline waarin de bestudering van het slachtofferschap van misdrijven centraal staat, met name de victimologie.²⁴ Maar het is de verschijning van het boek *'The criminal and his victim'* van Hans von Hentig in 1948 dat algemeen gezien wordt als het begin van deze nieuwe discipline. Hierin stelt de auteur het slachtoffer als passieve actor in vraag. Hij is van oordeel dat het slachtoffer in bepaalde situaties zelf een bijdrage levert aan de totstandkoming van een delict door provocatie, instemming etc.²⁵ De rollen van dader en slachtoffer kunnen, vooral wanneer beiden al voor het delict een relatie hadden, aanzienlijk met elkaar vervlochten zijn.²⁶ Overigens suggereert dezelfde von Hentig dat sommige personen *victim prone* zijn. Door hun gedrag en eigenschappen lopen zij een grotere kans slachtoffer te worden dan anderen.²⁷ Van het begrip victimologie is echter in dit boek nog geen sprake. Dit begrip is voor het eerst

---

²² COPS, D., *l.c.*, 78.

²³ VAN RULLER, S., 'Wat is criminologie?' in *Tegen de regels IV, Een inleiding in de criminologie*, LISSENBERG, E., VAN RULLER, S. en VAN SWAANINGEN, R., (eds.), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2001, 26 – 27.

²⁴ VAN DIJK, J.J.M., WINKEL, F.W. en LETSCHERT, R., 'De victimologie bloeit, zij het deels incognito', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2008, 182.

²⁵ ZEDNER, L., 'Victims' in *The Oxford Handbook of Criminology*, MAGUIRE, M., MORGAN, R. en REINER, R., (eds.), Oxford, Oxford University Press, 2002, 420.

²⁶ VAN RULLER, S., *l.c.*, 26.

²⁷ ZEDNER, L., *l.c.*, 420.

gebruikt door de Roemeense, later Israëliische strafrechtsgeleerde Benjamin Mendelsohn. Deze publiceerde in 1956 een artikel in een Frans tijdschrift waarin het begrip victimologie wordt gebruikt als aanduiding voor de wetenschap die slachtofferschap bestudeert. In zijn publicatie wordt ruim aandacht besteed aan de eventuele medeschuld van het slachtoffer bij de totstandkoming van een delict. Mendelsohn maakt in zijn artikel een onderscheid tussen verschillende typologieën van de mate van medeschuld van slachtoffers, gaande van het compleet onschuldige tot het meest schuldige slachtoffer. Zijn opvattingen vertonen grote gelijkenissen met die van von Hentig. Hij dient naast von Hentig erkend te worden als medegrondlegger van de victimologie.²⁸

Het duurde echter tot de jaren zeventig voordat victimologisch onderzoek goed van de grond kwam. Klassieke studies die de schuld van het delict bij het slachtoffer legden, hadden inmiddels tot heel wat kritieken geleid. Er werd verondersteld dat de rol van het slachtoffer veel complexer moest zijn. Bovendien waren deze studies in vele gevallen niet empirisch onderbouwd. De invoering van nationale slachtofferenquêtes zorgde dan ook voor een sterke impuls in het victimologisch onderzoek. Oorspronkelijk hadden deze enkel tot doel het *dark number* te leren kennen. Doch, op basis van dit empirisch materiaal doken eind de jaren zeventig de eerste theorieën om de kans op slachtofferschap te verklaren op.²⁹ Inmiddels bestaan er talrijke theoretische inzichten die slachtofferschap in het algemeen, maar ook betreffende specifieke delicten, bevolkingsgroepen of in bepaalde contexten trachten te verklaren.

1.2.2. De wetenschappelijke ontdekking van het onveiligheidsgevoel

Victim surveys maakten het niet alleen mogelijk om het *dark number* te leren kennen, ze creëerden ook de mogelijkheid om een zicht te krijgen op de onveiligheidsbeleving van individuen. De interesse in *fear of crime* is ontstaan in de jaren zestig in de VS gedurende een woelige periode gekenmerkt door rassenrellen en groeiend stedelijk geweld.³⁰ Onderzoekers gingen zich de vraag stellen in welke mate mensen vrees hebben voor misdrijven en waarom. Onveiligheidsgevoelens hebben immers gevolgen voor het gedrag van burgers. Zo gaan mensen die zich onveilig voelen bepaalde plaatsen mijden of amper nog alleen de straat op.

---

²⁸ VAN DIJK, J.J.M., GROENHUIJSEN, M.S. en WINKEL, F.W., 'Victimologie; voorgeschiedenis en stand van zaken', *Justitiële verkenningen*, 2007, 10 – 12.

²⁹ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, 57 – 58.

³⁰ ZEDNER, L., *l.c.*, 425.

Op die manier raken ze sociaal geïsoleerd.³¹ Daarnaast noteren verschillende onderzoeken negatieve psychologische effecten bij individuen als gevolg van angstgevoelens. Liska en Baccaglini gewagen van een verhoogd risico op depressie en op onhandelbare stress.³² Het onveiligheidsgevoel blijkt ook een geaggregeerd effect te hebben. Het zet de kwaliteit van het gemeenschapsleven onder druk, het versterkt bestaande sociale breuklijnen en het tast het maatschappelijk vertrouwen aan. Bovendien wordt er zelfs gesteld dat criminaliteit kan toenemen als gevolg van stijgende onveiligheidsgevoelens. Wanneer individuen zich uit bepaalde ‘onveilige’ buurten terugtrekken en de tijd die buiten op straat wordt doorgebracht geringer wordt, leidt dat tot verminderde sociale controle, wat op zijn beurt weer kan leiden tot een toename van criminaliteit.³³ Onveiligheidsgevoelens worden hierdoor niet langer als een individueel maar als een maatschappelijk probleem benaderd. Dit alles heeft tot gevolg gehad dat in het huidige veiligheidsbeleid de veiligheidsbeleving minstens even belangrijk is geworden als de objectieve veiligheid (de criminaliteitsgraad). Sinds de jaren zeventig zijn er enkele honderden wetenschappelijke bijdragen gewijd aan dit thema. Ook in het publieke en politieke debat blijkt het een hot topic te zijn geworden.³⁴ In eigen land heeft het echter geduurd tot een reeks ‘zwarte zondagen’ vooraleer het fenomeen publieke en politieke aandacht kreeg. Dit niet zozeer vanwege de opmars van het huidige Vlaams Belang, maar eerder vanuit de observatie dat bijna elke politieke partij vanaf de verkiezingen van 13 juni 1999, veiligheid als centraal thema in zijn campagne naar voren schoof.³⁵ Doch, voordien werden er reeds een aantal lokale studies uitgevoerd betreffende slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens in Luik, Gent en de mijngemeenten. Hebberecht et al. exploreerden verschillen in victimisering in vier Gentse buurten. Goethals et al. onderzochten de victimisering en de angstgevoelens bij de bevolking van de ex-mijngemeenten in Limburg. Ook in Luik werden een aantal kleinschalige slachtofferenquêtes uitgevoerd.³⁶ Pas in 1997

---

³¹ VAN WILSEM, J.A., ‘Slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens’ in *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, WITTEBROOD, K., MICHON, J.A. en TER VOERT, M.J., (eds.), Deventer, Gouda Quint, 1997, 55.

³² LISKA, A.E. en BACCAGLINI, W., ‘Feeling safe by comparison: Crime in the newspapers’, *Social Problems*, 1990, 365 - 372.

³³ HALE, C., *l.c.*, 80 – 84.

³⁴ COPS, D., *l.c.*, 77 – 78.

³⁵ PAUWELS, L. en PLEYSIER, S., ‘Cross-culturele betrouwbaarheid in structurele vergelijkingsmodellen. Implicaties bij de meting van ‘onveiligheidsgevoelens’ in de Belgische Veiligheidsmonitor’, *Tijdschrift voor criminologie*, 2003, 240.

³⁶ GOETHALS, J., PONSAERS, P., BEYENS, K., PAUWELS, L. en DEVROE, E., ‘Criminografisch onderzoek in België’ in *Criminologie in actie*, BEYENS, K., GOETHALS, J., PONSAERS, P. en VERVAEKE, G., (eds.), Brussel, Politeia, 2002, 168.

verscheen de eerste federaal afgenomen slachtofferenquête met aandacht voor onveiligheidsgevoelens, met name de Veiligheidsmonitor.³⁷

1.3. Onveiligheidsgevoelens: een multidimensioneel begrip

1.3.1. 'Fear of crime' versus onveiligheidsgevoelens

Gevoelens van onveiligheid worden overwegend beschouwd als een reactie op criminaliteit en slachtofferschap. Toeval wil dat het Engels geen uitdrukking heeft voor onveiligheidsgevoelens. Angelsaksische onderzoekers spreken over *'fear of crime'*, wat letterlijk kan vertaald worden als angst voor criminaliteit. Onveiligheid werd dan ook gedurende lange tijd gereduceerd tot een criminaliteitsprobleem, namelijk de concrete angst om slachtoffer te worden van een delict. Slechts zeer gestaag is de overtuiging gegroeid dat gevoelens van onveiligheid ook andere oorzaken kunnen hebben dan criminaliteit en niet louter bestaan uit de concrete angst hiervoor.³⁸ Meer en meer gegevens wijzen in de richting dat onveiligheidsgevoelens bredere gevoelens van onwelzijn kristalliseren die te maken hebben met onzekerheden in onze huidige samenleving (o.a. inzake tewerkstelling, huisvesting, gezondheid). Deze komen voort uit fundamentele maatschappelijke processen (o.a. internationalisering, economische recessie) waardoor vaste structuren wegvallen.³⁹ Volgens deze symbolische benadering gebruiken mensen het discours van 'angst' en 'criminaliteit' om andere bezorgdheden uit te drukken. De bredere gevoelens van onwelzijn worden geprojecteerd op criminaliteit, omdat dit nu eenmaal spectaculairder en zichtbaarder is dan diepere en abstractere oorzaken van onbehagen.⁴⁰

Nog steeds zijn de meningen verdeeld over hoe het begrip onveiligheidsgevoelens moet worden ingevuld. De verschillende benaderingen hebben ertoe geleid dat de identificatie, standaardisering en vergelijking van onveiligheidsgevoelens bijzonder moeilijk is geworden. Doorheen de jaren heeft het begrip zo veel verschillende betekenissen toebedeeld gekregen

---

³⁷ PAUWELS, L. en PLEYSIER, S., *l.c.*, 235.

³⁸ ELCHARDUS, M., SMITS, W. en KUPPENS, T., 'Bedreigd, kwetsbaar en hulpeloos: onveiligheidsgevoel in Vlaanderen, 1998 – 2002' in *Vlaanderen gepeild!*, MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP-APS, (ed.), Brussel, 2003, 99 – 100.

³⁹ PLEYSIER, S., VERVAEKE, G. en GOETHALS, J., 'Veiligheid: enkele theoretische en (macro)sociologische beschouwingen' in *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk*, CASSELMAN, J., GOETHALS, J., GOOSSENS, F., HUTSEBAUT, F., VERVAEKE, G. en WALGRAVE, L., (eds.), Brussel, Politeia, 2001, 21 – 23.

⁴⁰ COPS, D., *l.c.*, 80.

dat de bruikbaarheid daar sterk onder geleden heeft.⁴¹ Ditton en Farrall stellen zelfs dat “*surprisingly little can be said conclusively about fear of crime*”.⁴²

1.3.2. Het meten van (on)veiligheid

Gevoelens bevragen door middel van een *survey* is alles behalve evident. Sommige auteurs uiten zelfs hun twijfels over de mogelijkheid om dit kwantitatief te meten. Angstbevestigingen in survey-onderzoek zouden vaak onvolledig zijn omdat de ruimtelijke, temporele en sociale context in dergelijke vraagstellingen niet kan worden opgenomen. Bovendien wordt gesteld dat gesloten vragen het vóórkomen van onveiligheidsgevoelens overschatten. De focus op cijfermatige generalisaties en verschillen zou dan ook weinig inzicht geven in individuele processen, sociale interacties en dergelijke meer.⁴³

Los daarvan hebben verschillende auteurs gezocht naar een geschikte operationalisering voor het meten van onveiligheidsgevoelens. Velen van hen lieten zich hierbij leiden door theoretische classificatieschema's (zie *figuur 1*). Daarbij kijkt men enerzijds naar het type of soort onveiligheidsgevoel. De meeste auteurs onderscheiden drie dimensies van (on)veiligheid: de *cognitieve dimensie*, de risico-inschatting op slachtofferschap van criminaliteit; de *affectieve of emotionele dimensie*, de ervaren angst en/of meer algemene gevoelens van, of bezorgdheden over onveiligheid; en de *expressieve dimensie*, gedragsgebonden houdingen of maatregelen genomen naar aanleiding van gevoelens van angst of onveiligheid. Anderzijds wordt ook een onderscheid gemaakt naargelang het referentieniveau waarop het onveiligheidsgevoel betrekking heeft. Het kan gaan om persoonlijke betrokkenheid, zoals de angst voor persoonlijke victimisatie of om meer algemene, maatschappelijk gerichte betrokkenheid, bijvoorbeeld de bezorgdheid over misdaad in de omgeving.⁴⁴

---

⁴¹ DE GROOF, S., 'Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen.', *Tijdschrift voor criminologie*, 2006, 19.

⁴² *The fear of crime*, DITTON, J. en FARRALL, S., (eds.), Aldershot, Ashgate, 2000, xxi.

⁴³ DE GROOF, S., 'Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen', *l.c.*, 20.

⁴⁴ *Ibid.*, 20.

Figuur 1: Classificatieschema voor het meten van onveiligheidsgevoelens

Type			
Referentie-niveau	Cognitief	Affectief	Expressief
<i>Algemeen</i>	A.	B.	C.
	Risicoperceptie gericht op de omgeving	Bezorgdheid over criminaliteit in de omgeving; gevoelens van onveiligheid	(Houdingen t.o.v.) gemeenschapsacties, buurtwachten, protesten
<i>Persoonlijk</i>	D.	E.	F.
	Eigen risicoperceptie	Angst voor persoonlijke victimisatie (en die van significante anderen)	Beschermdende en ontwijkende gedragingen

Gebaseerd op Ferraro en LaGrange (1987) en Tulloch (1998)

Het onderzoek naar onveiligheidsgevoelens, en dus ook de definiëring en operationalisering ervan, wordt door verschillende paradigma's gestuurd.⁴⁵ Heel veel onderzoek in de 'fear of crime'-traditie behoort tot het *rationalistische paradigma*. Hierin wordt verondersteld dat mensen rationeel zijn, ook in hun angst. Onveiligheidsgevoelens worden beschouwd als een individuele, rationele (en relatief correcte) inschatting van de kans op slachtofferschap en van de gevolgen ervan.⁴⁶ Ze worden bijgevolg rechtstreeks gekoppeld aan criminaliteit. Aanhangers van dit paradigma menen dat onveiligheidsgevoelens enkel kunnen worden gemeten aan de hand van de affectieve dimensie, refererend naar het persoonlijk niveau (cel E). Angst om slachtoffer te worden is volgens hen afhankelijk van het type misdrijf.⁴⁷ Vandaar dient er een expliciete verwijzing naar criminaliteit te zijn, waarbij de angst voor verschillende specifieke soorten delicten wordt onderscheiden.⁴⁸ In onderzoek worden risicoperceptie en angst vaak door elkaar gebruikt. Ferraro en LaGrange waren de eerste wetenschappers die de rationele kant van onveiligheidsgevoelens los zagen van de emotionele kant. Gepercipieerde risico's en angst voor criminaliteit zouden slechts zwak met elkaar

⁴⁵ Zie ELCHARDUS, M., DE GROOF, S. en SMITS, W., 'Rationele angst of collectieve voorstelling van onbehagen. Een vergelijking van twee paradigma's ter verklaring van onveiligheidsgevoelens.', *Mens en maatschappij*, 2005, 48 – 68.

⁴⁶ Zie bijvoorbeeld FERRARO, K.F., *Fear of crime: interpreting victimization risk*, Albany, State university of New York Press, 1995, 179 p. ; en kritisch, LUPTON, D. en TULLOCH, J., 'Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition', *British Journal of Sociology*, 1999, 507 – 523.

⁴⁷ FERRARO, K.F., *o.c.*, 8.

⁴⁸ DE GROOF, S., 'Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen', *l.c.*, 21.

samenhangen. Bovendien zou de risicoperceptie een duidelijke invloed hebben op de angst voor criminaliteit.⁴⁹ Over de rol van beschermende en preventieve gedragingen is men het in de literatuur niet eens. Volgens sommigen moeten deze, net als angst, als een gevolg van de risicoperceptie worden beschouwd, volgens anderen eerder als een gevolg van angst.⁵⁰

Binnen het *symbolisch paradigma* wordt de expliciete verwijzing naar criminaliteit onterecht geacht omdat onveiligheidsgevoelens niet per se door criminaliteit of het risico op slachtofferschap dienen te worden veroorzaakt. Als men in de vraagstelling angst al meteen koppelt aan specifieke vormen van criminaliteit, verleent men die projectie een dwingend karakter en sluit men de mogelijkheid van andere oorzaken per definitie uit. Het onveiligheidsgevoel wordt hier dan ook eerder in zijn algemeenheid beschouwd (bijvoorbeeld cel B). De eigen risicoperceptie en de angst voor specifieke misdrijven kunnen volgens dit paradigma zowel oorzaak als gevolg zijn van meer algemene gevoelens van angst en onbehagen.⁵¹

1.4. Belangrijke bevindingen uit vroeger onderzoek bij jongeren

Jongeren lopen een groter risico op slachtofferschap dan volwassenen.⁵² Toch zijn er nauwelijks studies voorhanden die de jongere als slachtoffer hebben bestudeerd. Adolescenten worden te vaak benaderd als dader van criminaliteit. Slechts zelden worden zij gezien als gewone burgers die participeren aan de samenleving. Er wordt dan ook vaak vergeten dat ook zij angsten en onveiligheidsgevoelens ontwikkelen.⁵³ Dit lijkt vooral vreemd omdat verwacht kan worden dat onveiligheidsgevoelens, net zoals andere gevoelens, gedragingen en attitudes, geleidelijk aan vorm krijgen doorheen het proces van opgroeien.⁵⁴ Het klinkt dan ook logisch dat *'childhood would seem an obvious starting point for a comprehensive insight into fear of crime'*.⁵⁵ In wat volgt komen een aantal belangrijke bevindingen uit vroeger onderzoek die aansluiten bij de probleemstelling van deze masterproef aan bod.

---

⁴⁹ FERRARO, K.F. en LAGRANGE, R., 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry*, 1987, 70 – 101.

⁵⁰ DE GROOF, S., 'Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen', *l.c.*, 22.

⁵¹ *Ibid.*, 22.

⁵² MUNCIE, J., *Youth and crime*, Londen, Sage, 2009, 164.

⁵³ GOODEY, J., 'Fear of crime: what can children tell us?', *International Review of Victimology*, 1996, 203.

⁵⁴ COPS, D., *l.c.*, 80 – 81.

⁵⁵ NAYAK, A., 'Through children's eyes': childhood, place and fear of crime', *Geoforum*, 2003, 305.

1.4.1. Vroegere studies naar slachtofferschap

Onderzoek heeft aangetoond dat niet iedereen hetzelfde risico loopt slachtoffer te worden van criminaliteit.⁵⁶ Zo blijkt dat de victimiseringskans bij adolescenten opmerkelijk hoger is dan bij andere leeftijdsgroepen.⁵⁷ De variabelen ‘jong’ en ‘mannelijk’ zijn de beste voorspellers van slachtofferschap. Desondanks hebben de meeste studies zich toch gericht op de determinanten van slachtofferschap bij volwassenen. De laatste jaren kent het onderzoek naar slachtofferschap bij jongeren wel een opmars. Op internationaal niveau hebben enkele onderzoekers zelfs specifiek aandacht gehad voor slachtofferschap in de schoolsetting. In Vlaanderen vormt de victimisering van jongeren slechts in weinig werken het specifieke voorwerp van onderzoek.⁵⁸ Studies naar de determinanten van slachtofferschap bij jongeren zijn in Vlaanderen zelfs niet terug te vinden. Uit het onderzoek ‘Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld’ dat niet als hoofddoel had slachtofferschap bij jongeren te verklaren, blijkt dat slachtofferschap niet volledig los te denken is van ouderschap. In deze studie stelde men vast dat jongeren die zelf delicten plegen, een grotere kans hebben om zelf ook slachtoffer te worden van een delict.⁵⁹

Bijna alle onderzoeken die slachtofferschap bij jongeren hebben bestudeerd, hebben vastgesteld dat jongens veeleer als meisjes slachtoffer worden van criminaliteit.⁶⁰ Baker, Mednick en Carothers hebben de invloed van verschillende achtergrondvariabelen zoals leeftijd, geslacht en etnische achtergrond op slachtofferschap van adolescenten zowel binnen als buiten de school bestudeerd.⁶¹ Zij stelden een significant verband vast tussen geslacht, etniciteit en slachtofferschap. Jongens en allochtonen rapporteerden meer slachtofferschap dan meisjes en autochtonen.

---

⁵⁶ Zie ondermeer SAMPSON, R.J. en LAURITSEN, J.L., ‘Deviant lifestyles, proximity to crime, and the offender-victim link in personal violence’, *Journal of research in crime and delinquency*, 1990, 110 – 139.

⁵⁷ SCHRECK, C.J., MILLER, J.M. en GIBSON, C.L., *l.c.*, 461.

⁵⁸ BURSSSENS, D., ‘Over ouders, slachtoffers, preventie en aanpak’ in *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)*, BURSSSENS, D., DE GROOF, S., HUYSMANS, H., SINNAEVE, I., STEVENS, F., VAN NUFFEL, K., VETTENBURG, N., ELCHARDUS, M., WALGRAVE, L. en DE BIE, M., (eds.), K.U. Leuven, VUB & UGent, 2004, 113.

(Onuitgegeven onderzoeksrapport)

⁵⁹ GOEDSEELS, E., VETTENBURG, N. en WALGRAVE, L., ‘Delinquentie’ in *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*, DE WITTE, H., HOOGE, J. en WALGRAVE, L., (eds.), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2000, 266 – 267.

⁶⁰ RANI, G. en GEORGE, T., ‘Victimization among middle and high school students: a multilevel analysis’, *High school journal*, 2000, 49.

⁶¹ BAKER, R.L., MEDNICK, B.R. en CAROTHERS, L., ‘Association of age, gender and ethnicity with juvenile victimization in and out of school’, *Youth and society*, 1989, 320 – 341.

Een aantal onderzoekers beperkten zich niet enkel tot het microniveau, maar hebben ook aandacht besteed aan de invloed van de schoolcontext. Anderman en Kimweli bestudeerden de relatie tussen slachtofferschap, etnische heterogeniteit en SES.⁶² Zij vonden geen significant verband. Andere onderzoekers daarentegen wel. Rani en George stelden in hun studie vast dat scholen met een lage SES een grotere graad van slachtofferschap kennen. Hetzelfde geldt voor scholen met een grote mate van etnische heterogeniteit.⁶³ Voor wat betreft de schoolgrootte blijken grote scholen met een beperkt aantal middelen een hogere graad van slachtofferschap te kennen.⁶⁴ Ook de invloed van het schoolklimaat blijkt significant. Scholen met een positief sociaal klimaat ervaren minder problemen en hebben minder te maken met slachtofferschap.⁶⁵ In scholen waar de relaties tussen leerkrachten en leerlingen zwak zijn, regels niet gedragen worden door leerlingen, studenten zich niet goed voelen,... komt slachtofferschap opmerkelijk vaker voor.⁶⁶

Verschillende onderzoekers hebben ook de samenhang tussen de levensstijl van jongeren en het risico op slachtofferschap onderzocht. Sampson en Lauritsen vonden dat niet alleen jongeren die geregeld geweldsmisdrijven plegen, maar ook andere soorten deviant gedrag vertonen zoals drugs- en alcoholgebruik, diefstal en vandalisme, een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf. Al deze vormen van gedrag kunnen worden gezien als indicatoren van een criminele levensstijl die de kans op slachtofferschap vergroten.⁶⁷ Ook een studie onder IJslandse jongeren heeft laten zien dat het plegen van geweldsmisdrijven en het gebruik van drugs en alcohol belangrijke risicofactoren zijn om slachtoffer te worden van geweld.⁶⁸ In deze studie wordt eveneens aandacht besteed aan de bindingen die adolescenten met hun ouders hebben. Verondersteld wordt dat deze bindingen een preventieve werking hebben ten aanzien van risicovol gedrag waardoor de kans op slachtofferschap geringer is. Wittebrood en van Wilsem hebben in hun onderzoek gelijkaardige resultaten vastgesteld. Zo blijkt een goede relatie tussen scholieren en hun

---

⁶² ANDERMAN, E.M. en KIMWELI, D.M., 'Victimization and safety in schools serving early adolescents', *Journal of early adolescence*, 1997, 408 – 438.

⁶³ RANI, G. en GEORGE, T., *l.c.*, 55.

⁶⁴ GOTTFREDSON, G.D. en GOTTFREDSON, D.C., *Victimization in schools*, New York, Plenum Press, 1985, 85 – 87.

⁶⁵ *Ibid.*, 88 – 117.

⁶⁶ WELSH, W.N., 'The effects of school climate on school disorder', *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2000, 88 – 107.

⁶⁷ SAMPSON, R.J. en LAURITSEN, J.L., *l.c.*, 131 – 133.

⁶⁸ BJARNASON, T., SIGURDARDOTTIR, T.J. en THORLINDSSON, T., 'Human agency, capable guardians, and structural constraints: a lifestyle approach to the study of violent victimization', *Journal of Youth and Adolescence*, 1999, 113 – 115.

ouders een belangrijke beschermende factor te zijn. Daarnaast blijken vooral de frequentie waarmee wordt uitgegaan en de mate waarin drugs wordt gebruikt van invloed op de slachtofferkans. Alcoholgebruik zou volgens dit onderzoek echter geen significante rol spelen.⁶⁹

1.4.2. Vroegere studies naar onveiligheidsgevoelens

In tegenstelling tot het groot aantal onderzoeken betreffende de onveiligheidsbeleving van volwassenen is er weinig gekend over de determinanten van onveiligheidsgevoelens bij adolescenten. Mogelijks zijn deze niet geheel dezelfde als de determinanten van het onveiligheidsgevoel bij volwassenen. Sinds enkele jaren neemt de wetenschappelijke aandacht voor het onveiligheidsgevoel van jongeren wel toe. Op internationaal niveau zijn er verschillende onderzoeken te vinden die zich specifiek op onveiligheidsgevoelens bij jongeren hebben gericht.⁷⁰ Voor Vlaanderen zijn er slechts twee studies voorhanden. De Groof voerde recent een secundaire analyse uit in de zoektocht naar determinanten van onveiligheidsgevoelens bij adolescenten.⁷¹ Ook Cops heeft aan de hand van een secundaire analyse van de data van de JOP-monitor 1 het inzicht in de oorzaken en de determinanten van gevoelens van onveiligheid bij jongeren trachten te vergroten.⁷²

Onderzoek naar determinanten van onveiligheidsgevoelens bij volwassenen leidt vaak tot de vaststelling dat verschillende achtergrondkenmerken een significante rol spelen in het zich (vaker) onveilig voelen. Belangrijke variabelen zijn geslacht, SES, etniciteit, opleidingsniveau en leeftijd. Armere, vrouwelijke, oudere, lager opgeleide allochtone burgers voelen zich vaker onveilig dan hun rijkere, mannelijke, jongere, hoger opgeleide autochtone medeburgers.⁷³ Verklaringen hiervoor kunnen we terugvinden in het kwetsbaarheidmodel (cf. infra). Uit het beperkt aantal studies die onveiligheidsgevoelens bij adolescenten hebben bestudeerd, blijken achtergrondvariabelen echter niet zo'n belangrijke impact te hebben bij jongeren als bij volwassenen. Enkel geslacht komt in het meeste onderzoek terug als significante invloed op

---

⁶⁹ WITTEBROOD, K. en VAN WILSEM, J., 'Jongeren en geweld: de relatie tussen slachtofferschap, daderschap en leefstijl', *Sociale wetenschappen*, 67 – 68.

⁷⁰ COPS, D., *l.c.*, 81.

⁷¹ DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 267 – 293.

⁷² COPS, D., *l.c.*, 77 – 103.

⁷³ *Ibid.*, 82.

de onveiligheidsbeleving van adolescenten.⁷⁴ Ook bij de jeugd voelen vrouwen zich vaker onveilig dan mannen. Volgens Goodey krijgt dit verschil echter pas vorm vanaf de overgang naar de puberteit.⁷⁵ Op 11-jarige leeftijd zouden jongens zich even onveilig voelen als meisjes. Doorheen de daaropvolgende jaren neemt het onveiligheidsgevoel bij jongens steeds af, terwijl het bij meisjes op hetzelfde niveau blijft. Goodey stelt dat dit een gevolg zou zijn van de socialisering in specifieke rolpatronen. *'What it is to be 'a man' or become 'a man' is something which is often reduced to that which is not female or feminine.'*⁷⁶ Vrouwen worden verondersteld kwetsbaar en hulpeloos te zijn, vandaar dat zij ook onveiligheidsgevoelens kunnen ervaren. Dit in tegenstelling tot mannen die opgevoed zijn om te beschermen, risico's te nemen en indien nodig, geweld te gebruiken. Jongens worden *'fearless men'*, meisjes worden *'fearful women'*. De onbevreesdheid van jongens moet gezien worden als *'their necessary tool against being labelled a 'girl', a 'sissy', or a 'poof'*.⁷⁷ Andere achtergrondkenmerken zoals de familiale SES en etniciteit lijken, in tegenstelling tot bij volwassenen geen significante invloed te hebben op het onveiligheidsgevoel van jongeren.⁷⁸ Zowel De Groof⁷⁹ als Cops⁸⁰ vonden in hun analyse geen effect van de huidige onderwijsvorm van de respondenten. Jongeren in het TSO of BSO voelen zich niet (on)veiliger dan jongeren in het ASO. Bij volwassenen wordt het opleidingsniveau wel als een belangrijke factor onderkend. Zo blijken lager opgeleiden zich onveiliger te voelen dan hoger opgeleiden. Tijdens de adolescentie lijkt het verschillende onderwijsniveau echter (nog) geen effect uit te oefenen.⁸¹

Slechts weinig onderzoek heeft aandacht voor de invloed van de schoolcontext op de onveiligheidsbeleving van jongeren. Veeleer is de rol van de schoolcontext bestudeerd in relatie tot het stellen van deviant gedrag of slachtofferschap op school. Vandaar dat we slechts een beperkt aantal bevindingen kunnen meegeven. Uit het onderzoek van Van den Oord en Rispens blijkt dat leerlingen in scholen met een gemiddeld hoge SES zich meer onveilig en

---

⁷⁴ DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 280; COPS, D., *l.c.*, 93; WALLACE, L.H. en MAY, D.C., 'The impact of parental attachment and feelings of isolation on adolescent fear of crime at school', *Adolescence*, 2005, 466.

⁷⁵ GOODEY, J., 'Boys don't cry. Masculinities, fear of crime and fearlessness', *British Journal of Criminology*, 1997, 410 – 414.

⁷⁶ *Ibid.*, 402.

⁷⁷ *Ibid.*, 410.

⁷⁸ COPS, D., *l.c.*, 82 – 83.

⁷⁹ DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 280.

⁸⁰ COPS, D., *l.c.*, 93 – 94.

⁸¹ *Ibid.*, 82 – 83.

onzeker voelen dan adolescenten in scholen met een gemiddeld lage SES.⁸² Dit in tegenstelling tot wat we zouden vermoeden. Voor wat betreft de invloed van het schoolklimaat bestaan er ambivalente bevindingen. Sommige onderzoekers vinden een significant verband,⁸³ terwijl anderen geen direct effect vaststellen van het schoolklimaat op het onveiligheidsgevoel van jongeren.⁸⁴ Volgens Astor et al. zou het schoolklimaat wel een impact hebben op de onveiligheidsbeleving van adolescenten. De onderzoekers stelden vast dat een positief schoolklimaat onveiligheidsgevoelens bij jongens aanwakkert, terwijl het onveiligheidsgevoel bij meisjes hierdoor net daalt.⁸⁵ Mogelijks zijn de tegenstrijdige bevindingen deels te verklaren door het feit dat elk onderzoek verschillende indicatoren gebruikt voor het meten van het schoolklimaat.

Ook de mogelijke invloed van de levensstijl is door meerdere onderzoekers bestudeerd geweest. Zo gingen enkelen op zoek naar de invloed van een delinquente peergroep op het onveiligheidsgevoel van jongeren. Dit vanuit de assumptie dat jongeren die behoren tot een dergelijke groep vaak een groter risico lopen om slachtoffer te worden.⁸⁶ Miller et al. stelden in hun onderzoek dat zich specifiek heeft toegespitst op onveiligheidsgevoelens op school, vast dat leerlingen met delinquente vrienden hogere onveiligheidsgevoelens ondervonden dan hun leeftijdsgenoten die niet tot een delinquente peergroep behoorden.⁸⁷ Cops vond in zijn analyse echter een tegenovergesteld effect: jongeren die tot een delinquente peergroep behoorden, voelden zich veiliger dan hun leeftijdsgenoten, ondanks hun hogere kans op slachtofferschap.⁸⁸ De Groof onderzocht het verband tussen het vrijetijdspatroon van jongeren en de mate waarin ze zich onveilig voelen. Zij stelde vast dat adolescenten die frequent

---

⁸² VAN DEN OORD, E.J.C.G. en RISPENS, J., 'Differences between school classes in preschoolers' psychosocial adjustment: evidence for the importance of children's interpersonal relations', *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 1999, 424.

⁸³ SELLSTROM, E. en BREMBERG, S., 'Is there a "school effect" on pupil outcomes? A review of multilevel studies', *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2006, 150; MILLER, J.M., GIBSON, C., VENTURA, H.E. en SCHRECK, C.J., 'Reaffirming the significance of context: The Charlotte school safety program', *Journal of Criminal Justice*, 2005, 478 – 479.

⁸⁴ ASTOR, R.A., BENBENISHTY, R., ZEIRA, A., VINOKUR, A., 'School climate, observed risky behaviors, and victimization as predictors of high school students' fear and judgements of school violence as a problem', *Health education & behavior*, 2002, 731.

⁸⁵ ASTOR, R.A., BENBENISHTY, R., VINOKUR, A.D., ZEIRA, A., 'Arab and Jewish elementary school student's perceptions of fear and school violence: understanding the influence of school context', *British Journal of Educational Psychology*, 2006, 105.

⁸⁶ TAYLOR, T.J., FRENG, A., ESBENSEN, F. en PETERSON, D., 'Youth gang membership and serious violent victimization: the importance of lifestyles and routine activities', *Journal of Interpersonal Violence*, 2008, 1444.

⁸⁷ MILLER, J.M., GIBSON, C., VENTURA, H.E. en SCHRECK, C.J., *l.c.*, 478.

⁸⁸ COPS, D., *l.c.*, 95.

uitgaan en samenkomen met vrienden zich veiliger voelen dan jongeren die dit in mindere mate doen. Dit buitenshuis vrijetijdspatroon zou hen op een bepaalde manier in staat stellen het hoofd te bieden aan potentiële risico's en gevaren. Dit in tegenstelling tot jongeren die een groot deel van hun vrije tijd doorbrengen met hun familie. Vaak zijn zij overbeschermd waardoor ze niet opgewassen zijn tegen mogelijke gevaren en daardoor sterkere gevoelens van onveiligheid ervaren.⁸⁹

Verschillende onderzoekers vonden een significant verband tussen effectief slachtofferschap en een hogere onveiligheidsbeleving. Wallace en May stelden vast dat ervaringen met slachtofferschap op school het onveiligheidsgevoel van jongeren versterken, ongeacht etniciteit of geslacht.⁹⁰ May en May et al. vonden daarentegen geen invloed van slachtofferschap op de onveiligheidsbeleving van adolescenten.⁹¹ Dit is vrij opvallend gezien het feit dat het overgrote deel van de onderzoeken wel een sterk verband heeft aangetoond.⁹² Wij zijn van oordeel dat de vaststelling van May en May et al. met een korreltje zout moet genomen worden. De bevinding dat de relatie tussen effectief slachtofferschap en hogere onveiligheidsgevoelens niet significant zou zijn, is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat het eerste onderzoek slechts gebruik maakte van een beperkte steekproef en het tweede zich enkel focuste op mannen.

Cops maakte in zijn analyse een onderscheid naar soorten delicten. Hij stelde vast dat enkel slachtoffers van persoonsdelicten (bedreiging en slagen en verwondingen) zich significant onveiliger voelen. Slachtofferschap van eigendomsdelicten zou volgens dit onderzoek niet van invloed zijn op de onveiligheidsbeleving van jongeren.⁹³

---

⁸⁹ DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 280 – 281.

⁹⁰ WALLACE, L.H. en MAY, D.C., *l.c.*, 469.

⁹¹ MAY, D., 'The effect of fear of sexual victimization on adolescent fear of crime', *Sociological spectrum*, 2001, 141 – 174; MAY, D., VARTANIAN, L. en VIRGO, K., 'The impact of parental attachment and supervision on fear of crime among adolescent males', *Adolescence*, 2002, 279.

⁹² AKIBA, M., *l.c.*, 54 – 55; DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 280; MAY, D. en DUNAWAY, R., 'Predictors of fear of criminal victimization at school among adolescents', *Sociological spectrum*, 2000, 149 – 168.

⁹³ COPS, D., *l.c.*, 94.

1.5. Naar een schoolconceptueel model?

Een behoorlijk deel van de bevolking heeft als slachtoffer te maken met ernstige of minder ernstige vormen van criminaliteit. Niet iedereen heeft echter een even grote kans slachtoffer te worden. Huidig onderzoek gaat ervan uit dat zowel individuele als contextuele kenmerken een rol spelen bij het verklaren van individueel slachtofferschap.⁹⁴ Net zoals deze een rol spelen bij het verklaren van onveiligheidsgevoelens.⁹⁵ Op het individueel niveau wordt de verklaring gezocht in een verhoogde kwetsbaarheid bij bepaalde bevolkingsgroepen, zowel fysiek als sociaal. Op het niveau van de context wordt de invloed van zowel structurele als sociale factoren bestudeerd. De meer rationalistische visie daarentegen stelt dat verklaringen van slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens eerder gezocht moeten worden in situationele factoren. De context die in deze thesis centraal staat is de school. Daar de veronderstelling dat ervaringen met criminaliteit positief samenhangen met onveiligheidsbeleving hebben tal van onderzoekers ook de link tussen slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens onderzocht.⁹⁶

1.5.1. Kwetsbaarheid

Zowel verklaringen voor slachtofferschap als voor onveiligheidsgevoelens worden gezocht in de kwetsbaarheid van een individu. Bevolkingsgroepen die minder makkelijk in staat zijn om zichzelf te verdedigen zouden door hun kwetsbaarheid aantrekkelijke doelwitten zijn en daarom een verhoogde kans hebben slachtoffer te worden.⁹⁷ Bovendien zouden zij zich ook angstiger en onveiliger voelen omwille van hun verhoogde kwetsbaarheid.⁹⁸

Killias stelt dat kwetsbaarheid afhankelijk is van drie factoren:

- a) de blootstelling aan een niet-verwaarloosbaar risico,
- b) een gebrek aan controle of een gevoel van machteloosheid om een eventuele aanval te weerstaan (een gebrek aan verdediging, aan beschermende maatregelen en/of aan ontsnappingsmogelijkheden), en
- c) de anticipatie van serieuze gevolgen (fysiek, emotioneel,...) eens aangevallen.⁹⁹

---

⁹⁴ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, 60 – 66.

⁹⁵ VAN WILSEM, J.A., *l.c.*, 56 – 57.

⁹⁶ HALE, C., *l.c.*, 94 – 121.

⁹⁷ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, 63.

⁹⁸ KILLIAS, M. en CLERICI, C., *l.c.*, 437.

⁹⁹ KILLIAS, M., 'Vulnerability: towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime', *Violence and Victims*, 1990, 97 – 108.

Mensen die zich blootstellen aan een niet te miskennen risico, die geen efficiënte defensiestrategie hanteren en die langer dan gemiddeld moeten recupereren van eventuele materiële of fysieke aanvallen, kunnen in dit opzicht worden beschouwd als kwetsbaar.

Het concept kwetsbaarheid kan opgedeeld worden in twee categorieën, te weten fysieke en sociale kwetsbaarheid. Met fysieke kwetsbaarheid wordt bedoeld dat bepaalde individuen niet over de noodzakelijke lichamelijke kracht en weerbaarheid beschikken. Sociale kwetsbaarheid heeft betrekking op het feit dat bepaalde bevolkingsgroepen weinig materiële en andere hulpbronnen bezitten om zich tegen criminaliteit te beschermen. Gender en leeftijd worden vaak als *proxies* voor fysieke kwetsbaarheid beschouwd. Armoede, scholingsgraad, gezinsstructuur en etnische afkomst als *proxies* voor sociale kwetsbaarheid. Zes brede groepen worden verondersteld kwetsbaarder te zijn: vrouwen, ouderen, armen, laaggeschoolden, jongeren uit eenoudergezinnen en etnische minoriteiten.¹⁰⁰ Doch, criminaliteitsstatistieken tonen aan dat vrouwen en ouderen objectief en relatief gezien minder kans maken om slachtoffer te worden van een misdrijf. Het kwetsbaarheidmodel zou dus niet opgaan voor het verklaren van verschillen in slachtofferschap naar geslacht en leeftijd. Wanneer het type delict echter in beschouwing wordt genomen is deze generalisering te simpel. Mannen zijn vaker slachtoffer van geweldsdelicten, terwijl vrouwen vaker het slachtoffer zijn van seksuele delicten. Ook naargelang de leeftijd hangt het af van het type delict of men meer of minder kans maakt op slachtofferschap.¹⁰¹

1.5.2. De rol van de schoolcontext

Slachtofferschap en gevoelens van onveiligheid worden al langere tijd in verband gebracht met contextuele kenmerken.¹⁰² De omgevingen en contexten waarin mensen leven hebben immers een belangrijke invloed op het gedrag en de houding van mensen. Een contextueel geïntegreerde benadering vertrekt vanuit de idee dat de context bepaalde kenmerken heeft en als geheel meer is dan de som van de afzonderlijke delen. Omdat de school een belangrijke plaats inneemt in het leven van jongeren, ze brengen immers een groot deel van hun leven op

---

¹⁰⁰ FRANKLIN, T.W., FRANKLIN, C.A. en FEARN, N.E., 'A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime', *Social Justice Research*, 2008, 206 – 208.

¹⁰¹ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, 69 – 70.

¹⁰² VAN DER WURFF, A., 'Angst voor criminaliteit en de omgeving: een signaalverwerkingsmodel' in *Angst voor criminaliteit*, WINKEL, F.W. en VAN DER WURFF, A., (eds.), Amsterdam, Swets & Zeitlinger, 1990, 75.

de schoolbanken door, is de vraag naar de effecten van de schoolcontext voor de socialisatie van jongeren relevant.¹⁰³

Scholen zijn sociale organisaties die over eigen karakteristieken beschikken waardoor ze onderling verschillen. Zo kan de ene school als ordelijk en veilig worden gedefinieerd, terwijl de andere eerder als wanordelijk en onveilig wordt aanzien.¹⁰⁴ Dat het aantal slachtoffers van schoolgeweld en de mate waarin studenten onveiligheidsgevoelens ervaren, variëren van school tot school, lijkt dan ook logisch. Scholen kunnen net als stadswijken beschouwd worden als ecologische niches, elk met hun eigen kenmerken. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de ecologische theorie van stadswijken invloed heeft gehad op de theorie rond de schoolcontext, met klemtoon op informele controle, sociaal kapitaal, overlast. Verschillende schoolkenmerken kunnen, naar analogie van de sociale desorganisatietheorie van Shaw en McKay, worden beschouwd als oorzaken van een ontworpen sociale organisatie en een gebrek aan sociale cohesie op het niveau van de school. Mechanismen van formele en informele sociale controle die criminaliteit in de school kunnen tegengaan, zouden in een gedesorganiseerde school niet werken. Potentiële daders kunnen vervolgens vrij gemakkelijk een delict plegen. Het model van Shaw en McKay onderscheidt zowel structurele als sociale factoren die van invloed zijn op de spreiding van criminaliteit en de onveiligheidsbeleving van individuen. Op het niveau van de school vinden we de structurele factoren terug in de schoolcompositie en schoolgrootte. De sociale factoren hebben betrekking op het schoolklimaat. Echter, volgens de meer rationalistische visie zouden het vooral situationele factoren zijn die tot criminaliteit en bijgevolg angstgevoelens leiden. In wat volgt wordt dieper ingegaan op voorgenoemde factoren.

1.5.2.1. Structurele factoren

1.5.2.1.1. Schoolcompositie

Leerlingenpopulaties kunnen sterk verschillen qua kenmerken. Hoe de school is samengesteld, blijkt van invloed te zijn op de mate waarin er criminaliteit en dus ook slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens voorkomen.¹⁰⁵ Vaak genoemde schoolkenmerken met implicaties voor delinquent gedrag zijn - naar analogie van de sociale

---

¹⁰³ PAUWELS, L., 'Geweld in groepsverband bij Antwerpse jongeren. De bijdrage van schoolcontext en levensstijl.', *Tijdschrift voor de criminologie*, 2008, 5.

¹⁰⁴ GOTTFREDSON, G.D. en GOTTFREDSON, D.C., *o.c.*, 14 – 15.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 16.

desorganisatietheorie - de concentratie van jongeren uit economisch kwetsbare gezinnen¹⁰⁶, de etnische samenstelling van de leerlingenpopulatie en de mate van mobiliteit in de school.¹⁰⁷

Socio-economische status. Een lage socio-economische status leidt tot heterogeniteit en mobiliteit, waardoor sociale desorganisatie toeneemt en sociale controlemechanismen niet goed werken.¹⁰⁸ Hierdoor is de kans dat jongeren overgaan tot crimineel gedrag veel hoger in scholen met een lagere SES dan in scholen met een hogere SES. In scholen met een lagere SES zouden bijgevolg meer deviante jongeren zitten, waardoor de studenten in deze scholen een hoger risico lopen slachtoffer te worden van geweld dan studenten in scholen met een hogere SES.¹⁰⁹ Leerlingen in scholen met een lagere SES zouden zich hierdoor ook onveiliger voelen.

Etnische heterogeniteit. Overeenkomstig de theorie van Shaw en McKay zou een heterogene samenstelling de sociale cohesie in een school verminderen en op die manier leiden tot meer crimineel gedrag. Etnische heterogeniteit in scholen zou dus samenhangen met een hogere mate van slachtofferschap en hogere onveiligheidsgevoelens bij studenten. Bovendien zouden adolescenten die les volgen in scholen waarvan het overgrote deel van de medeleerlingen een andere etnische achtergrond heeft dan hen, een groter risico lopen op slachtofferschap. Dit geldt bijvoorbeeld voor een zwarte student die school loopt in een overwegend blanke school, en vice versa. Personen die behoren tot etnische minderheidsgroepen vormen immers voor velen een bron van angst en wantrouwen. Op het niveau van de school kan dit wantrouwen er toe leiden dat men zich keert tegen etnische minoriteiten en dat niemand bereid is om het voor hen op te nemen.¹¹⁰

Mobiliteit. Wanneer er voortdurend leerlingen in- en uitstromen op een school, zullen er minder duurzame relaties bestaan tussen de scholieren onderling. Hechte vriendschapsbanden kunnen niet worden gesmeed en elke leerling staat als het ware alleen in geval van problemen. Dat crimineel gedrag en onveiligheidsgevoelens meer voorkomen in scholen met minder

---

¹⁰⁶ LINDSTROM, P., *School and delinquency in a contextual perspective*, Stockholm, Fritzes, 3 – 43.

¹⁰⁷ SCHRECK, C.J., MILLER, J.M. en GIBSON, C.L., *l.c.*, 464 – 465.

¹⁰⁸ SAMPSON, R.J. en GROVES, B., 'Community structure and crime: testing social-disorganization theory', *The American Journal of Sociology*, 1989, 780.

¹⁰⁹ SCHRECK, C.J., MILLER, J.M. en GIBSON, C.L., *l.c.*, 464.

¹¹⁰ *Ibid.*, 464.

duurzame relaties tussen leerlingen, en dus met een hogere mate van mobiliteit, klinkt dan ook logisch.¹¹¹

1.5.2.1.2. Schoolgrootte

De *grootte van de school* is gerelateerd aan de ordelijkheid van de school als organisatie. Grotere scholen met meer middelen kennen meer structuur en specialisatie dan kleinere, maar de relaties tussen docenten en scholieren zijn er echter zwakker. In tegenstelling tot kleine organisaties kennen grote organisaties een grotere anonimiteit waardoor ook de sociale controle afzwakt. Procentueel gezien zouden grotere scholen dus meer met slachtofferschap te maken hebben dan kleinere. Ook de onveiligheidsgevoelens zouden er groter zijn.¹¹²

1.5.2.2. Sociaal klimaat

Onderzoek heeft aangetoond dat ook het *schoolklimaat* van invloed is op slachtofferschap¹¹³ en onveiligheidsgevoelens¹¹⁴ van leerlingen. Een positief schoolklimaat zou samengaan met minder wanorde, overlast en problemen waardoor studenten een kleiner risico lopen slachtoffer te worden van criminaliteit en minder onveiligheidsgevoelens ervaren. Sterke sociale banden tussen leerlingen, positieve houdingen van studenten t.o.v. de school, een goede inzet van scholieren, voldoende supervisie en informele sociale controle, correcte houdingen van leerkrachten, de organisatie van buitenschoolse activiteiten en positieve relaties tussen leerlingen en docenten dragen allemaal bij tot een positief schoolklimaat.

1.5.2.3. Situationele factoren – exposure to offenders

Aanhangers van de meer rationalistische visie leggen meer de nadruk op gelegenheidsfactoren die medebepalend zouden zijn voor victimisatie en gevoelens van onveiligheid. Dit leidde tot theorieën als de *routine activity theory* en de *lifestyle exposure theory*.¹¹⁵ Centraal in deze theorieën staat dat de kans op een misdrijf het grootst is bij '*convergence in space and time of*

---

¹¹¹ *Ibid.*, 464.

¹¹² GOTTFREDSON, G.D. en GOTTFREDSON, D.C., *o.c.*, 17.

¹¹³ *Ibid.*, 88 – 117.

¹¹⁴ ASTOR, R.A., BENBENISHTY, R., ZEIRA, A. en VINOKUR, A., *l.c.*, 720.

¹¹⁵ GAROFALO, J., 'The fear of crime: causes and consequences', *Journal of Criminal law and Criminology*, 1981, 839 – 857; COHEN, L.E. en FELSON, M., 'Social change and crime rate trends. A routine activity approach', *American Sociological Review*, 1979, 598 – 608.

likely offenders, suitable targets and the absence of capable guardians'.¹¹⁶ Routine-activiteiten en levensstijlen vormen hierbij een gelegenheidsstructuur voor criminaliteit. Blootstelling aan misdaad hangt met andere woorden deels af van de levensstijl die een individu zich aanmeet en de activiteiten die daar doorgaans mee gepaard gaan. Zo zouden bepaalde gedragingen ervoor zorgen dat personen meer of minder vaak in risicovolle situaties terechtkomen. Volgens de *lifestyle theory* lopen personen die door hun levensstijl geregeld in contact komen met (potentiële) daders een groter risico op slachtofferschap.¹¹⁷

Verscheidene onderzoeken tonen aan dat diegenen die er zelf een deviante, of beter een risicovolle levensstijl op nahouden ook frequenter slachtoffer worden van criminaliteit. *“Offense activity can be considered as a characteristic of lifestyles or as a type of routine activity which increases the risk of victimization because of the motives, vulnerability, or culpability of people involved in those activities.”*¹¹⁸ Steeds vaker hanteren studies directe indicatoren om levensstijl te meten, zoals de invulling van de vrije tijd, met wie men in de vrije tijd optrekt, de mate van alcoholgebruik en het al dan niet gebruiken van genotsmiddelen. Het hebben van een risicovolle levensstijl vertaalt zich dan in het hebben van delinquente vrienden, overmatig gebruik van alcohol en/of verdovende middelen,...¹¹⁹ Ook blijkt er een verband te bestaan tussen de levensstijl van een persoon en de mate waarin hij of zij onveiligheidsgevoelens ervaart.¹²⁰ Onderzoek van Rountree en Land toont aan dat mensen met een gevaarlijkere levenswijze zich ook wat onveiliger voelen dan anderen.¹²¹ De relatie tussen levensstijl en onveiligheidsgevoelens kan ook omgekeerd zijn. Zo kunnen onveiligheidsgevoelens ertoe leiden dat mensen hun routineactiviteiten en levensstijl gaan aanpassen, zoals minder uitgaan en meer tijd spenderen in familieverband.

---

¹¹⁶ SAMPSON, R.J. en WOOLDREDGE, J.D., 'Linking the Micro- and Macro-level dimensions of lifestyle-routine activity and opportunity models of predatory victimization', *Journal of Quantitative Criminology*, 1987, 371.

¹¹⁷ HINDELANG, M.J., GOTTFREDSON, M.R. en GAROFALO, J., *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge, Ballinger Publishing Company, 1978, 241.

¹¹⁸ JENSEN, G.F. en BROWNFIELD, D., 'Gender, lifestyles, and victimization: beyond routine activity', *Violence and Victims*, 1986, 87.

¹¹⁹ SVENSSON, R. en PAUWELS, L., 'Is a risky lifestyle always "risky"? The interaction between individual propensity and lifestyle risk in adolescent offending. A test in two urban samples.', *Crime & Delinquency*, 2008, 3.

¹²⁰ Zie ondermeer: OPPELAAR, J. en WITTEBROOD, K., *Angstige burgers? De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*, Den Haag, Sociaal en cultureel planbureau, 2006, 35 – 42.

¹²¹ ROUNTREE, P.W. en LAND, K.C., 'Perceived risk versus fear of crime: empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data', *Social Forces*, 1996, 1361.

1.5.3. Ervaring met geweld

Een verklarende variabele voor onveiligheidsgevoelens die binnen de literatuur herhaaldelijk wordt ingebracht, betreft slachtofferschap. Individuen die eerder slachtoffer zijn geweest, zullen hun kans om opnieuw slachtoffer te worden hoger inschatten en zich daardoor ook angstiger voelen voor criminaliteit dan mensen zonder slachtofferervaring. De veronderstelling hierbij is dat slachtoffers zich angstiger gaan voelen vanwege het misdrijf dat ze hebben ondergaan en niet dat deze al angstiger waren voordat zij slachtoffer werden.¹²² Uit verschillende studies bij volwassenen blijkt inderdaad dat slachtoffers van criminaliteit zich vaker angstiger voelen dan niet-slachtoffers.¹²³ Een niet onaardig aantal onderzoekers stelt echter zeer zwakke, soms zelfs verwaarloosbare effecten vast.¹²⁴ De verschillen in de bevindingen lijken verklaard te kunnen worden doordat ‘slachtofferschap’ als variabele te complex en multidimensioneel is om met gevoelens van onveiligheid op een bivariate manier samen te hangen.¹²⁵ Naast effectief, ‘direct’ slachtofferschap wordt ook het ‘indirect’ slachtofferschap als mogelijke verklarende variabele voor ‘*fear of crime*’ in literatuur en onderzoek opgenomen. Het gaat hier dan hoofdzakelijk om het slachtofferschap van ‘*significant others*’. Dit slaat niet alleen op het slachtofferschap van de dichte (familiale en vriendschappelijke) omgeving van de respondent, maar ook op de mogelijkheid tot ‘identificatie met een situatie of met het slachtoffer’ zoals in de (lokale) media gerapporteerd of bij de bakker ter ore gekomen.¹²⁶

1.5.3.1. Fear-victimization paradox

De relatie tussen (directe en indirecte) slachtofferervaringen en onveiligheidsgevoelens is gebaseerd op rationele afwegingen van burgers, waarbij het ‘objectieve’ risico om slachtoffer te worden de *rational* is. Verschillende onderzoekers hebben in dit verband echter gewezen op de zogenoemde *fear-victimization paradox*: zij die objectief gezien het minste risico lopen om slachtoffer te worden van een misdrijf, ervaren de meeste angstgevoelens. Vaak wordt dan ook geopperd dat de onveiligheidsbeleving ‘irrationeel’ zou zijn.¹²⁷ De *fear-victimization*

---

¹²² PLEYSIER, S., VERVAEKE, G. en GOETHALS, J., *l.c.*, 17.

¹²³ ROUNTREE, P.W., *l.c.*, 363 – 367; VAN WILSEM, J.A., *l.c.*, 55 – 66.

¹²⁴ SKOGAN, W.G. en MAXFIELD, M.G., *Coping with crime. Individual and neighborhood reactions*, London, Sage publications, 1981, 59 -68; KURY, H. en FERDINAND, T., ‘The victim’s experience and fear of crime’, *International Review of Victimology*, 1998, 93 – 140.

¹²⁵ SKOGAN, W.G., ‘The impact of victimization of fear’, *Crime & Delinquency*, 1987, 143 – 145.

¹²⁶ PLEYSIER, S., VERVAEKE, G. en GOETHALS, J., *l.c.*, 17.

¹²⁷ WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, 139.

paradox kan echter worden verklaard door niet alleen rekening te houden met de directe en indirecte slachtofferervaringen, maar ook met de al eerder genoemde andere factoren die van invloed zijn op de onveiligheidsbeleving. Zo spelen vooral ook factoren als sociale en fysieke kwetsbaarheid een rol bij de verklaring van onveiligheidsgevoelens. Deze kwetsbaarheid zou verklaren waarom met name vrouwen en ouderen zich relatief onveilig voelen. De kans dat zij het slachtoffer worden van criminaliteit is relatief klein, maar wanneer er toch een misdrijf zou plaatsvinden, kunnen zij zich waarschijnlijk moeilijk verdedigen.¹²⁸ Daarnaast zijn ook de levensstijl van een individu en diens omgeving van invloed op zijn onveiligheidsbeleving. Bij de bestudering van de relatie tussen onveiligheidsbeleving en slachtofferschap moet derhalve ook hiermee rekening gehouden worden.¹²⁹

1.5.4. Van theorie naar toetsbare modellen en stellingen

In voorgaand literatuuroverzicht hebben we stilgestaan bij verschillende determinanten die in de literatuur worden aangehaald voor slachtofferschap en onveiligheidsbeleving. Aan de hand hiervan hebben we een drietal toetsbare conceptuele modellen ontworpen die als basis fungeren voor deze masterproef. Wel willen we de lezer wijzen op de beperkingen van deze modellen. Zo worden er nog tal van andere determinanten voor enerzijds slachtofferschap en anderzijds onveiligheidsgevoelens aangehaald in de literatuur. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de mogelijke invloed van de media op het onveiligheidsgevoel van individuen.¹³⁰ Wij beperken ons echter tot conceptuele modellen die het mogelijk maken onze onderzoeksvragen te beantwoorden. Bij elk van deze modellen geven we één of meerdere concrete stellingen die worden getoetst in het empirisch deel van deze masterproef. Het laatste conceptueel model is een geïntegreerd model, ontworpen door een combinatie van de twee vorige.

---

¹²⁸ SKOGAN, W.G. en MAXFIELD, M.G., *o.c.*, 77 – 78.

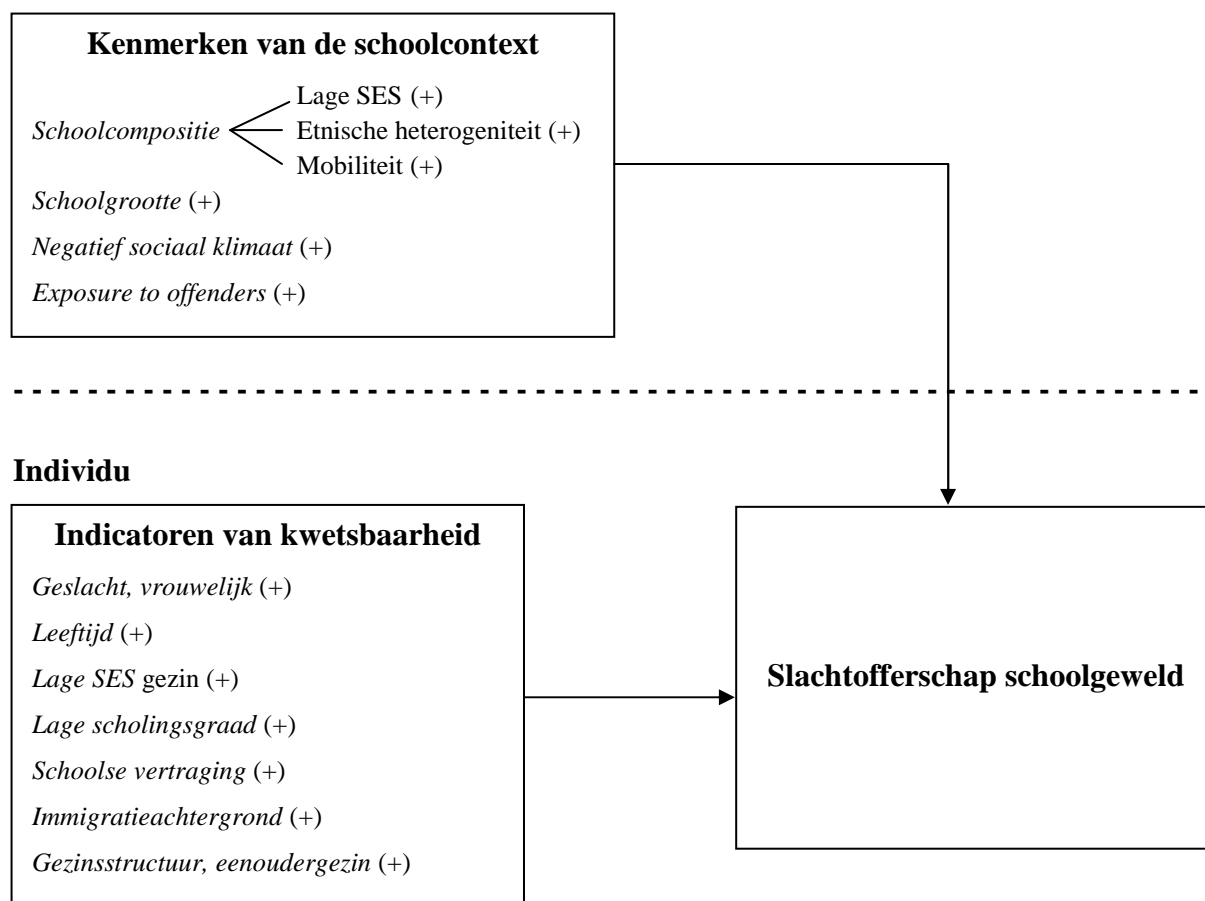
¹²⁹ WITTEBROOD, K., 'Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap in westerse geïndustrialiseerde landen. Een multilevel-analyse', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2001, 145.

¹³⁰ VAN CRAEN, M. en ACKAERT, J., *De veiligheidsscan: Instrument voor een lokaal veiligheids- en leefbaarheidsbeleid*, Antwerpen, Maklu, 2006, 78.

1.5.4.1. Conceptueel model ter verklaring van slachtofferschap van schoolgeweld

Figuur 2: Conceptueel model ter verklaring van slachtofferschap van schoolgeweld

Context

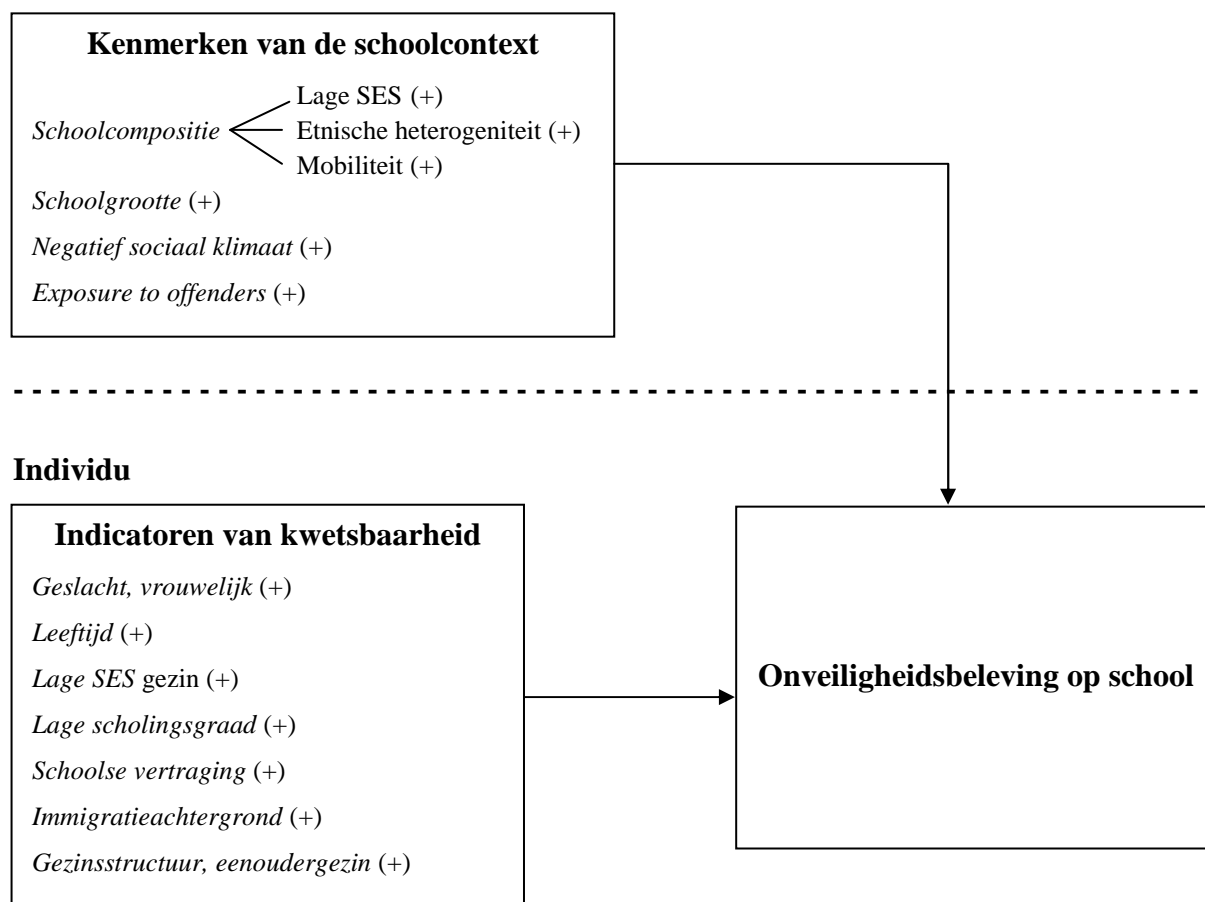
Stelling 1: Sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren (geslacht, scholingsgraad, schoolse vertraging en leeftijd) en hun gezin (lage SES, immigratieachtergrond en eenoudergezin) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld van jongeren, omdat deze verwijzen naar fysieke en sociale kwetsbaarheid.

Stelling 2: Structurele kenmerken van de schoolcontext (lage SES school, etnische heterogeniteit, mobiliteit, schoolgrootte, negatief sociaal klimaat en hoge mate van blootstelling aan daders) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld van jongeren. Een concentratie van leerlingen die structurele kenmerken delen zoals lage SES, immigratieachtergrond,... kan een negatief sociaal klimaat in de hand werken en situationele risico's vergroten.

1.5.4.2. Conceptueel model ter verklaring van onveiligheidsbeleving op school

Figuur 3: Conceptueel model ter verklaring van onveiligheidsbeleving op school

Context

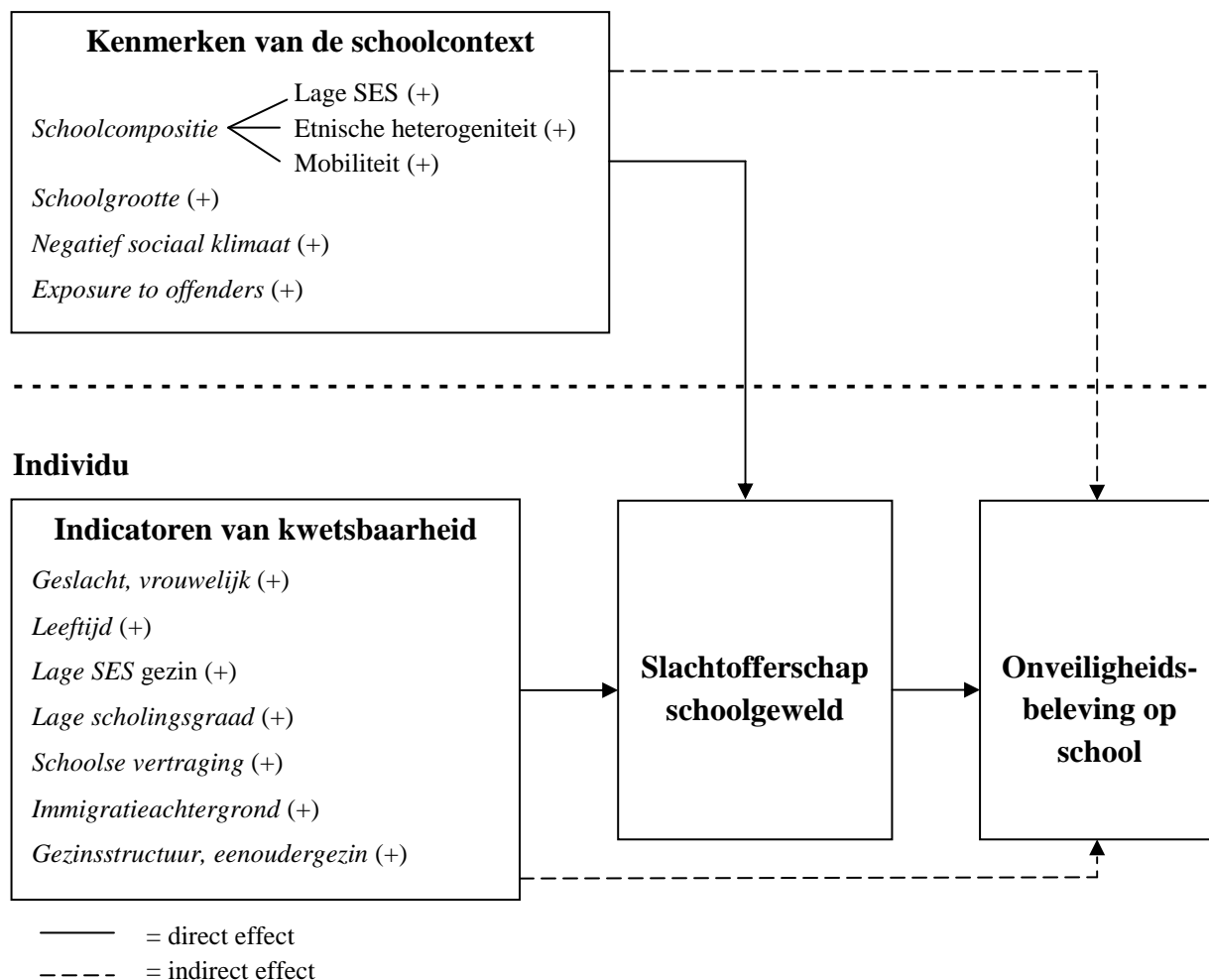
Stelling 3: Sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren (geslacht, scholingsgraad, schoolse vertraging en leeftijd) en hun gezin (lage SES, immigratieachtergrond en eenoudergezin) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school, omdat deze verwijzen naar fysieke en sociale kwetsbaarheid.

Stelling 4: Structurele kenmerken van de schoolcontext (lage SES school, etnische heterogeniteit, mobiliteit, schoolgrootte, negatief sociaal klimaat en hoge mate van blootstelling aan daders) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school. Een concentratie van leerlingen die structurele kenmerken delen zoals lage SES, immigratieachtergrond,... kan een negatief sociaal klimaat in de hand werken en daardoor onveiligheidsgevoelens aanwakkeren.

1.5.4.3. Geïntegreerd schoolconceptueel model

Figuur 4: Geïntegreerd schoolconceptueel model

Context

Stelling 5: Slachtofferschap heeft een sterk duwend netto-effect op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school, los van indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext. Deze laatste hebben duwende netto-effecten, maar de introductie van slachtofferschap van schoolgeweld reduceert het effect van indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext. Slachtofferschap van schoolgeweld is een mediërende factor en de hypothese luidt dat er slechts een indirect effect bestaat tussen indicatoren van kwetsbaarheid, kenmerken van de schoolcontext en de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school.

1.6. Besluit

In dit eerste hoofdstuk hebben we de lezer doorheen een stukje geschiedenis aangaande de victimologie en de wetenschappelijke ontdekking van het onveiligheidsgevoel geloodst. We kunnen besluiten dat beiden slechts van zeer recente datum zijn. Hoe het begrip ‘onveiligheidsgevoelens’ dient gedefinieerd en geoperationaliseerd te worden, zal nog lange tijd een punt van discussie blijven. De weinige onderzoeken die zich hebben toegespitst op de determinanten van slachtofferschap en/of onveiligheidsgevoelens bij jongeren geven vaak tegenstrijdige bevindingen aan. Ook is niet duidelijk of deze determinanten dezelfde zijn als bij volwassenen. Daarom hebben we drie conceptuele modellen ontworpen op basis van bevindingen uit de literatuur en vroeger empirisch onderzoek, dit in functie van het beantwoorden van onze onderzoeksvragen. In het empirisch gedeelte van deze masterproef worden de stellingen die uit deze conceptuele modellen zijn gedestilleerd, getoetst.

2. Geweld: definitie en vormen

2.1. Inleiding

In deze masterproef wordt de aandacht vooral gericht op schoolgeweld. Dit is echter een deelaspect van het bredere geweld dat onze maatschappij kent. Wat wordt nu precies verstaan onder het begrip ‘geweld’? Een eenduidige, door iedereen aanvaarde definitie is er niet. Toch is het van groot belang dat zowel de lezers van dit artikel als de respondenten van het onderzoek weten wat er onder de term ‘geweld’ in deze masterproef precies wordt verstaan. In dit tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op enkele recente omschrijvingen die in de literatuur voorhanden zijn, wat precies onder dit begrip in deze thesis wordt verstaan en in welke vormen geweld kan voorkomen.

2.2. Definitie van geweld

Wat mensen als geweld beschouwen en welke betekenis ze aan het gebruik ervan toekennen varieert naar plaats en tijd, hangt af van specifieke historische en culturele omstandigheden en heeft tevens te maken met het perspectief van de betrokkenen. Het verschijnsel ‘geweld’ is als het ware sociaal geconstrueerd. Zo was het vroeger heel normaal dat een leerkracht een lastig kind een oorveeg gaf. Tegenwoordig wordt dat niet meer getolereerd. Ook verschillen de meningen over de vraag of psychische onderdrukking en verbale bedreiging als feitelijke vormen van geweld moeten worden beschouwd. Kortom, de inhoud van het begrip ‘geweld’ zal altijd fundamenteel omstreden blijven.¹³¹

Als we VAN DALE’s Groot Woordenboek der Nederlandse taal erop naslaan, vinden we vijf omschrijvingen terug voor het begrip geweld waarvan er volgens Walgrave slechts twee relevant zijn binnen de criminologie¹³², namelijk:

- A. Geweld is een uiting van macht, van kracht.
- B. Geweld is misbruik van macht, waarbij het recht van anderen op gewelddadige wijze wordt geschonden, m.n. gewelddadige handeling tegen personen of goederen.

Beide omschrijvingen bevatten de term ‘macht’. Dit is niet zo verwonderlijk want de oorspronkelijke betekenis van de term ‘geweld’ is afkomstig van het Latijnse werkwoord

---

¹³¹ DE HAAN, W.J.M. en DE BIE, E.F.A.E., *Jeugd en geweld. Een interdisciplinair perspectief*, Den Haag, Van Gorcum, 1999, 12 – 13.

¹³² WALGRAVE, L., *Jongeren en geweld. Een terreinverkenning*, Leuven, OGJC, 1990, 7.

‘valere’, wat letterlijk betekent ‘uitoefenen van macht’. Deze begripsinvulling is dan ook in de meeste geweldsdefinities terug te vinden. Macht geeft in relaties een ongelijkheid aan. Hoe groter de invloed die iemand op een ander kan uitoefenen zonder dat deze dat terug kan doen, hoe meer macht hij heeft over die ander.¹³³ Doch, macht hoeft niet steeds negatief geïnterpreteerd te worden. Zo is er bijvoorbeeld de machtsrelatie tussen ouder en kind. Wanneer een ouder zijn zoon of dochter tracht te overhalen om een bepaalde taak te verrichten, dan is er sprake van macht.¹³⁴ Of deze situatie nu per se gepaard gaat met geweld, wordt sterk betwijfeld. Een kleine beloning aan een klusje vasthangen kan soms wonderen doen. De term ‘macht’ is dus alles behalve eenduidig. Vandaar dat de eerste omschrijving ons niet echt veel wijzer maakt over wat nu precies verstaan moet worden onder geweld. Er kan enkel uit afgeleid worden dat we geweld kunnen beschouwen als een vorm van macht.¹³⁵ De tweede omschrijving heeft het over het gebruik van macht in pejoratieve zin, waarbij het recht van anderen op gewelddadige wijze wordt geschonden. Wat is nu de betekenis van gewelddadig? VAN DALE’s Groot Woordenboek der Nederlandse taal heeft het over: met geweld geschied, wat ons weer leidt tot de term ‘geweld’. Ook deze omschrijving is dus te algemeen om ons een duidelijk inzicht te bieden in het begrip ‘geweld’. Positief in deze omschrijving is wel dat er een onderscheid gemaakt wordt in object van geweld, namelijk het geweld tegen mensen en geweld tegen goederen.

De definitie die J.D. van der Ploeg hanteert, sluit het dichtste aan bij wat onder geweld wordt verstaan in deze masterproef. De definitie luidt als volgt:

‘Onder geweld vallen alle handelingen die de bedoeling hebben anderen materiële en immateriële (psychische) schade en/of letsels toe te brengen. Kwelijke bedoelingen hoeven niet altijd daadwerkelijk aantoonbaar te zijn. Ook wanneer de dader zich niet volledig bewust is van zijn eigen bedoelingen om de ander te beschadigen, maar dit wel een gevolg is van zijn gedrag, spreken we van geweld. Een belangrijk kenmerk is dat daarbij formele en/of informele gedragsregels worden geschonden.’¹³⁶

---

¹³³ GRASTE, J., *Waardenvol werk*, Assen, Van Gorcum, 2000, 131.

¹³⁴ TROMP, B., *De wetenschap der politiek: verkenningen.*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2002, 169.

¹³⁵ *Ibid.*, 157 – 158.

¹³⁶ VAN DER PLOEG, J.D., ‘Beschrijving en analyse van geweld’ in *Geweld op school, achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*, VAN DER PLOEG, J.D. en MOOIJ, T. (eds.), Rotterdam, Lemniscaat, 1998, 11.

Hierna volgen een aantal argumenten waarom deze omschrijving zeer volledig wordt geacht. Deze definitie legt de nadruk op de schade of het letsel dat wordt toegebracht. Dit kan zowel materieel als immaterieel zijn. Anders verwoord kan het dus gaan om fysieke en/of psychische letsels berokkend aan personen, maar ook om materiële schade toegebracht aan voorwerpen zoals bijvoorbeeld vandalisme. Daarnaast hoeft geweld volgens van der Ploeg niet de intentie hebben gewild te zijn. Ten eerste kan gesteld worden dat het niet altijd even duidelijk is of de gevolgen van een bepaalde handeling al dan niet gewenst zijn. Ten tweede is er sprake van een slachtoffer, aangezien de handeling een schade en/of letsel heeft veroorzaakt, ook al was deze niet gewild. Van der Ploeg wijst er ons bovendien op dat het tevens moet gaan om formele en/of informele gedragsregels die worden geschonden, willen we spreken van geweld.

2.3. Vormen van geweld

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende verschijningsvormen van geweld met elk hun eigen achtergronden. In de realiteit is het echter niet zo dat elke vorm van geweld mooi in een vakje kan worden geplaatst. Het zijn vooral mengvormen van diverse soorten geweld die voorkomen. Om de verschillende types van geweld te beschrijven, hebben wij ons vooral gebaseerd op de algemene indeling die ook van der Ploeg hanteert in het boek ‘Geweld op school’. We vermelden slechts die opdelingen die relevant zijn in het kader van deze masterproef. Vervolgens gaan we iets uitgebreider in op de verschillende geweldstypes die Mooij onderscheidt binnen de schoolcontext.

2.3.1. Algemene indeling

Een eerste opdeling kan gemaakt worden tussen fysiek of lichamelijk en psychisch of geestelijk geweld. Fysiek geweld betreft handelingen waarbij de lichamelijke integriteit van de ander wordt geschonden. Deze vorm van geweld resulteert vaak in kwetsuren en laat dikwijls blijvende littekens na op het slachtoffer. Mooij maakt hierin nog een bijkomend onderscheid tussen licht lichamelijk en grof lichamelijk geweld. Onder het eerste subtype vallen handelingen zoals anderen aanstoten of pijn doen, duwen of schoppen, laten struikelen, stompen of slaan. Terwijl grof lichamelijk geweld betrekking heeft op het met elkaar vechten, anderen in elkaar slaan of aftuigen, of het gebruik van een wapen.¹³⁷ Fysiek geweld kent dus

---

¹³⁷ MOOIJ, T., *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006*. Nijmegen, ITS, 2006, 6. (Brochure)

verschillende gradaties variërend van een klap in het gezicht tot een ernstig, soms dodelijk lichamelijk letsel.¹³⁸ Bij psychisch geweld is er geen lichamelijk contact tussen dader en slachtoffer, maar wordt het slachtoffer geestelijk geschaad. Het kan gaan om het bedreigen en onder druk zetten van een ander, maar het kan ook betrekking hebben op pesten, vernederen, negeren, uitsluiten, intimideren, chanteren, roddelen en beledigen.¹³⁹ Ook het psychische geweld kan uiteenlopen van lichte vormen, zoals de ander vernederen, tot zeer ernstige vormen, zoals de ander met de dood bedreigen.¹⁴⁰ Dit wil niet zeggen dat louter deze vorm van geweld tot psychische gevolgen kan leiden. Ook fysiek geweld kan een ernstige impact hebben op iemands geestelijke integriteit. Een vorm van geweld dat zowel fysiek als psychisch kan geuit worden, is het seksueel geweld. Daaronder worden alle seksuele handelingen verstaan die tegen de wil van het slachtoffer plaatsvinden. Deze handelingen kunnen variëren van seksuele intimidaties (ongewenste seksueel getinte uitlatingen en handtastelijkheden) tot en met aanranding en verkrachting.¹⁴¹

Een tweede onderscheid dat we de lezer willen meegeven is dat tussen structureel of chronisch geweld en incidenteel of reactief geweld. Het verschil zit in de duur en de frequentie. In het eerste geval komt geweld meermaals voor en kan het aanhoudend genoemd worden. In het tweede geval is geweld eerder een reactie op een bepaalde situatie waarin men terecht is gekomen. Zo kan een leerling die voortdurend geplaagd of getreiterd wordt heftig reageren en daarbij geweld gebruiken. Er is duidelijk sprake van reactieve agressie, wat betekent dat onder normale omstandigheden deze leerling niet tot geweld zou zijn gekomen.¹⁴²

Een derde opdeling dat relevant is in het kader van deze masterproef is die tussen verbaal en non-verbaal geweld. Wanneer woorden worden gebruikt om de ander te vernederen, kleineren,... spreken we van verbaal geweld. De taal dient als het ware als wapen om te kwetsen. Deze vorm van geweld sluit aan bij het psychisch geweld dat reeds werd

---

¹³⁸ VAN DER PLOEG, J.D., 'Beschrijving en analyse van geweld', *l.c.*, 12.

¹³⁹ MOOIJ, T., *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006*. Nijmegen, ITS, 2006, 6. (Brochure)

¹⁴⁰ VAN DER PLOEG, J.D., 'Beschrijving en analyse van geweld', *l.c.*, 12.

¹⁴¹ SPANJAARD, H., 'Voorkomen van seksueel gewelddadig gedrag van jongens tegenover meisjes' in *Intensieve leerlingbegeleiding: schoolstrategieën in het voortgezet onderwijs*, PONTE, P. en VAN VEEN, A.F.D., (eds.), Leuven, Garant, 1994, 107 – 108.

¹⁴² VAN DER PLOEG, J.D., 'Beschrijving en analyse van geweld', *l.c.*, 13.

aangehaald. Bij non-verbaal geweld kan het gaan om lijfelijk geweld, maar ook het doodzwijgen of volkomen negeren van de ander vallen hier onder.¹⁴³

Een minder bekend onderscheid wordt aangebracht tussen agressief of passief geweld en delinquent of actief geweld. Alle geweld bevat uiteraard vormen van agressie. Maar niet alle geweld is daarom crimineel. In het laatste geval gaat het om geweld waarbij wettelijk vastgestelde regels worden overtreden zoals mishandeling, brandstichting, het met geweld beroven. Bij agressief geweld worden ook normen overschreden, maar deze zijn niet in de wet vastgelegd. Het gaat dan eerder om algemeen geaccepteerde normen en waarden die geschonden worden. Zo zijn pesten, uitschelden en kleineren niet verboden bij wet. Desondanks worden deze handelingen niet geaccepteerd in de samenleving omdat je er anderen mee kwetst.¹⁴⁴

Tot slot willen we nog even stilstaan bij de opdeling tussen groepsgeweld en individueel geweld. In het laatste geval wordt het geweld aangewend door één individu. Het is echter een algemeen bekend gegeven dat veel geweld plaatsvindt in collectief verband. Een voorbeeld van groepsgeweld vormen de jeugdbendes. Als jongeren onder elkaar zijn, wordt hun gedrag bepaald door de groep. Wanneer zij als individu geen geweld zouden gebruiken, doen ze dit als lid van een bende wel. Het groepsgevoel maakt hen sterk en zorgt ervoor dat ze in een wereld terechtkomen waarin ze zelf de baas zijn. Buitenstaanders kunnen hun daar niet vertellen wat ze moeten doen.¹⁴⁵ Een tweede voorbeeld van groepsgeweld dat relevant is in het kader van deze masterproef is steaming. Steaming is een groepsfenomeen bij jongeren waarbij twee of meer daders geld of iets anders van het slachtoffer eisen. De daders dreigen hierbij vaak het slachtoffer iets aan te doen of gebruiken effectief geweld. De locatie waar steaming plaatsvindt is een openbare plaats bijvoorbeeld op straat, op de speelplaats, op een plein of in een park.¹⁴⁶

---

¹⁴³ VAN DER PLOEG, J.D., 'Beschrijving en analyse van geweld', *l.c.*, 13-14.

¹⁴⁴ PAIN, J., 'Violence et prévention de la violence à l'école', *Les sciences de l'éducation pour l'ère nouvelle*, 1997, 69.

¹⁴⁵ GUGGENBUHL, A., *Fascinerend geweld, omgaan met agressie op school*, Rotterdam, Lemniscaat, 1996, 17 - 20.

¹⁴⁶ GROENEN, A. en VAN WELZENIS, I., *Onderzoek naar het fenomeen steaming. Een nieuw criminaliteitsfenomeen of een nieuwe term voor een oud probleem?*, Leuven, OGJC, 1999, 159 – 160.

2.3.2. Geweld op school

Op school kunnen in principe dezelfde vormen van geweld voorkomen als elders in onze samenleving. Maar de meer ernstige geweldsvormen worden nog betrekkelijk weinig op school gesignaleerd. Aan de hand van de resultaten van zijn onderzoek in Nederland naar leerlingengeweld in het voortgezet onderwijs¹⁴⁷ heeft Mooij een opdeling gemaakt in drie clusters die betrekking hebben op geweldsvormen binnen de schoolcontext. De eerste cluster omvat het **fysieke, planmatige** geweld, de tweede het **materieel, vandalistisch** geweld en als laatste is er nog het **pestend schoolgedrag**.¹⁴⁸ Deze drie clusters worden hieronder uitvoerig beschreven. Daarbij worden enkele bevindingen uit onderzoeken die relevant zijn in het kader van deze thesis nader belicht. Het betreffen vooral resultaten van buitenlands onderzoek. Dit omdat er voor Vlaanderen amper cijfers voorhanden zijn.

2.3.2.1. Cluster 1: Fysiek, planmatig geweld

In deze eerste cluster van leerlingengeweld staat de lichamelijke, tegen medeleerlingen persoonlijk gerichte agressie centraal. Het betreft gedragingen zoals slaan, schoppen, gebruik van geweld, dreiging met geweld en handtastelijkheden ten opzichte van meisjes. Het gaat hier niet om reactief geweld (cf. supra), maar de dader bereidt zijn gewelddadig optreden grondig voor waarbij hij de kans om gepakt te worden inschat. Uit het onderzoek dat Mooij in 1993 – 1994 voerde, blijkt dat 15 % (300) van de bevroegde leerlingen tenminste één maal deze vorm van slachtofferschap heeft ervaren op het moment van bevraging.¹⁴⁹ Het onderzoek geeft ons echter geen zicht op het herhaald slachtofferschap en het is inmiddels gedateerd. Een nieuwe analyse zal hoogstwaarschijnlijk andere resultaten opleveren.

2.3.2.2. Cluster 2: Materieel, vandalistisch geweld

Bij materieel geweld gaat het niet om fysiek geweld, maar om geweld gepleegd tegen goederen. Vandalistisch geweld kan daar in feite als subtype van worden beschouwd. Vandalisme is een vorm van destructief agressief gedrag waarbij een goed of de omgeving beschadigd, vernield of bezoedeld wordt. Dit gedrag moet intentioneel zijn en mag geen

---

¹⁴⁷ MOOIJ, T., *Leerlingengeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*, Nijmegen, ITS Katholieke Universiteit Nijmegen, 1994, 297 p.

¹⁴⁸ *Ibid.*, 147 – 149.

¹⁴⁹ MOOIJ, T., *Leerlingengeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*, 148.

materieel voordeel met zich meebrengen.¹⁵⁰ Wanneer iemand bijvoorbeeld per ongeluk tijdens het voetballen een ruit uitschiet, pleegt hij geen vandalisme. Ook diefstal valt hier niet onder aangezien het gedrag geen materieel voordeel mag opleveren. Onder materieel geweld daarentegen vallen deze handelingen wel, alsook het verstoppen of wegmaken van andermans goederen. Zowel medeleerlingen, docenten, als de school zelf kunnen het slachtoffer worden van dit type schoolgeweld. De Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs dat in 2006 in Nederland werd afgenomen bij 80.770 scholieren, toont aan dat 8 % van de bevroegde leerlingen op het moment van de bevraging slachtoffer is geweest van materieel geweld op school.¹⁵¹ Wat betreft onveiligheidsgevoelens stelde Goedseels in haar onderzoek vast dat jongeren het meest bang zijn slachtoffer te worden van diefstal, wat onder deze cluster valt, en minder van fysiek geweld en bedreigingen.¹⁵²

2.3.2.3. Cluster 3: Pestend schoolgedrag

Een laatste cluster omvat het pestend schoolgedrag. Olweus definieert pesten als volgt: ‘Een persoon wordt getreiterd of gepest als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer personen. We spreken van een negatieve handeling als iemand met opzet een ander schade berokkent of dit probeert te doen, een ander benadeelt of last veroorzaakt. Deze handelingen kunnen tot uiting komen in woorden, bijvoorbeeld dreigen, spotten, sarren en schelden of ze kunnen fysiek zijn, bijvoorbeeld wanneer iemand een ander slaat, duwt, knijpt of onder dwang vasthoudt. Daarnaast kan men ook negatief handelen zonder gebruik te maken van woorden of fysiek contact, bijvoorbeeld gezichten trekken, iemand buiten de groep sluiten of vieze gebaren maken. Om de term pesten toe te kunnen passen moet er tevens sprake zijn van een verstoord machtsevenwicht. Degene die blootgesteld is aan de negatieve handelingen heeft moeite om zichzelf te verdedigen en is relatief hulpeloos tegenover de persoon of personen die hem treiteren.¹⁵³ Wanneer we de definitie bekijken, is het moeilijk om in bepaalde gevallen een duidelijke lijn te trekken tussen de verschillende clusters aangezien pestgedrag zowel van materiële, fysieke als psychische

---

¹⁵⁰ SANDERS, H., ‘Vandalisme en kleine criminaliteit’ in *Probleemgedrag op school*, COMITE BIJZONDERE JEUGDZORG BRUGGE (ed.), Brugge, Garant, 2000, 299 – 301.

¹⁵¹ MOOIJ, T., *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006*. Nijmegen, ITS, 2006, 6. (Brochure)

¹⁵² GOEDSEELS, E., ‘Jeugdcriminaliteit in Vlaanderen’, *Welzijnsgids*, 2000, 40.

¹⁵³ OLWEUS, D., *Treiteren op school. Omgaan met pestkoppen en zondebokken in de klas in Jeugdzaken*, CLARIJS, R., VAN KEULEN, A., KLEYBERGEN, K., MERTENS, H en WIERS, L., (eds.), Amersfort, College uitgevers, 1992, 19 – 20.

aard kan zijn.¹⁵⁴ Het belangrijke verschil zit in de duur en frequentie van de negatieve handelingen. Deze moeten een herhaaldelijk en langdurig karakter hebben opdat er sprake zou kunnen zijn van pestend schoolgedrag. Zo valt het eenmalig wegnemen of verstoppert van de spullen van een medeleerling niet onder deze definitie. Als dit echter sporadisch gebeurt, spreken we wel van pestgedrag. Bovendien mag pesten niet verward worden met plagen. Plagen is in tegenstelling tot pesten niet gericht op het toebrengen van schade. Het is speels, humoristisch en het is niet alleen leuk voor degene die plaagt, maar ook voor degene die geplaagd wordt. Bovendien is het machtsniveau van de betrokkenen ongeveer gelijk en is het 'slachtoffer' wel in staat om zich te verweren.¹⁵⁵ Omdat pesten als de meest voorkomende vorm van agressie in scholen wordt aanzien, is hiernaar in verschillende landen reeds onderzoek gedaan.¹⁵⁶ Olweus kan als vader van deze studies worden beschouwd. Hij stelde in de jaren '70 een vragenlijst op dat beter bekend is als de '*Olweus Bully/Victim Questionnaire*'. Deze werd enkele jaren later omgedoopt tot de '*Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire*', de verbeterde versie van de oorspronkelijke vragenlijst. Ze diende ondermeer als onderzoeksinstrument in studies gevoerd in Scandinavië, Japan, Australië, Nederland, de Verenigde Staten,... Kortom, ze werd, en wordt nog steeds, wereldwijd gebruikt. Ondanks het feit dat deze vragenlijst het bewijs leverde bruikbaar te zijn voor leerkrachten, onderzoekers en beleidsmakers, zijn er de laatste jaren een aantal vragen gerezen omtrent de validiteit van het instrument.¹⁵⁷ Hier verder op ingaan zou ons echter te ver leiden. Toch willen we nog een aantal interessante bevindingen meegeven. Zo blijkt uit een grootschalig leerlingenonderzoek dat door Olweus in Noorwegen is gevoerd, dat 9 % (53.000) van de bevroegde scholieren al regelmatig (d.i. eens per week of verschillende keren per week) als slachtoffer betrokken was bij pestproblemen. Tegen deze achtergrond kan gesteld worden dat pesten een aanzienlijk probleem is op de scholen in Noorwegen, een probleem dat een groot aantal leerlingen aangaat. Gegevens van andere landen tonen aan dat ook buiten Noorwegen problemen aangaande pestend schoolgedrag met dezelfde of zelfs grotere intensiteit voorkomen.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ VAN DER MEER, B., *School en geweld. Oorzaken en aanpak*, Assen, Van Gorcum, 2000, 47.

¹⁵⁵ VANDERHEYDEN, N., 'Pesten op school' in *Een caleidoscoop van geweld*, CUYVERS, G., (ed.), Leuven, Acco, 1997, 149 – 150; VAN DER MEER, B., *Pesten op school*, Assen, Van Gorcum, 1997, 4.

¹⁵⁶ GREENE, M.B., 'Bullying in schools, a plea for measure of human rights', *Journal of social issues*, 2006, 64 – 65.

¹⁵⁷ KYRIAKIDES, L., KALOYIROU, C. en LINDSAY, G., 'An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rash measurement model', *British Journal of Educational Psychology*, 2006, 784 – 785.

¹⁵⁸ OLWEUS, D., *l.c.*, 23.

2.4. Besluit

Schoolgeweld is slechts een deelaspect van het bredere geweld dat onze maatschappij kent. In een eerste deel van dit hoofdstuk is daarom dieper ingegaan op het concept geweld in het algemeen. Er kan besloten worden dat er geen eenduidige definitie van geweld bestaat. Bovendien hangt de interpretatie die mensen aan dit begrip geven enerzijds af van de historische en culturele context waarin specifieke gedragingen als geweld worden bestempeld, en anderzijds van de perceptie van de rechtstreeks betrokkenen over het gesteld gedrag. Begripsomschrijvingen zijn echter in elk onderzoek van groot belang opdat lezers bevindingen correct zouden interpreteren. Ook respondenten moeten gelijke definities hanteren, wil men in een studie tot juiste conclusies komen. Vandaar de volgende begripsomschrijving dat in het kader van deze masterproef consequent is gebruikt: ‘Onder geweld vallen alle handelingen die de bedoeling hebben anderen materiële en immateriële schade en/of letsels toe te brengen.’¹⁵⁹ In een volgend deel kwamen de verschillende vormen waarin geweld voorkomt aan bod. We belichtten enkele algemene indelingen die reeds hun bruikbaarheid hebben bewezen. Nadien gingen we uitgebreid in op de specifieke opdeling van Mooij naar geweldsvormen die op school voorkomen. Aan de hand van deze indelingen is ook de vragenlijst betreffende het empirisch onderzoek in deze masterproef opgesteld.

---

¹⁵⁹ VAN DER PLOEG, J.D., ‘Beschrijving en analyse van geweld’, *l.c.*, 11.

II. Onderzoek

3. Methodologie

3.1. Inleiding

Om de onderzoeksvragen die centraal staan in deze masterproef te kunnen beantwoorden, hebben we niet alleen nood aan informatie op niveau van het individu, maar ook op niveau van de school. De methode van de *victim survey* leek ons dan ook het meest geschikt aangezien deze ons de mogelijkheid biedt alle nodige informatie te bekomen. Hieruit volgt wel dat de resultaten van de contextuele toets staan of vallen met de datakwaliteit van de gegevens afkomstig uit de *victim survey*. In dit onderzoek werd geopteerd voor een schriftelijke, klassikaal afgenomen slachtofferenquête aan de hand van een zogeheten *self administered questionnaire*.¹⁶⁰ Deze enquête kwam tot stand door een grondige studie van de voorhanden zijnde literatuur omtrent het onderwerp van deze masterproef en de gebruikte onderzoeksmethode. Het is van groot belang dat een vragenlijst in een onderzoek wetenschappelijk is onderbouwd opdat ze er voor zorgt dat de informatie die noodzakelijk is voor het beantwoorden van de geformuleerde onderzoeksvragen, kan bekomen worden.¹⁶¹ Daarnaast moet een survey-onderzoek aan verschillende kwaliteitscriteria voldoen zoals betrouwbaarheid, validiteit etc. Wanneer aan deze eisen niet is tegemoet gekomen, is het onderzoek eerder van bedenkelijke kwaliteit en heeft ze hoogstwaarschijnlijk slechts een beperkte waarde.¹⁶² Hoewel een *paper and pencil*-bevraging een degelijke methode is, is ook zij onderhevig aan meetfouten. In elke fase van een onderzoek zijn immers bronnen van ruis aanwezig, waardoor uiteindelijke onderzoeksresultaten worden beïnvloed.¹⁶³ In dit hoofdstuk wordt uitvoerig stilgestaan bij de wijze waarop het empirisch onderzoek tot stand kwam, hebben we aandacht voor de geldigheidsproblemen zoals non-respons, en bespreken we enkele algemene kenmerken van de respondenten.

---

¹⁶⁰ WILSON, M. en SAPSFORD, R., 'Asking questions' in *Data collection and analysis*, SAPSFORD, R. en JUPP, V., (eds.), Thousand Oaks, Sage Publications, 2006, 102.

¹⁶¹ DE SCHAMPHELEIRE, W., *De techniek van de enquête: een inleiding*, Leuven, Acco, 1986, 35.

¹⁶² KORZILIUS, H., *De kern van survey-onderzoek*, Assen, Van Gorcum, 2000, 20 – 34.

¹⁶³ PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugd delinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2007, 91.

3.2. De methode van de victim survey

Slachtofferbevragingen aan de hand van vragenlijsten, waarin individuen gevraagd wordt naar de mate waarin zij binnen een bepaalde referentieperiode al dan niet slachtoffer waren van een of meer voorgelegde gebeurtenissen en waarin wordt gepeild naar het ervaren onveiligheidsgevoel, zijn sinds midden de jaren zestig een populair meetinstrument in de sociale wetenschappen. Oorspronkelijk dienden zij enkel als alternatief voor de meting van criminaliteit, omdat ze (ten dele) aan de geformuleerde knelpunten met betrekking tot de politionele statistieken tegemoetkwamen. Slachtofferenquêtes laten immers toe het volume van criminaliteit te schatten los van politionele registratie. De problemen van niet-melding en niet-registratie stellen zich hier niet. Daarnaast zijn slachtofferenquêtes methodologisch interessant omdat ze het mogelijk maken data te verzamelen op individueel niveau, zodat deze data in verband kunnen worden gebracht met achtergrondkenmerken van individuen waarover in officiële cijfers geen info voorhanden is. Bovendien kan men de verkregen resultaten toch op geaggregeerd niveau presenteren zodat men een aanlokkelijk alternatief bekomt voor de criminaliteitsgraad. Slachtofferenquêtedata kunnen worden aangewend in exploratieve en hypothesetoetsende onderzoeken naar de structurele covariaten van slachtofferschap als sociaal fenomeen en in onderzoek naar de individuele determinanten van slachtofferschap als individueel fenomeen. Sinds enkele jaren groeit ook de aandacht voor contextuele analyses ter verklaring van slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens.¹⁶⁴

Hoewel de methode van de *victim survey* wel degelijk erkend is als een belangrijk wetenschappelijk instrument, dient er toch een aantal kanttekeningen bij gemaakt te worden. Zo hebben slachtofferenquêtes bijvoorbeeld te kampen met geheugenfouten. Uitkomsten van enquêtes, en zeker prevalentiecijfers, steunen steeds op het geheugen van mensen. Respondenten vergeten vaak wat hen is overkomen en de kans dat zij dit vergeten is groter naarmate de referentieperiode langer is en de feiten minder ernstig zijn.¹⁶⁵ Ook telescoping is een mogelijk type van een geheugenfout. Dit houdt in dat gebeurtenissen die vóór of na de referentieperiode plaatsvonden toch binnen de referentieperiode worden betrokken. Vergeten leidt tot onderschatting, telescoping tot overschatting.¹⁶⁶ Bovendien vullen niet alle

---

¹⁶⁴ GOETHALS, J., PONSAERS, P., BEYENS, K., PAUWELS, L. en DEVROE, E., *l.c.*, 168 – 169.

¹⁶⁵ GOETHALS, J., DE BOYE, A. en FIJNAUT, C., *Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens in de Limburgse ex-mijn gemeenten*, Leuven, Universitaire pers, 1999, 33.

¹⁶⁶ GOETHALS, J., PONSAERS, P., BEYENS, K., PAUWELS, L. en DEVROE, E., *l.c.*, 165.

respondenten een vragenlijst steeds naar waarheid in.¹⁶⁷ En dan zijn er nog de vragen die peilen naar gevoelige informatie, zoals naar slachtofferschap van seksueel geweld. Het is bekend dat er in dat soort gevallen een risico bestaat dat respondenten onvolledige of onjuiste informatie geven, of zelfs hun deelname aan het onderzoek in zijn totaliteit weigeren.¹⁶⁸ Ook zijn er nog steeds vragen rond de schaalbaarheid en betrouwbaarheid van attitude- en gedragsschalen die in survey-onderzoek geregeld worden gebruikt. Voor wat de meting van onveiligheidsgevoelens via een vragenlijst betreft, hebben we reeds gewezen op de problemen omtrent de definiëring en operationalisering van het begrip (cf. supra). Ondertussen hebben tal van onderzoekers zich reeds gebogen over het verbeteren van de betrouwbaarheid en geldigheid in survey-onderzoek.¹⁶⁹ De vragenlijst die gehanteerd werd in dit onderzoek, reflecteert aanbevelingen afkomstig uit methodeonderzoek en is gebaseerd op principes die eerder hun bruikbaarheid bewezen hebben.

3.3. Schoolsteekproef Lokeren

3.3.1. Een bevraging in het tweede jaar van het secundair onderwijs

De slachtofferenquête werd gehouden onder jongeren uit het tweede jaar van het secundair onderwijs. Dit is een jonge populatie¹⁷⁰ en maakt niet vaak het voorwerp van onderzoek uit. Eerst werd overwogen ook leerlingen uit het eerste jaar secundair op te nemen in het onderzoek, maar hierop is teruggekomen omdat deze leerlingen nog niet echt vertrouwd zijn met de schoolcontext waarin ze vertoeven. Daarnaast zijn er de pragmatische argumenten die onderzoek bij een jonge schoolpopulatie erg aantrekkelijk maken. Zo is de mogelijkheid tot deeltijds leren en werken nog niet aanwezig in het tweede jaar secundair onderwijs. Bovendien is er de vaststelling dat spijbelgedrag onder deze groep gemiddeld lager ligt dan bij jongeren in hogere jaren, waardoor de systematische bias die hierdoor verkregen wordt kleiner ligt in deze groep.¹⁷¹ Er werd geopteerd om leerlingen uit alle mogelijke studierichtingen (ASO, TSO, BSO, KSO, BUSO) te bevragen. Dit betekent dat een deel van de jongeren uit de steekproef les volgt in het bijzonder onderwijs. Vaak wordt deze groep jongeren in onderzoek vermeden omdat het immers bijkomende inspanningen vereist om deze

---

¹⁶⁷ BIJLEVELD, C.C.J.H., *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2006, 241.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 242.

¹⁶⁹ PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugddelinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, 92.

¹⁷⁰ De meeste jongeren die les volgen in het tweede jaar secundair onderwijs hebben immers een leeftijd van 13-14 jaar.

¹⁷¹ PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugddelinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, 93.

groep te bevragen, zoals het aanpassen van de vragenlijst aan de capaciteit van de jongeren en het persoonlijk afnemen van de enquêtes.

3.3.2. Een pretest en groeps gesprek als voorbereidende fase

Aan de definitieve vragenlijst die werd gebruikt in het onderzoek is een grondige voorbereidende fase voorafgegaan. Een vragenlijst dient immers gemakkelijk door respondenten te kunnen worden ingevuld. Het belang van een *pretest* wordt dan ook sterk benadrukt in de literatuur. Ook krijgt men zicht op de wijze waarop survey-onderzoek in de praktijk loopt en neemt men op die manier kennis van de betrouwbaarheid en validiteit van de bevroegde constructen.¹⁷² Een eerste ontwerp van de slachtofferenquête werd begin februari 2009 bij een vierentwintigtal tweedejaars uit een school in Wetteren afgenomen. Dit omdat in deze school zowel leerlingen zitten uit het ASO, BSO als TSO. De leerlingen kregen hierbij de mogelijkheid onduidelijkheden te rapporteren. Ook werd hen gevraagd wat ze van de enquête vonden. Dat er gevoelige vragen werden gesteld zoals slachtofferschap van seksueel geweld, leek geen probleem te vormen. Sommige vragen bleken echter niet goed te zijn geformuleerd aangezien ze voor verwarring zorgden bij enkele studenten. Niemand van de respondenten uit de pretest had zijn of haar vragenlijst ‘slecht’ ingevuld. Aan de hand van deze pretest werd de slachtofferenquête bijgesteld en kwamen we tot een definitieve versie (zie bijlage 1).

3.3.3. Steekproefdesign en gerealiseerde steekproef in Lokeren

Het onderzoek dat in het kader van deze masterproef werd gerealiseerd is een cross-sectioneel onderzoek. In een cross-sectioneel design worden relevante variabelen bij geselecteerde onderzoekselementen op één tijdstip gemeten. Dit in tegenstelling tot een longitudinaal design waarbij er op verschillende momenten in tijd waarnemingen plaatsvinden. Beide kunnen zowel van beschrijvende als verklarende aard zijn.¹⁷³ Tal van auteurs zijn echter van mening dat het longitudinaal design beter aansluit bij een causale etiologische traditie.¹⁷⁴ Toch past het cross-sectionele design bij de gestelde probleemstelling in deze masterproef, namelijk het verklaren van individuele verschillen in frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld en van de ervaren onveiligheidsbeleving op school.

---

¹⁷² JANSSEN, E.P.W.A. en JOOSTENS, Th., *Enquêteren. Het opstellen en gebruiken van vragenlijsten*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1998, 75.

¹⁷³ SEGERS, J., *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*, Assen, Van Gorcum, 1999, 373.

¹⁷⁴ PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugd delinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, 94.

Het *theoretisch bedoelde steekproefkader* betreft jonge adolescenten die school lopen in het tweede jaar secundair onderwijs in de fusiegemeente Lokeren. Deze geografische begrenzing is gekozen wegens de beperking in tijd. Lokeren is een fusiegemeente bestaande uit de stad Lokeren met haar deelgemeenten Eksaarde, Daknam en Doorslaar en behoort volgens de VRIND-classificatie tot één van de structuurondersteunende steden in Vlaanderen.¹⁷⁵ Omdat het totaal aantal leerlingen dat school loopt in het tweede jaar secundair onderwijs in de fusiegemeente Lokeren niet meer is dan 600, is geopteerd deze allemaal in de steekproef te betrekken. De *uiteindelijke gerealiseerde steekproef* bevat uiteraard niet al deze leerlingen, dit door het probleem van uitval. Uitval is de verzamelterm voor al die situaties waarin onderzoekers een respondent graag in hun onderzoek zouden willen betrekken, maar waar dat niet lukt.¹⁷⁶ Zo zijn de leerlingen die op het moment van afname niet aanwezig waren op school, niet in de steekproef opgenomen. Ze waren ziek, geschorst of mogelijk aan het spijbelen. Ook leerlingen die weigerden deel te nemen aan het onderzoek behoren niet tot de gerealiseerde steekproef. Het probleem bij uitval is dat net die personen die uitvallen uit de steekproef dikwijls andere kenmerken hebben dan de niet-uitvallers. Vaak zijn zij dan ook het meest interessant. Hierbij moet men uiteraard rekening houden bij het interpreteren van de eindresultaten. Ondanks deze gebreken, mag de gerealiseerde steekproef toch beschouwd worden als representatief voor de leerlingen uit het tweede jaar secundair onderwijs in de fusiegemeente Lokeren.

3.3.4. Selectieprocedure en participatieratio van scholen en afnamemodaliteit

Een gedetailleerde lijst van scholen in Vlaanderen is terug te vinden op de website van het Vlaamse onderwijssysteem (<http://www.ond.vlaanderen.be/>). Op deze site is te zien welke scholen uit de fusiegemeente Lokeren beschikken over een tweede jaar secundair onderwijs. Begin december 2008 werd een brief gestuurd naar deze scholen met de vraag of de school bereid was deel te nemen aan voorliggend onderzoek. De formele brief werd mede ondertekend door de promotor van het onderzoeksproject. In de brief werden de doelstellingen van het onderzoek uiteengezet en werd gepeild naar de bereidheid van de scholen tot medewerking. (*zie bijlage 2*)

---

¹⁷⁵ STUDIEDIENST VLAAMSE REGERING (z.d.) Ad hoc indeling volgens VRIND-classificatie [WWW].

Vlaamse regering: <http://aps.vlaanderen.be/lokaal/kaarten/Plattelandsindeling.pdf> [10/07/09]

¹⁷⁶ BIJLEVELD, C.C.J.H., *o.c.*, 161.

Om de deelname te maximaliseren werd de vertrouwelijkheid waarmee de onderzoeksresultaten behandeld zouden worden zowel tegenover de scholen als de jongeren gegarandeerd. Tevens werd benadrukt dat de afname van de enquêtes tijdens studie-uren kon plaatsvinden om zo geen lessen te storen. De schooldirecties kregen tot 15 januari 2009 om de verstuurde brief te beantwoorden. In de brief werd een telefonische hercontactname aangekondigd indien geen formeel antwoord kwam van de school voor deze datum.

Het verkrijgen van de medewerking van scholen bleek alles behalve eenvoudig. Na het versturen van de introductiebrief reageerden slechts twee van de zes scholen positief. Van medio januari tot begin februari werden dan ook intensieve pogingen ondernomen om de overige schooldirecties telefonisch te bereiken. Hierdoor werden nog eens twee scholen overtuigd om mee te werken aan het onderzoek. Ondertussen werd ook een afspraak gemaakt met de directeur van de school dat buitengewoon onderwijs aanbiedt om ook hem te overtuigen mee te werken aan het onderzoek. Ook hij was uiteindelijk bereid tot medewerking. Omdat de directeur van de zesde en laatste school niet reageerde na verschillende telefonische contacten met het secretariaat, werd besloten deze een informeel bezoek te brengen waarbij het onderzoeksopzet en de noodzaak tot deelname uiteengezet werden. Dankzij deze inspanning was ook deze school bereid om mee te werken. Dit betekent dat alle gecontacteerde scholen uiteindelijk positief hebben gereageerd. Deze hoge positieve responsgraad kwam er vooral door de persoonlijke contacten met de scholen, het benadrukken van het wetenschappelijk karakter van de studie, de belofte tot feedback, de absolute garantie van vertrouwelijkheid en het pragmatische argument dat de enquête tijdens een studie-uur kon worden ingevuld. Oorspronkelijk waren dus niet alle scholen bereid deel te nemen aan het onderzoek. Uit gesprekken met enkele directieleden van de scholen werd al snel duidelijk dat scholen overstelpt worden met brieven afkomstig van onderzoeksinstituten. Het is volgens hen onmogelijk om deze brieven allemaal positief te beantwoorden. Eén schooldirecteur liet weten dat in een vergadering van de Scholengemeenschap Scholen aan de Durme was besloten dat slechts twee van de zes gecontacteerde scholen gingen meewerken aan het onderzoek. Dit waren deze die positief hadden gereageerd op de introductiebrief. Persoonlijke contacten met de overige schooldirecties hebben ervoor gezorgd dat ook zij overtuigd raakten tot medewerking.

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat alle enquêtes door de onderzoekster werden afgenomen, de meeste scholen genoten echter de voorkeur de organisatie van de bevraging in eigen beheer te laten uitvoeren. Elke school kreeg dan ook specifieke instructies mee voor het

afnemen van de enquêtes (zie bijlage 3). Enkel bij de bevraging van de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs werd sterk aangedrongen op een afname door de onderzoekster zelf. Dit omdat de capaciteiten van deze jongeren niet dezelfde zijn als die bij jongeren uit andere studierichtingen. Ook werden extra voorbereidingen getroffen om de afname van deze enquêtes zo optimaal mogelijk te doen verlopen.

Alle enquêtes werden over de verschillende scholen verdeeld de eerste dag na de krokusvakantie. Aan de scholen werd gevraagd alle enquêtes te hebben afgenomen voor de paasvakantie. In de periode daartussen zijn geregeld contacten geweest met de directies om de scholen aan het onderzoek te herinneren en om ingevulde vragenlijsten op te halen. Slechts bij één school heeft het tot na de paasvakantie geduurd voordat alle ingevulde vragenlijsten opgehaald konden worden. Voor de afname van de slachtofferenquêtes in het BUSO werd één volledige dag uitgetrokken.

3.3.5. Participatieratio van jongeren en unit-non-respons

In het totaal liepen 580 leerlingen school in het tweede jaar secundair onderwijs gedurende het schooljaar 2008 – 2009 in de fusiegemeente Lokeren.¹⁷⁷ Elke school was bereid om in elk van haar klassen met tweedejaars de slachtofferenquêtes af te nemen. In totaal werden 547 vragenlijsten ingevuld terugbezorgd waarvan er 5 echter niet bruikbaar waren. Ze waren onvolledig ingevuld of bevatten nonsens-antwoorden. De unit-non-respons (6.55 % of 38 leerlingen) heeft in dit onderzoek dus zowel betrekking op die jongeren die op het moment van afname niet aanwezig waren op school en degenen die een totaal onbruikbare enquête afleverden. We wezen in een vorige paragraaf reeds op het probleem van uitval. Ook in dit onderzoek was dit uiteraard niet te vermijden.

3.3.6. Samenstelling van de Lokerse steekproef

Tabel 1 Achtergrondkenmerken van de jongeren uit de Lokerse steekproef

Kenmerk	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)
Geslacht	
Jongens	50.9 (276)
Meisjes	49.1 (266)

¹⁷⁷ Deze informatie werd bekomen via de directieleden van de scholen.

Tabel 1 Achtergrondkenmerken van de jongeren uit de Lokerse steekproef (vervolg)

Kenmerk	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)
Studierichting	
ASO	53.9 (292)
TSO	22.1 (120)
BSO	17.3 (94)
BUSO	6.6 (36)
Schoolse vertraging	
Geen schoolse vertraging	72.6 (393)
1 jaar schoolse vertraging	23.5 (127)
2 jaar of meer schoolse vertraging	3.9 (21)
Immigratieachtergrond	
Beide ouders Belgische afkomst	73.1 (395)
Minstens één ouder vreemde afkomst	26.9 (145)
Geboorteland	
In België	93.9 (508)
Buiten België	6.1 (33)
Gezinsstructuur	
Eenoudergezin	24.8 (134)
Woont bij beide ouders	75.2 (406)

Nagenoeg evenveel jongens (50.9 %) als meisjes (49.1 %) werden bevraagd. 53.9 % (292) van de jongeren volgde les in het tweede jaar algemeen secundair onderwijs. Deze oververtegenwoordiging van jongeren uit het ASO is te wijten aan het feit dat drie grote scholen die meewerkten aan het onderzoek, ASO aanbieden. Twee hiervan bieden zelfs geen andere studierichtingen aan. 22.1 % (120) van de leerlingen zat in het TSO en 17.3 % (94) in het BSO. 6.6 % (36) van de bevraagde leerlingen volgde les in het buitengewoon secundair onderwijs. 23.5 % (127) van de jongeren gaf aan één jaar achterstand te hebben op school, 3.9 % (21) zelfs twee jaar of meer.

73.1 % (395) van de adolescenten uit de steekproef heeft ouders die allebei uit België afkomstig zijn. 26.9 % (145) heeft minstens één ouder van vreemde afkomst. Dit terwijl 93.9 % (508) van de jongeren aangeeft in België te zijn geboren en 6.1 % (33) buiten België. Het geboorteland van de ouders zegt vrijwel meer over iemands etniciteit dan het eigen geboorteland. 75.2 % (406) van de jongeren woont in een klassiek gezin (bij beide biologische ouders), terwijl 24.8 % (134) in een eenoudergezin woont.

3.4. Operationalisatie van de centrale begrippen

Constructen zoals bijvoorbeeld in dit onderzoek ‘onveiligheidsgevoelens’ zijn abstracte en algemene concepten die gebruikt worden in theorieën en die niet direct waarneembaar of meetbaar zijn.¹⁷⁸ Om deze waarneembaar of meetbaar te maken dienen ze geoperationaliseerd te worden. Dit is ‘het vertalen van het theoretisch, conceptueel model in empirische termen en relaties’.¹⁷⁹ Constructen kunnen onder andere gemeten worden door gebruik te maken van *schalen*. Deze bestaan uit een verzameling van vragen waarop een antwoord dient gegeven te worden. Deze afzonderlijke vragen of stellingen noemt men *items*. Omdat een bepaalde operationalisering nooit het hele construct dekt, wordt vaak gebruik gemaakt van multiple operationalisatie. De combinatie van verschillende items in één schaal is hiervan een voorbeeld.¹⁸⁰ Alle items of vragen dienen wel hetzelfde construct te meten. Om dit na te gaan wordt zeer vaak gebruik gemaakt van de *Cronbach’s alpha*. Dit is een maat voor de interne consistentie van een set items. De waarde van α is dan een indicatie van de mate waarin een aantal items in een test hetzelfde aspect meet. In onderzoek wordt de vuistregel gehanteerd dat de cronbach’s alpha minimaal 0.80 moet zijn. Een lager cijfer duidt op een weinig interne samenhang tussen de items.¹⁸¹ In de praktijk worden echter cronbach’s α -waarden van 0.60 ook geaccepteerd. Wanneer een construct vertaald is in concreet meetbare termen waarop de onderzoekseenheden kunnen variëren, wordt van een *variabele* gesproken. *Waarden* zijn de scores die we kunnen onderscheiden op de variabelen. Een voorbeeld is de variabele geslacht. Deze variabele telt twee waarden namelijk man en vrouw.

Slachtofferschap van geweld op school

Slachtofferschap van geweld op school is geoperationaliseerd door te vragen aan de respondenten of ze de laatste 12 maanden slachtoffer zijn geworden van verschillende geweldsmisdrijven op school (antwoordmogelijkheden: ja/nee). Indien dit het geval was, dienden zij ook aan te geven hoe vaak (0,1, 2, 3, 4, 5, 6-10 of > 10 keer). Ofwel werden deze geweldsdelicten gepleegd door één of meerdere medeleerlingen, ofwel door een leerkracht. In totaal werden 18 slachtofferschap-items in de vragenlijst opgenomen. Deze zijn elk onder te

---

¹⁷⁸ BIJLEVELD, C.C.J.H., *o.c.*, 153 – 156.

¹⁷⁹ BILLIET, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*, Leuven, Acco, 1996, 47.

¹⁸⁰ BIJLEVELD, C.C.J.H., *o.c.*, 157 – 158.

¹⁸¹ BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M., *Basisboek Methoden en technieken. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek.*, Houten, Stenfert Kroese, 1995, 165.

brengen onder één van de zes feitelijke vormen van geweld: psychisch geweld, licht fysiek geweld, grof fysiek geweld, materieel geweld, seksueel geweld en steaming. Tabellen 2 en 3 geven hiervan een duidelijk overzicht.

Tabel 2 Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: medeleerling(en))

Geweldsvorm	Gebruikte items (Hoe vaak) werd jij het afgelopen jaar op school wel eens...
Psychisch geweld	<ul style="list-style-type: none"> - door medeleerlingen gepest doordat ze jou bijvoorbeeld vaak uitlachen, uitschelden, voor gek zetten of erg over jou roddelen? - door medeleerlingen uitgesloten of doen ze soms alsof je niet bestaat? - met woorden bedreigd door medeleerlingen doordat ze zeiden jou iets aan te zullen doen? - onder druk gezet door medeleerlingen om iets te doen wat je eigenlijk niet wou doen?
Licht fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> - gepest doordat medeleerlingen je hebben geschopt, geslagen of geduwd zonder dat jij dit eerst had gedaan? - expres pijn gedaan of aangestoten door een medeleerling of liet hij/zij jou opzettelijk struikelen?
Grof fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> - in elkaar geslagen of afgetuigd door medeleerlingen? - bedreigd door medeleerlingen met een wapen (stok, zakmes,...)? - opzettelijk verwond door een medeleerling met een mes of een ander voorwerp?
Materieel geweld	<ul style="list-style-type: none"> - gepest doordat medeleerlingen spullen van jou hebben vernield, beklad, besmeurd of verstoep? - bestolen door medeleerlingen doordat ze geld of andere zaken van jou hebben afgenomen?
Seksueel geweld	<ul style="list-style-type: none"> - lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze seksuele opmerkingen over je maakten? - lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze je aanraakten op intieme lichaamsdelen?
Steaming	<ul style="list-style-type: none"> - gedwongen door medeleerlingen om iets dat van jou was (GSM, I-pod, drankje, geld,...) af te geven?

Tabel 3 Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: leerkracht)

Geweldsvorm	Gebruikte items (Hoe vaak) werd jij het afgelopen jaar op school wel eens...
Psychisch geweld	<ul style="list-style-type: none"> - door leraren uitgelachen, uitgescholden of voor gek gezet?
Fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> - door leraren geschopt, geslagen of geduwd?
Seksueel geweld	<ul style="list-style-type: none"> - lastig gevallen door leraren doordat ze seksuele opmerkingen over jou maakten? - lastig gevallen door leraren doordat ze jou aanraakten op intieme lichaamsdelen?

Op basis van de antwoorden van de respondenten op de vragen naar frequentie, is een nieuwe variabele opgesteld 'totaal slachtofferschap van schoolgeweld'. Hiervoor werd eerst gehercodeerd naar een drie puntenschaal voor elk item (0 = nooit, 1 = 1 keer, 2 = 2 keer of meer). Een somming geeft ons een verkennend beeld over het totaal slachtofferschap van schoolgeweld.

Onveiligheidsbeleving op school

In het eerste hoofdstuk van deze masterproef zijn we uitgebreid ingegaan op het definiëren en meten van onveiligheidsgevoelens. Daaruit blijkt dat er in de literatuur vooralsnog geen eensgezindheid bestaat over de wijze waarop onveiligheidsgevoelens dienen geoperationaliseerd te worden (cf. supra). Onderstaande tabel geeft aan met welke items we de drie dimensies van onveiligheidsbeleving, en dus ook de totale onveiligheidsbeleving, in dit onderzoek hebben gemeten.

Tabel 4 Operationalisatie onveiligheidsbeleving op school

	Gebruikte items	ALPHA-waarde
ONVEILIGHEIDSBELEVING		
Cognitieve dimensie		
	4 puntenschaal voor elk item (1 = Heel klein, 2 = klein, 3 = groot, 4 = heel groot) - <i>Hoe groot denk je dat het risico is om zelf slachtoffer te worden op school van... pestgedrag door medeleerlingen? schoppen, slagen door medeleerlingen? bedreigingen door medeleerlingen? onder dwang spullen of geld te moeten afgeven aan medeleerlingen? diefstal van geld of spullen door medeleerlingen?</i>	0.811
Affectieve dimensie		
	5 puntenschaal voor elk item (Nooit tot altijd) - <i>Hoe vaak gebeurt het dat je... je onveilig voelt op school? het gevoel hebt dat je wel eens iets zou kunnen overkomen op school? je niet op je gemak voelt bij sommige leerkrachten?</i>	0.655
Expressieve dimensie		
	5 puntenschaal voor elk item (Nooit tot Altijd) - <i>Hoe vaak gebeurt het dat je... geld of waardevolle spullen thuis laat of in een kluisje stopt omdat je vreest dat het anders wordt gestolen op school? bepaalde plaatsen mijdt om zo contacten met bepaalde medeleerlingen te vermijden? bepaalde plaatsen op school mijdt omdat je er niet op je gemak bent?</i>	0.689
		0.828

Om elke dimensie te meten (en dus ook de totale onveiligheidsbeleving) werd gebruik gemaakt van een gesommeerde likert-schaal.¹⁸² Dit omdat onveiligheidsgevoelens, en ook elke dimensie ervan zo complex zijn dat ze niet rechtstreeks gemeten kunnen worden.

¹⁸² PAUWELS, L., *Toegepaste kwantitatieve data-analyse voor criminologen*, Leuven, Acco, 2009, 172.

Verschillende vragen moeten hiervoor worden gesteld. Op elke vraag/item kreeg de respondent de mogelijkheid om één van de antwoordcategorieën op een puntenschaal aan te duiden.¹⁸³ Om item non-respons te vermijden, werd in de oorspronkelijke vragenlijst gekozen ‘weet niet’ en ‘geen mening’ niet aan te bieden als mogelijke antwoordcategorieën. In tabel 4 zijn de Cronbach’s α -waarden af te lezen voor de schalen per dimensie en voor de onveiligheidsbelevingschaal.¹⁸⁴ De Cronbach’s α -waarden van de cognitieve dimensieschaal, de affectieve dimensieschaal en de expressieve dimensieschaal hebben allen een waarde hoger dan 0.60. De Cronbach’s α van de onveiligheidsbelevingschaal bedraagt 0.828.

Indicatoren van kwetsbaarheid

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen kenmerken van fysieke kwetsbaarheid en kenmerken van sociale kwetsbaarheid van een individu. Geslacht en leeftijd worden vaak als proxies voor *fysieke kwetsbaarheid* beschouwd. Armoede, scholingsgraad, gezinsstructuur en etnische afkomst als proxies voor *sociale kwetsbaarheid* (cf. supra). *Geslacht* is een dummyvariabele die als één werd gecodeerd voor jongens en nul voor meisjes. *Leeftijd* werd gemeten op basis van het geboortjaar van de respondent (leeftijd = jaar van afname – geboortjaar). Armoede kan vertaald worden in een lage SES van het gezin omdat dit verwijst naar economische moeilijkheden in het gezin van de jongere. *Lage SES gezin* is een dummyvariabele en werd gemeten door de respondenten te vragen of hun vader al dan niet een betaalde job uitoefent. Jongeren die aankruisten dat hun vader wel over een betaalde job beschikt, worden gezien als jongeren die komen uit een gezin zonder een lage SES. De overigen worden gezien als jongeren uit een gezin met een lage SES. Voor de operationalisering van de *scholingsgraad* werden de respondenten gevraagd aan te geven welk type onderwijs ze volgen. ASO wordt hierbij gezien als een hogere scholingsgraad dan de overige studierichtingen. Daarnaast werd aan de respondenten gevraagd of ze ooit één of meerdere schooljaren hebben moeten overdoen. *Schoolse vertraging* vertaalt zich dan in het één of meermaals overdoen van een schooljaar. De variabele *gezinsstructuur* meet de gezinssamenstelling. Er werd geopteerd te kijken naar het klassiek gezin (woont bij beide biologische ouders) versus de rest (woont in een eenoudergezin). Nieuw samengestelde gezinnen worden dus in dit onderzoek ook beschouwd als eenoudergezinnen.

---

¹⁸³ Voor de vragen die de cognitieve dimensie meten is dit bijvoorbeeld 1 = heel klein, 2 = klein, 3 = groot, 4 = heel groot. We verwijzen voor de andere dimensies naar tabel 4 en de oorspronkelijke vragenlijst in bijlage 1.

¹⁸⁴ Dit is een gesommeerde likert-schaal op basis van alle items van de cognitieve, affectieve en expressieve dimensie.

Immigratieachtergrond is een dummyvariabele, die verwijst naar de immigratieachtergrond van de ouders, als minstens één ouder van niet-Belgische afkomst is.

Tabel 5 Operationalisatie kenmerken van fysieke en sociale kwetsbaarheid van een individu

Construct	Kenmerken van fysieke en sociale kwetsbaarheid
<i>Geslacht</i>	Jongen = 1 Meisje = 0
<i>Leeftijd</i>	Jaar afname - geboortjaar
<i>Lage SES gezin</i>	Vader beschikt niet over een betaalde job of de respondent weet het niet (codering: 1 = deprivatie en 0 = geen deprivatie)
<i>Scholingsgraad</i>	ASO = hoogste opleidingsniveau = 1 BSO/TSO/KSO/BUSO = laagste opleidingsniveau = 0
<i>Schoolse vertraging</i>	Minstens een keer blijven zitten
<i>Eenoudergezin</i>	Jongere vormt gezin met slechts één van beide biologische ouders of zonder biologische ouders. (codering: 0 = klassiek gezin; 1 = eenoudergezin)
<i>Immigratieachtergrond</i>	Beide biologische ouders afkomstig uit België = 0 Eén van beide of beide biologische ouders niet afkomstig uit België = 1

Rol van de schoolcontext

De schoolcompositie

Economische kwetsbaarheid op schoolniveau is het percentage economisch kwetsbare jongeren per school. *Etnische heterogeniteit op schoolniveau* werd gemeten aan de hand van het percentage jongeren met een achtergrond van immigratie per school. Hoe hoger het percentage vreemdelingen op een school, hoe groter de etnische segregatie. *De mobiliteit op niveau van de school* is geoperationaliseerd door de leerlingen te vragen of ze het vorige jaar ook op dezelfde school zaten. Het percentage leerlingen dat het vorige jaar niet op dezelfde school zat, geeft een indicatie over de mobiliteit op het niveau van de school.

Schoolgrootte

Om *de schoolgrootte* te kennen, is gekeken naar het totaal aantal leerlingen per school. Scholen met meer leerlingen dan andere scholen, worden beschouwd als groter. Deze bijkomende informatie werd gevraagd aan de directieleden van de scholen.

Schoolklimaat

Doorgaans gebruiken onderzoekers een reeks van vragen om een zicht te krijgen op het schoolklimaat. Over welke vragen precies gesteld moeten worden, bestaat in de literatuur geen consensus (cf. supra). Vandaar ook dat de enquête die in het kader van deze masterproef

werd opgesteld, een eigen reeks vragen inhoudt betreffende het schoolklimaat. Het moge wel duidelijk zijn dat het hier gaat om een bevraging van ‘percepties’ van leerlingen over verschillende aspecten van het schoolklimaat. De items die in de gesommeerde likert-schaal ‘negatief schoolklimaat’ zijn verwerkt zijn de volgende: ‘De leraren op mijn school kunnen goed orde houden’, ‘Leraren komen snel tussen als er wordt gevochten op school’, ‘Leerlingen worden zwaar gestraft wanneer ze iets doen wat niet mag op mijn school’ en ‘Op mijn school zien de leraren alles’. De leerlingen dienden op elk item te antwoorden op een vijf puntenschaal gaande van ‘helemaal oneens’ tot ‘helemaal eens’. Op basis van deze schaal is gekeken naar het schoolklimaat per school.¹⁸⁵

Situationele factoren – Exposure to offenders

Blootstelling aan (potentiële) daders werd geoperationaliseerd door het gemiddelde te berekenen van het aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van diverse vormen van schoolgeweld per school. Een hoger gemiddelde in de ene school ten opzichte van de andere wijst erop dat in de school met een hoger gemiddelde meer (potentiële) daders zitten dan in de andere. Blootstelling aan (potentiële) daders is dan ook groter in die school met een hoger gemiddelde. Het gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van schoolgeweld is dus een goede proxy voor blootstelling aan (potentiële) daders.

3.5. Werkwijze bij de analyses

3.5.1. Univariate en bivariate analyses

Alle analyses zijn gemaakt met behulp van het statistisch verwerkingsprogramma SPSS.¹⁸⁶ De beschrijvende onderzoeksvragen werden beantwoord door middel van het opvragen van frequentietabellen en kruistabellen. Hierbij bevinden we ons op het domein van de univariate en bivariate statistiek.

3.5.2. Bloksgewijze regressieanalyse

Afgaande op de formulering van de verklarende onderzoeksvragen, leek het uitvoeren van een meervoudige lineaire regressieanalyse de aangewezen analysetechniek. We gebruikten de

---

¹⁸⁵ Voor elke school werd een ‘gemiddeld negatief schoolklimaat’ berekend.

¹⁸⁶ SPSS stond oorspronkelijk voor ‘*Statistical Package for the Social Sciences*’ en is een statistisch verwerkingspakket dat gebruikt wordt binnen diverse sociale wetenschappen. Omwille van het gebruik ervan in ook andere disciplines, werd er een meer algemene naam aan gegeven namelijk ‘*Statistical Products and Service Solutions*’.

methode van de blokgewijze regressieanalyse om de stellingen die uit de verschillende conceptuele modellen afgeleid werden, te toetsen. Deze procedure is niet meer dan een reeks regressieanalyses waarbij in elke stap een nieuwe variabele wordt ingevoerd. Ze laat toe om elk statistisch model tegenover het voorgaande af te wegen.¹⁸⁷

3.5.3. Voorbereidende controle

Om gebruik te maken van een meervoudige lineaire regressieanalyse moet aan een aantal strikte basisvoorwaarden worden voldaan.¹⁸⁸ Zo zijn er de statistische assumpties van *normaliteit*, *homoscedasticiteit* en *lineariteit* van de data. Schendingen van deze assumpties leiden tot vertekende standaardfouten en dus tot vertekende resultaten. *Normaliteit* gaat zowel om univariate als multivariate normaliteit en houdt in dat zowel de afhankelijke als onafhankelijke variabelen worden geacht bij benadering normaal verdeeld te zijn. *Homoscedasticiteit* betekent dat de spreiding in de residuele termen constant is. De variantie van de residuen dient onafhankelijk te zijn van de waarde van de afhankelijke variabele. *Lineariteit* betekent dat het verband tussen twee variabelen lineair is.¹⁸⁹ Met uitzondering van de asymmetrische verdeling op de afhankelijke variabelen, werden geen specifieke afwijkingen vastgesteld (zie bijlage 5).

Nog een belangrijke voorwaarde voor het uitvoeren van een lineaire regressieanalyse is de afwezigheid van multicollineariteit. Multicollineariteit verwijst naar de samenhang tussen onafhankelijke variabelen. Onzuivere parameterschatting is het gevolg. Is de correlatie tussen twee onafhankelijke variabelen hoger dan .5, dan dient men voorzichtig te zijn bij de interpretatie van de resultaten. Bij .8 of hoger mag men zeker geen meervoudige regressie uitvoeren met die onafhankelijke variabelen. Deze hangen dan zo sterk samen dat de resultaten van dergelijke analyse hoogst onbetrouwbaar zijn. Multicollineariteit was vooral aanwezig tussen de schoolkenmerken (zie bijlage 6), daarom werd besloten om operationalisering te selecteren die zowel een goede representatie vormen voor de schoolconcepten, alsook onderling niet te sterk samenhangen. Er werd geopteerd om enkel het percentage vreemdelingen per school, het gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van diverse vormen van schoolgeweld per school en het negatief schoolklimaat op te nemen in de analyse voor wat betreft de schoolcontextuele kenmerken.

---

¹⁸⁷ PAUWELS, L., *Toegepaste kwantitatieve data-analyse voor criminologen*, 203 – 204.

¹⁸⁸ Geregeld wordt de controle van deze basisvoorwaarden echter genegeerd in sociaal wetenschappelijk onderzoek.

¹⁸⁹ PAUWELS, L., *Toegepaste kwantitatieve data-analyse voor criminologen*, 189 – 196.

3.6. Besluit

In dit hoofdstuk werd uitvoerig beschreven hoe het empirisch onderzoek tot stand kwam. We hebben hierbij aandacht gehad voor de wijze waarop de bevraging werd georganiseerd en uitgevoerd en hebben ook stilgestaan bij het probleem van uitval. Daarnaast hebben we een blik geworpen op de samenstelling van de Lokerse steekproef. Op te merken valt dat leerlingen uit het buitengewoon onderwijs in dit onderzoek niet vermeden werden. We kunnen besluiten dat de gerealiseerde steekproef representatief is voor het tweede jaar secundair onderwijs in de fusiegemeente Lokeren. We hebben dan ook niet de bedoeling om te extrapoleren.

In een volgende paragraaf hebben we de wijze van operationalisering uitvoerig beschreven. Nadien hebben we de werkwijze bij de analyses toegelicht. Univariante en bivariante analyses werden gebruikt om de beschrijvende onderzoeksvragen te beantwoorden. Bloksgewijze regressieanalyse werd gebruikt om de verklarende onderzoeksvragen te beantwoorden.

4. Resultaten beschrijvend onderzoek

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de beschrijvende onderzoeksvragen behandeld. Aangezien dit onderzoek enkel representatief is voor Lokeren en haar deelgemeenten, is het moeilijk de beschrijvende resultaten te vergelijken met eerder gehouden slachtofferenquêtes onder Vlaamse studenten. Deze zijn overigens amper te vinden in het Vlaamse onderzoekslandschap (cf. supra). Bovendien is dit onderzoek exclusief gericht op een specifieke groep jongeren, namelijk deze uit het tweede jaar secundair onderwijs.

In dit onderzoek primeert de theorietoets, de beschrijvende resultaten worden enkel aangewend om een idee te verkrijgen over de aard en omvang van het zelf gerapporteerd slachtofferschap van schoolgeweld en de onveiligheidsbeleving van jongeren op school. Als referentieperiode voor slachtofferschap werd gekozen voor de periode van *de afgelopen 12 maanden*. Deze periode wordt door velen als meest geschikt geacht in *victim surveys* en *self-reportstudies*.¹⁹⁰ In wat volgt geven we eerst de beschrijvende resultaten per slachtofferschap-item en gaan we in op de verschillen tussen jongens en meisjes. Daarna staan we even stil bij het aantal verschillende gerapporteerde slachtofferschap-items waarop de respondenten positief hebben geantwoord. Vervolgens wordt kort aandacht besteed aan enkele alternatieve operationalisering van slachtofferschap. Let wel, het gaat hier steeds om slachtofferschap van *geweld op school*. Slachtofferschap van geweld buiten de school werd in dit onderzoek niet bevraagd. In een volgende paragraaf behandelen we de (on)veiligheidsbeleving van de leerlingen. We geven de beschrijvende resultaten per dimensie, waarna we kort stil staan bij de verschillen in onveiligheidsbeleving voor de totale steekproef en naar geslacht.

De beschrijvende onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd:

1. Wat is de aard en de omvang van het fenomeen slachtofferschap van geweld op school?
2. Wat is de aard en de omvang van de (on)veiligheidsbeleving van leerlingen in verband met schoolgeweld?

---

¹⁹⁰ VAN KERCKVOORDE, J., *Een maat voor het kwaad? Over de meting van criminaliteit met behulp van officiële statistieken en door middel van enquêtes*, Leuven, Universitaire pers, 1995, 149.

4.2. Aard en omvang slachtofferschap van geweld op school

4.2.1. Dader(s) is/zijn medeleerling(en)

Hieronder rapporteren we beschrijvende resultaten per slachtofferschap-item. Een volledig overzicht van de antwoordscores op de slachtofferschap-items wordt weergegeven in tabel 6.

Tabel 6 Antwoordscores op de slachtofferschap-items (referentieperiode: 12 maanden / dader(s) = medeleerling(en))

	Totale	Jongens	Meisjes
	steekproef		
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)		
Psychisch geweld			
Pestgedrag			
Geen enkele keer	67.9 (368)	70.7 (195)	65.0 (173)
Eén keer	8.7 (47)	8.0 (22)	9.4 (25)
Twee keer of meer	23.4 (127)	21.4 (59)	25.6 (68)
Uitgesloten worden/doen of men niet bestaat*			
Geen enkele keer	82.1 (445)	86.2 (238)	77.8 (207)
Eén keer	7.2 (39)	6.5 (18)	7.9 (21)
Twee keer of meer	10.7 (58)	7.2 (20)	14.3 (38)
Bedreiging met woorden*			
Geen enkele keer	79.5 (431)	74.6 (206)	84.6 (225)
Eén keer	9.2 (50)	9.1 (25)	9.4 (25)
Twee keer of meer	11.3 (61)	16.3 (45)	6.0 (16)
Onder druk gezet worden om iets te doen			
Geen enkele keer	88.6 (480)	89.9 (248)	87.2 (232)
Eén keer	5.5 (30)	5.8 (16)	5.3 (14)
Twee keer of meer	5.9 (32)	4.3 (12)	7.5 (20)
Licht fysiek geweld			
Schoppen/slagen/duwen*			
Geen enkele keer	83.2 (451)	76.8 (212)	89.8 (239)
Eén keer	5.5 (30)	7.2 (20)	3.8 (10)
Twee keer of meer	11.3 (61)	15.9 (44)	6.4 (17)
Expres pijn doen/aanstoten/laten struikelen*			
Geen enkele keer	76.2 (413)	70.3 (194)	82.3 (219)
Eén keer	9.8 (53)	10.1 (28)	9.4 (25)
Twee keer of meer	14.0 (76)	19.6 (54)	8.3 (22)
Grof fysiek geweld			
In elkaar geslagen worden/afgetuigd worden			
Geen enkele keer	97.0 (526)	96.0 (265)	98.1 (261)
Eén keer	1.7 (9)	2.2 (6)	1.1 (3)
Twee keer of meer	1.3 (7)	1.8 (5)	0.8 (2)

* Verschillen tussen jongens en meisjes zijn statistisch significant: $p < 0.05$

Tabel 6 Antwoordscores op de slachtofferschap-items (referentieperiode: 12 maanden / dader(s) = medeleerling(en)) vervolg

	Totale steekproef	Jongens	Meisjes
Procent (absolute aantallen tussen haakjes)			
Bedreiging met wapen			
Geen enkele keer	98.0 (531)	97.1 (268)	98.9 (263)
Eén keer	0.9 (5)	1.4 (4)	0.4 (1)
Twee keer of meer	1.1 (6)	1.4 (4)	0.8 (2)
Opzettelijk verwond met voorwerp			
Geen enkele keer	98.3 (533)	97.8 (270)	98.9 (263)
Eén keer	0.7 (4)	0.4 (1)	1.1 (3)
Twee keer of meer	0.9 (5)	1.8 (5)	0 (0)
Materieel geweld			
Vandalisme			
Geen enkele keer	77.9 (422)	75.0 (207)	80.8 (215)
Eén keer	10.1 (55)	10.9 (30)	9.4 (25)
Twee keer of meer	12.0 (65)	14.1 (39)	9.8 (26)
Bestolen worden			
Geen enkele keer	90.4 (490)	89.5 (247)	91.4 (243)
Eén keer	5.9 (32)	7.6 (21)	4.1 (11)
Twee keer of meer	3.7 (20)	2.9 (8)	4.5 (12)
Seksueel geweld			
Seksuele opmerkingen			
Geen enkele keer	88.6 (480)	90.6 (250)	86.5 (230)
Eén keer	2.6 (14)	1.8 (5)	3.4 (9)
Twee keer of meer	8.9 (48)	7.6 (21)	10.2 (27)
Aanrakingen intieme lichaamsdelen*			
Geen enkele keer	87.3 (473)	89.5 (247)	85.0 (226)
Eén keer	3.3 (18)	4.3 (12)	2.3 (6)
Twee keer of meer	9.4 (51)	6.2 (17)	12.8 (34)
Steaming			
Steaming			
Geen enkele keer	95 (515)	94.2 (260)	95.9 (255)
Eén keer	1.5 (8)	2.2 (6)	0.8 (2)
Twee keer of meer	3.5 (19)	3.6 (10)	3.4 (9)

* Verschillen tussen jongens en meisjes zijn statistisch significant: $p < 0.05$

Psychisch geweld

67.9 % (368) van de jonge adolescenten zegt geen enkele keer slachtoffer te zijn geweest van *pestgedrag* op school. 32.2 % (174) geeft aan dat ze één of meermaals gepest werden de afgelopen twaalf maanden. Pestgedrag is hiermee het slachtofferschap-item dat de hoogste frequenties genereert. *Uitgesloten worden/doen of men niet bestaat* wordt door 17.9 % (97) van de respondenten gerapporteerd en komt op de vijfde plaats. *Bedreiging met woorden* komt op de vierde plaats, 20.5 % (111) van de respondenten geeft aan één of meermaals van deze vorm van psychisch geweld slachtoffer te zijn geweest in de afgelopen twaalf maanden.

88.6 % (480) van de jongeren uit de steekproef zegt geen enkele keer te zijn *onder druk gezet* door medeleerlingen om iets te doen wat ze eigenlijk niet wilden. Enkel deze laatste vorm van psychisch geweld valt niet onder de top vijf van meest gerapporteerde bevraagde slachtofferschap-items waarbij één of meerdere medeleerling(en) dader was.

Licht fysiek geweld

16.8 % (91) van de respondenten zegt minstens één keer te zijn *geschopt, geslagen of geduwd* zonder dit eerst te hebben gedaan bij de dader. 23.8 % (129) van de jongeren uit de steekproef stelt dat ze het afgelopen jaar minstens één keer *opzettelijk pijn werden gedaan door een medeleerling, aangestoten werden of dat een medeleerling hen expres liet struikelen*. Hiermee komt deze vorm van licht fysiek geweld op de tweede plaats te staan van meest gerapporteerde slachtofferschap-items waarbij één of meerdere medeleerling(en) dader was.

Grof fysiek geweld

Over het algemeen wordt slachtofferschap van de diverse vormen van grof fysiek geweld op school heel weinig gerapporteerd door de jonge adolescenten uit de steekproef. 3 % (16) van de respondenten zegt de afgelopen twaalf maanden minstens één keer te zijn *in elkaar geslagen of afgetuigd*. Opmerkelijk is dat 1.3 % (7) van de jongeren hiervan meermalig slachtofferschap aangeeft. 2 % (11) stelt minstens één maal in het afgelopen jaar op school te zijn *bedreigd* met een *wapen*. Slechts 1.7 % (9) van de bevraagde leerlingen rapporteert *opzettelijk verwond te zijn geweest met een voorwerp*. 0.9 % (5) geeft hiervan zelfs herhaald slachtofferschap aan.

Materieel geweld

Slachtofferschap van *vandalisme* staat op de derde plaats en wordt gerapporteerd door 22.1 % (120) van de jongeren uit de steekproef. 9.6 % (52) stelt het afgelopen jaar minstens één keer te zijn *bestolen* op school.

Seksueel geweld

88.6 % (480) van de bevraagde leerlingen zegt dat medeleerlingen geen enkele keer *seksuele opmerkingen* over hen maakten in de afgelopen twaalf maanden. 2.6 % (14) geeft aan dat dit hen wel eenmalig overkomen is. 8.9 % (48) rapporteert zelfs meermalig slachtofferschap. 87.3 % (473) van de respondenten stelt dat ze het afgelopen jaar niet werden *aangeraakt door medeleerlingen op intieme lichaamsdelen*. 12.7 % (69) geeft dus aan van wel. Hiervan stelt 3.3 % (18) dat dit hen maar één keer is overkomen. 9.4 % (51) rapporteert herhaald slachtofferschap.

Steaming

95 % (515) van de jonge adolescenten uit de steekproef zegt geen enkele keer slachtoffer te zijn geweest van *steaming*. 1.5 % (8) rapporteert eenmalig slachtofferschap. 3.5 % (19) stelt hiervan twee keer of meer slachtoffer te zijn geweest.

Verschillen naar geslacht

Jongens rapporteren in de meeste gevallen hogere frequenties dan meisjes. Opvallend is wel dat dit niet geldt voor de meeste geweldsvormen die vallen onder psychisch geweld. Pestgedrag, uitgesloten worden/doen of men niet bestaat en onder druk gezet worden kennen immers hogere frequenties bij meisjes dan bij jongens. Ook slachtofferschap van seksuele opmerkingen en aanrakingen op intieme lichaamsdelen (seksueel geweld) kennen hogere frequenties bij meisjes dan bij jongens. Hierbij moet wel een kanttekening geplaatst worden. Deze verschillen zijn namelijk niet allemaal statistisch significant op de gangbare niveaus ($\alpha = 0.05$ of $\alpha = 0.01$). Anders gezegd, voor sommige geweldsvormen is er niet genoeg bewijs dat de verschillen in slachtofferschap niet te wijten zouden zijn aan toeval. Enkel de verschillen betreffende uitgesloten worden/doen of men niet bestaat, aanrakingen op intieme lichaamsdelen, bedreiging met woorden, schoppen/slagen/duwen en expres pijn doen/aanstoten/laten struikelen zijn statistisch significant op het $\alpha = 0.05$ -niveau. De verschillen in slachtofferschap aangaande de drie laatstgenoemde geweldsvormen zijn zelfs statistisch significant op het $\alpha = 0.01$ -niveau. Over de verschillen tussen jongens en meisjes bij sommige vormen van geweld, te weten in elkaar geslagen worden/afgetuigd worden, bedreiging met wapen, opzettelijk verwonden met voorwerp en steaming, mogen we echter geen uitspraken doen wat betreft de statistische significantie aangezien niet is voldaan aan de voorwaarden om een Chi-kwadraattoets uit te voeren.¹⁹¹

---

¹⁹¹ Opdat een Chi-kwadraattoets mag worden uitgevoerd, moet aan twee voorwaarden zijn voldaan: 1. Maximum 20 % van de cellen mogen een verwachte frequentie hebben die lager is dan 5; 2. De minimum verwachte frequentie moet 1 zijn in elke cel. Bovengenoemde geweldsvormen voldoen wel aan de 2de voorwaarde, maar niet altijd aan de eerste.

4.2.2. Dader is leerkracht

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de beschrijvende bevindingen betreffende de bevroagde slachtofferschap-items waarbij de leerkracht als dader wordt aangewezen. Tabel 7 geeft een volledig overzicht van de antwoordscores.

Tabel 7 Antwoordscores op de slachtofferschap-items (referentieperiode: 12 maanden / dader = leerkracht)

	Totale steekproef	Jongens	Meisjes
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)		
Psychisch geweld			
Pestgedrag (uitlachen, uitschelden, voor gek zetten)			
Geen enkele keer	77.7 (421)	77.2 (213)	78.2 (208)
Eén keer	8.9 (48)	8.3 (23)	9.4 (25)
Twee keer of meer	13.5 (73)	14.5 (40)	12.4 (33)
Fysiek geweld			
Schoppen/slagen/duwen			
Geen enkele keer	92.3 (500)	89.9 (248)	94.7 (252)
Eén keer	3.5 (19)	4.7 (13)	2.3 (6)
Twee keer of meer	4.2 (23)	5.4 (15)	3.0 (8)
Seksueel geweld			
Seksuele opmerkingen			
Geen enkele keer	97.0 (526)	96.7 (267)	97.4 (259)
Eén keer	1.5 (8)	1.8 (5)	1.1 (3)
Twee keer of meer	1.5 (8)	1.4 (4)	1.5 (4)
Aanrakingen intieme lichaamsdelen			
Geen enkele keer	94.8 (514)	95.7 (264)	94.0 (250)
Eén keer	1.7 (9)	1.4 (4)	1.9 (5)
Twee keer of meer	3.5 (19)	2.9 (8)	4.1 (11)

Psychisch geweld

22.3 % (121) van de bevroagde leerlingen zegt het afgelopen jaar minstens één keer het slachtoffer te zijn geweest van *pestgedrag door een leerkracht*. Hieronder wordt verstaan, het uitlachen, uitschelden en voor gek zetten van een leerling door een leerkracht. 77.7 % (421) stelt hiervan geen enkele keer slachtoffer te zijn geweest in de afgelopen twaalf maanden. Wanneer we alle achttien bevroagde slachtofferschap-items (14 waarvan dader(s) = medeleerling(en) en 4 waarvan dader = leerkracht) zouden rangschikken naar frequentie. Zou niet meer vandalisme door medeleerlingen op de derde plaats staan, maar pestgedrag door een leerkracht.

Fysiek geweld

92.3 % (500) van de jongeren uit de steekproef stelt geen enkele keer te zijn *geschopt, geslagen of geduwd door een leerkracht* in het afgelopen jaar. 3.5 % (19) heeft dit wel één keer meegemaakt. 4.2 % (23) rapporteert hiervan zelfs herhaald slachtofferschap.

Seksueel geweld

97 % (526) van de jongeren zegt dat geen enkele *leerkracht* het afgelopen jaar *seksuele opmerkingen* over hen maakte. 1.5 % (8) stelt dat dit hen wel één keer is overkomen. 1.5 % (8) rapporteert dit meermaals meegemaakt te hebben. 94.8 % (514) zegt geen enkele keer te zijn *aangeraakt op intieme lichaamsdelen door een leerkracht*. 1.7 % (9) stelt hiervan één keer slachtoffer te zijn geweest. 3.5 % (19) rapporteert herhaald slachtofferschap.

Verschillen naar geslacht

Jongens rapporteren hogere frequenties voor slachtofferschap van pestgedrag, schoppen/slagen/duwen en seksuele opmerkingen gemaakt door leerkrachten. Enkel aanrakingen op intieme lichaamsdelen door leerkrachten kent hogere frequenties bij meisjes dan bij jongens. Deze verschillen zijn echter niet statistisch significant op de gangbare niveaus ($\alpha = 0.05$ of $\alpha = 0.01$). Bovendien kunnen we geen uitspraken doen over de verschillen naar geslacht aangaande seksuele opmerkingen en aanrakingen op intieme lichaamsdelen door een leerkracht wat betreft de statistische significantie aangezien niet is voldaan aan de voorwaarden om een Chi-kwadraattoets uit te voeren.

4.2.3. Hoeveel verschillende items rapporteren de tweedeaars?

Tabel 8 documenteert het aantal verschillende slachtofferschap-items waarop de respondenten positief hebben geantwoord. Een belangrijke vaststelling is dat slachtofferschap van schoolgeweld opmerkelijk vaak voorkomt, wanneer gekeken wordt naar de aantallen van respondenten die op geen enkel van de bevraagde items positief antwoorden. Slechts 27.9 % (138) van de bevraagde jongeren zegt van geen enkel van de bevraagde items slachtoffer te zijn geweest in het afgelopen jaar. In het totaal werden 18 slachtofferschap-items bevraagd, maar geen enkele respondent rapporteert slachtofferschap van alle 18. Het maximaal aantal positief aangekruiste slachtofferschap-items door een respondent is 14. Wanneer we een opdeling maken in kwartielen, zien we dat slechts 25 % van de bevraagde leerlingen 3 of meer slachtofferschap-items rapporteert. 75 % geeft dus aan slachtoffer te zijn geweest van 3 geweldsvormen of minder.

Tabel 8 Aantal verschillende gerapporteerde slachtofferschap-items (referentieperiode: afgelopen twaalf maanden)

Aantal slachtofferschap-items	Totale steekproef	Jongens	Meisjes
	(N: 495) %	(N: 246) %	(N: 249) %
Geen enkel item	27.9	28.0	27.7
1 item	24.8	24.4	25.3
2 items	14.9	14.6	15.3
3 items	10.5	8.9	12.0
4 items	7.3	6.9	7.6
5 items	5.1	4.5	5.6
6 items	2.6	3.7	1.6
7 items	2.8	4.1	1.6
8 items	1.0	1.2	0.8
9 items	2.0	2.0	2.0
10 items	0.6	1.2	0.0
11 items	0.0	0.0	0.0
12 items	0.2	0.0	0.4
13 items	0.0	0.0	0.0
14 items	0.2	0.4	0.0
15 items	0.0	0.0	0.0
16 items	0.0	0.0	0.0
17 items	0.0	0.0	0.0
18 items	0.0	0.0	0.0
Totaal	100	100	100

Missings N = 47

4.2.4. Bijkomende slachtofferschapvariabelen

Tabel 9 Bijkomende slachtofferschapvariabelen

	Totaal	Jongens	Meisjes
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)		
‘Niet-slachtoffer 12 maanden’			
Geen enkel slachtofferschap-item gerapporteerd afgelopen 12m	27.9 (138)	28.0 (69)	27.7 (69)
Minstens één slachtofferschap-item gerapporteerd afgelopen 12m	72.1 (357)	72.0 (177)	72.3 (180)
‘Herhaald slachtofferschap’			
Geen of één maal slachtofferschap gerapporteerd afgelopen 12m	41.3 (224)	42.0 (116)	40.6 (108)
Twee of meer maal slachtofferschap gerapporteerd afgelopen 12m	58.7 (318)	58.0 (160)	59.4 (158)

Missings N = 47

Om een meer genuanceerd inzicht te krijgen in het slachtofferschap van schoolgeweld werd een aantal bijkomende maten gecreëerd. Zo geeft 27.9 % (138) van de bevroegde respondenten aan van *geen enkele vorm van schoolgeweld slachtoffer te zijn geweest de afgelopen twaalf maanden*. Dit betekent dat de overgrote meerderheid van de jongeren het afgelopen jaar minstens één keer het slachtoffer is geweest van schoolgeweld. Opgesplitst naar geslacht gaat het om 28.0 % (69) van de jongens en 27.7 % (69) van de meisjes die geen enkel slachtofferschap-item hebben gerapporteerd.

Wanneer iemand twee of meermaals slachtoffer wordt van een delict spreken we van herhaald slachtofferschap. De alternatieve operationalisering die we hier weergeven heeft betrekking

op herhaald slachtofferschap van schoolgeweld in het algemeen. Wanneer een respondent bijvoorbeeld zegt eenmalig slachtoffer te zijn geweest van steaming en één keer van woordelijke bedreigingen, dan is er sprake van herhaald slachtofferschap van schoolgeweld. In tabellen 6 en 7 kan de geïnteresseerde lezer het herhaald slachtofferschap per slachtofferschap-item terugvinden. 58.7 % (318) van de respondenten stelt dat ze meermaals slachtoffer waren van schoolgeweld in de afgelopen twaalf maanden. Opgedeeld naar geslacht gaat het om 58.0 % (160) van de jongens en 59.4 % (158) van de meisjes.

4.3. Aard en omvang (on)veiligheidsbeleving

In deze paragraaf geven we per dimensie van onveiligheidsbeleving de antwoordscores op de indicatoren van deze concepten. Het voordeel hiervan is dat we niet met abstracte concepten werken, maar louter met de vragen die gesteld werden in de enquête waardoor ook een leek de gevonden resultaten kan vatten. Bovendien is dit de enige manier om niet geconfronteerd te worden met het probleem van informatieverlies.¹⁹² We sluiten deze paragraaf af met een korte bespreking over de verschillen in (on)veiligheidsbeleving voor de totale steekproef en naar geslacht. We kunnen geen uitspraken doen of onveiligheidsgevoelens bij jongeren al dan niet zijn gestegen aangezien dit onderzoek berust op een cross-sectionele survey, geen longitudinale.

4.3.1. Cognitieve dimensie

Tabel 10 Antwoordscores enquêtevragen cognitieve dimensie

Vraag	Antwoorden totale steekproef				
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)				
<i>Hoe groot denk je dat het risico is om zelf slachtoffer te worden op school van...</i>	Heel klein	Klein	Groot	Heel groot	<u>Totaal</u> = N (100 %)
pestgedrag door medeleerlingen?	40.7 (220)	38.9 (210)	15.2 (82)	5.2 (28)	540
schoppen, slagen door medeleerlingen?	59.1 (320)	34.2 (185)	4.8 (26)	1.8 (10)	541
bedreigingen door medeleerlingen?	64.9 (344)	29.1 (154)	3.2 (17)	2.8 (15)	530
steaming?	75.2 (406)	20.2 (109)	3.3 (18)	1.3 (7)	540
diefstal door medeleerlingen?	63.2 (342)	27.0 (146)	7.2 (39)	2.6 (14)	541

¹⁹² Wanneer we elke dimensie zouden hercoderen op basis van bijvoorbeeld een spreidingsmaat, leidt dit in essentie tot informatieverlies.

Tabel 10 documenteert de antwoordscores voor de totale steekproef van de enquêtevragen die gesteld werden voor de operationalisering van de cognitieve dimensie van (on)veiligheidsbeleving. Steeds 90 % of meer van de leerlingen die de vragen hebben beantwoord, denkt dat het risico om zelf slachtoffer te worden van de verschillende geweldsvormen die werden bevraagd, ‘heel klein’ of ‘klein’ is, met uitzondering van pestgedrag. Voor pestgedrag is dit immers 79.6 % (430). Anders gezegd, 20.4 % (110) van de jongeren die de vraag rond pestgedrag heeft beantwoord, denkt dat het risico om zelf slachtoffer te worden van pesterijen op school ‘groot’ of ‘heel groot’ is. Dit is opmerkelijk veel in vergelijking met de andere bevraagde geweldsvormen. De laagste frequenties op de antwoordmogelijkheden ‘groot’ en ‘heel groot’ vinden we terug bij de geweldsvorm steaming. Hier heeft slechts 4.6 % (25) van de leerlingen voorgenoemde antwoordmogelijkheden aangekruist. Dat globaal gezien de antwoordscores per antwoordmogelijkheid over de verschillende enquêtevragen vaak dicht tegen elkaar liggen hoeft niet te verwonderen aangezien alle vragen eenzelfde concept meten, namelijk de cognitieve dimensie van (on)veiligheidsbeleving.

4.3.2. Affectieve dimensie

Tabel 11 Antwoordscores enquêtevragen affectieve dimensie

Vraag	Antwoorden totale steekproef					
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)					Totaal = N (100 %)
<i>Hoe vaak gebeurt het dat je...</i>	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Altijd	
je onveilig voelt op school?	46.2 (250)	34.6 (187)	15.7 (85)	2.4 (13)	1.1 (6)	541
het gevoel hebt dat je wel eens iets zou kunnen overkomen op school?	58.2 (315)	23.8 (129)	11.3 (61)	3.5 (19)	3.1 (17)	541
je niet op je gemak voelt bij sommige leerkrachten?	42.1 (228)	24.4 (132)	21.6 (117)	7.2 (39)	4.6 (25)	541

Een volledig overzicht van de antwoordscores op de vragen die gesteld zijn om de affectieve dimensie van (on)veiligheidsbeleving te meten, wordt weergegeven in tabel 11. 46.2 % (250) van de jongeren die de vraag ‘hoe vaak gebeurt het dat je je onveilig voelt op school?’ heeft beantwoord, zegt zich ‘nooit’ onveilig te voelen op school. Dit betekent dat 53.8 % (291), dus meer dan de helft van de bevraagde leerlingen, aangeeft wel eens onveiligheidsgevoelens te ervaren op school, gaande van ‘zelden’ tot ‘altijd’. De antwoordmogelijkheid ‘altijd’ is bij deze vraag slechts door 1.1 % (6) van de leerlingen aangekruist.

58.2 % (315) van de respondenten stelt ‘nooit’ het gevoel te hebben dat hen wel eens iets zou kunnen overkomen op school. Ruim 41 % heeft dit gevoel bijgevolg ‘zelden’, ‘soms’, ‘vaak’ of ‘altijd’. De antwoordmogelijkheden ‘vaak’ en ‘altijd’ kennen bij deze vraag hogere frequenties dan bij de vraag naar het onveiligheidsgevoel op school. Dit is opmerkelijk omdat de antwoordmogelijkheid ‘nooit’ bij deze laatst genoemde vraag door meer respondenten is aangekruist dan bij de andere. 42.1 % (228) zegt ‘nooit’ het gevoel te hebben zich niet op zijn gemak te voelen bij sommige leerkrachten. Bijna 60 % van de leerlingen stelt dus dat ze zich niet altijd op hun gemak voelen bij sommige leerkrachten.

4.3.3. Expressieve dimensie

Tabel 12 Antwoordscores enquêtevragen expressieve dimensie

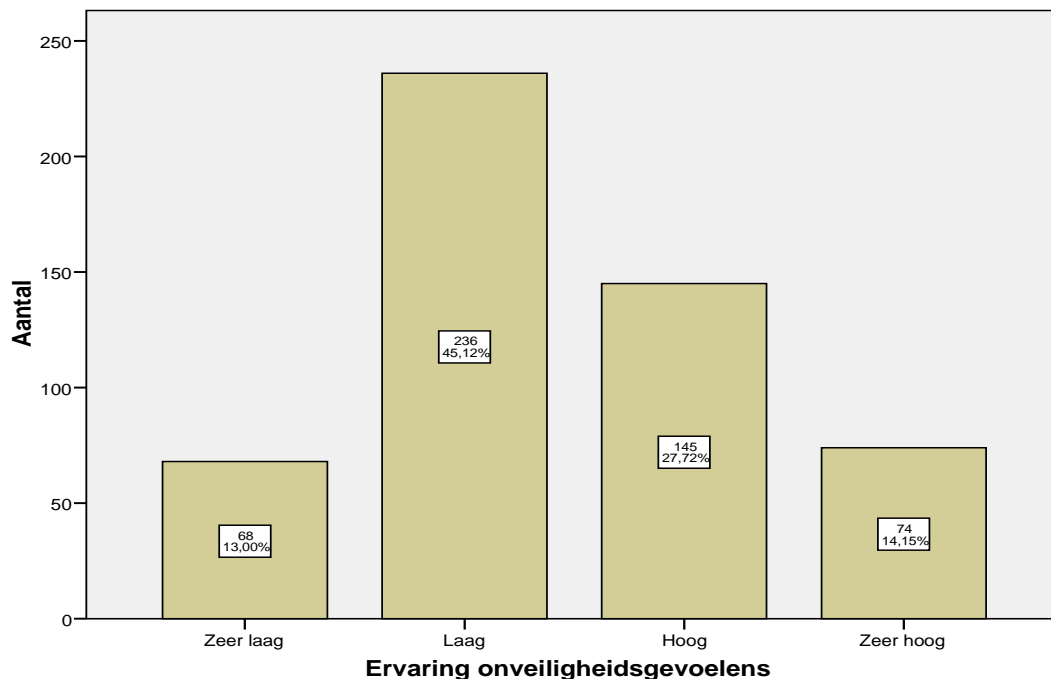
Vraag	Antwoorden totale steekproef					
	Procent (absolute aantallen tussen haakjes)					
<i>Hoe vaak gebeurt het dat je...</i>	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Altijd	<u>Totaal</u> = N (100 %)
geld of waardevolle spullen thuis laat of in een kluisje stopt omdat je vreest dat het anders wordt gestolen op school?	50.7 (274)	21.5 (116)	14.6 (79)	8.5 (46)	4.6 (25)	540
bepaalde plaatsen mijdt om zo contacten met bepaalde medeleerlingen te vermijden?	54.0 (291)	20.4 (110)	17.1 (92)	6.1 (33)	2.4 (13)	539
bepaalde plaatsen op school mijdt omdat je er niet op je gemak bent?	57.5 (310)	21.2 (114)	14.1 (76)	5.2 (28)	2.0 (11)	539

Tabel 12 geeft een overzicht van de antwoordscores voor de totale steekproef van de vragen uit de *victim survey* die gesteld werden voor de operationalisering van de expressieve dimensie van (on)veiligheidsbeleving. Ook hier hoeft het ons niet te verwonderen dat de leerlingen gelijkaardig hebben geantwoord op de verschillende vragen aangezien we eenzelfde concept meten, te weten de expressieve dimensie. Ruim de helft van de jongeren zegt ‘nooit’ geld of waardevolle spullen thuis te laten of in een kluisje te stoppen uit vrees dat het anders wordt gestolen. Net geen 50 % doet dit dus wel, al is het maar zelden. 54.0 % (291) zegt ‘nooit’ plaatsen te mijden om zo contacten met bepaalde medeleerlingen te vermijden. 20.4 % (291) doet dit ‘zelden’, 17.1 % (92) ‘soms’, 6.1 % (33) ‘vaak’ en 2.4 % (13) ‘altijd’. Op de vraag hoe vaak men bepaalde plaatsen op school mijdt omdat men er zich niet op zijn gemak voelt, heeft 57.5 % (310) ‘nooit’ aangekruist. 42.5 % (229) van de leerlingen die deze vraag hebben beantwoord, zegt dit bijgevolg ‘zelden’, ‘soms’, ‘vaak’ of ‘altijd’ te doen.

4.3.4. Verschillen in (on)veiligheidsbeleving voor de totale steekproef

Figuur 5 geeft een weergave van de verschillen in onveiligheidsbeleving op school voor de totale steekproef. Hiervoor is een nieuwe variabele aangemaakt op basis van de standaardafwijking¹⁹³ van de onveiligheidsbelevingschaal. Dit vergt enige verduidelijking. Door het proces van samenvoegen van waarden op een variabele tot een kleiner geheel van waarden, bijvoorbeeld op basis van een spreidingsmaat zoals de kwartielafstand of op basis van de standaardafwijking, wordt het een stuk eenvoudiger data wat betreft beschrijvende analyses te interpreteren. In essentie leidt dit wel tot informatieverlies.¹⁹⁴ Na de respondenten ingedeeld te hebben op basis van de standaardafwijking, kunnen we een duidelijk beeld bekomen van de leerlingen die ‘zeer lage onveiligheidsgevoelens’, ‘lage onveiligheidsgevoelens’, ‘hoge onveiligheidsgevoelens’ en ‘zeer hoge onveiligheidsgevoelens’ ervaren.

Figuur 5 Verschillen in onveiligheidsbeleving op school voor de totale steekproef (N = 523)

Legende: *Zeer laag:* score < -1 std. (score van 5 – 6 onveiligheidsbelevingschaal)
Laag: score tussen -1 std. en gemiddelde (score van 6 – 12)
Hoog: score tussen gemiddelde en +1 std. (score van 12 – 18)
Zeer hoog: score > +1 std. (score van 18 – 41)

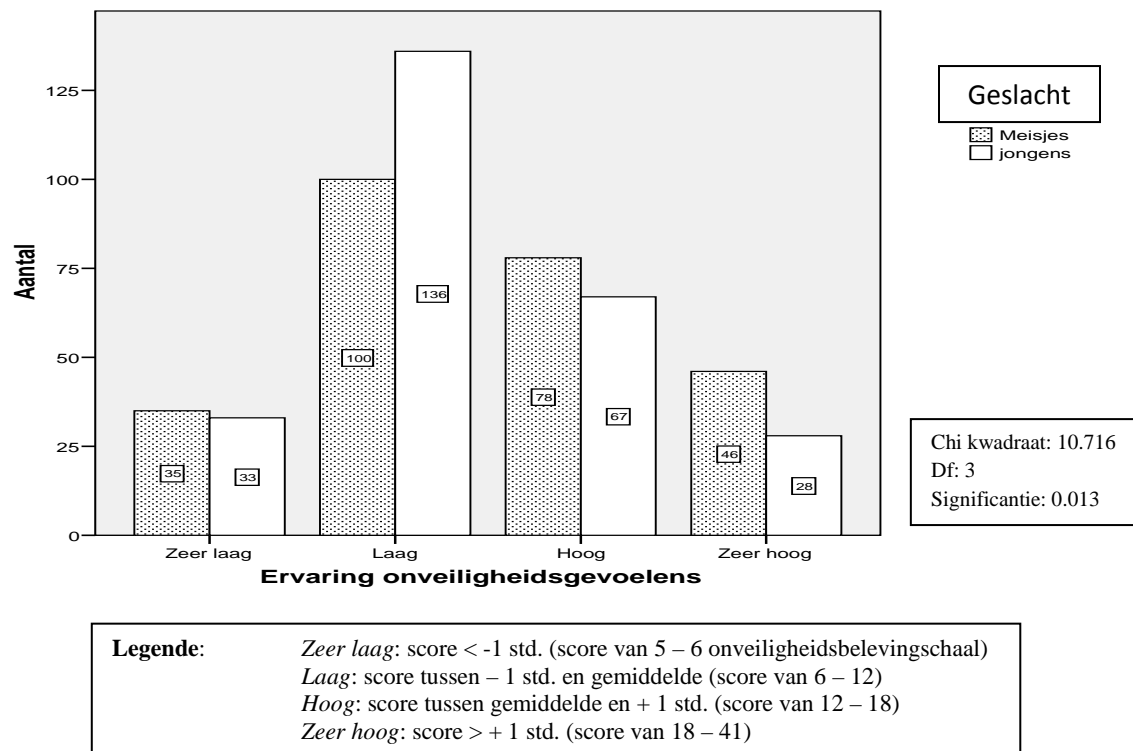
¹⁹³ De standaardafwijking meet de spreiding door te kijken hoe ver de waarnemingen van hun gemiddelde zijn verwijderd.

¹⁹⁴ PAUWELS, L., *Toegepaste kwantitatieve data-analyse voor criminologen*, 152.

13.00 % (68) van de respondenten blijkt ‘zeer lage onveiligheidsgevoelens’ te ervaren op school, 45.12 % (236) ‘lage onveiligheidsgevoelens’, 27.72 % (145) ‘hoge onveiligheidsgevoelens’ en 14.15 % (74) ‘zeer hoge onveiligheidsgevoelens’. Dat alle jongeren geen of weinig onveiligheidsgevoelens zouden ervaren op school is hiermee ontkracht. 41.87 % (219) van de respondenten blijkt immers ‘hoge onveiligheidsgevoelens’ of ‘zeer hoge onveiligheidsgevoelens’ te ondervinden op school.

Verschillen in (on)veiligheidsbeleving naar geslacht

Figuur 6 Verschillen in onveiligheidsbeleving op school naar geslacht (N = 523)

Figuur 6 geeft een grafische weergave van de verschillen in onveiligheidsbeleving op school naar geslacht. Als we een opsplitsing maken naar geslacht zien we dat beduidend meer meisjes dan jongens vallen onder de categorieën ‘hoge onveiligheidsgevoelens ervaren’ en ‘zeer hoge onveiligheidsgevoelens ervaren’. Het gaat hier namelijk om 47.90 % (124) van de meisjes tegenover 36.00 % (95) van de jongens.¹⁹⁵ De meisjes uit de steekproef blijken dus gemiddeld hogere onveiligheidsgevoelens op school te ondervinden dan jongens.

¹⁹⁵ Dit verschil bedraagt 11.9 percentagepunten.

Om te gaan kijken of het verschil in onveiligheidsbeleving tussen jongens en meisjes statistisch significant is, hebben we een Chi-kwadraattoets uitgevoerd. Daaruit blijkt dat dit verschil inderdaad statistisch significant is ($p = 0.013$). Anders gezegd, er zijn slechts 13 kansen op 1000 dat deze resultaten zouden worden bekomen, indien in de realiteit geen enkel verschil bestaat tussen geslacht en onveiligheidsbeleving. We kunnen dus met vrij grote zekerheid de nulhypothese dat er geen verband bestaat tussen beide variabelen verwerpen.

4.4. Besluit

In dit hoofdstuk werden de beschrijvende resultaten uitvoerig beschreven. Ze stellen ons in staat de beschrijvende onderzoeksvragen te beantwoorden.

Wat is de aard en de omvang van het fenomeen slachtofferschap van geweld op school?

Voor wat betreft slachtofferschap werden achttien verschillende geweldsvormen bevestigd. Pestgedrag door medeleerlingen is het slachtofferschap-item dat de hoogste frequenties genereert, gevolgd door opzettelijk pijn gedaan worden door medeleerlingen en pestgedrag door leerkrachten. Vooral slachtofferschap van de verschillende geweldsvormen die vallen onder grof fysiek geweld door medeleerlingen, steaming, fysiek en seksueel geweld door leerkrachten wordt opvallend minder gerapporteerd dan de andere bevestigde slachtofferschap-items. Slachtofferschap van schoolgeweld gaat dus vooral over slachtofferschap van psychisch geweld door zowel medeleerlingen als leerkrachten, licht fysiek, materieel en seksueel geweld door medeleerlingen op school. Hoewel de overgrote meerderheid van de jongeren (72.1 %) rapporteert minstens één keer het slachtoffer te zijn geweest van schoolgeweld de afgelopen twaalf maanden, gaat het slechts om een kleine meerderheid (58.7 %) dat herhaald slachtofferschap aangeeft.

Wat is de aard en de omvang van de (on)veiligheidsbeleving van leerlingen in verband met schoolgeweld?

Het risico om zelf slachtoffer te worden op school van pestgedrag door medeleerlingen wordt door beduidend meer respondenten als 'groot' of 'heel groot' gerapporteerd dan het risico om zelf slachtoffer te worden van steaming, schoppen, slagen, bedreigingen en diefstal door medeleerlingen. Wat betreft de affectieve dimensie, geeft een kleine meerderheid van de respondenten aan zich wel eens onveilig te voelen op school. Iets meer dan 40 % zegt wel eens het gevoel te hebben dat hen iets zou kunnen overkomen op school en bijna 60 % van de jongeren stelt dat ze zich niet altijd op hun gemak voelen bij sommige leerkrachten. Wanneer we kijken naar de expressieve dimensie van onveiligheidsbeleving moeten we vaststellen dat

slechts een kleine meerderheid van de respondenten aangeeft nooit geld of waardevolle spullen thuis te laten of in een kluisje te stoppen omdat ze vrezen dat het anders wordt gestolen op school. Iets meer leerlingen zeggen nooit plaatsen te mijden om zo contacten met andere medeleerlingen te vermijden en nog iets meer leerlingen stellen nooit bepaalde plaatsen op school te mijden omdat ze er zich niet op hun gemak voelen. 41.87 % (219) van de jonge adolescenten uit de steekproef blijkt 'hoge onveiligheidsgevoelens' of 'zeer hoge onveiligheidsgevoelens' op school te ondervinden tegenover 58.12 % (304) dat aangeeft 'zeer lage' of 'lage' onveiligheidsgevoelens op school te ervaren.

5. Resultaten verklarend onderzoek

5.1. Inleiding

In dit deel behandelen we de verklarende onderzoeksvragen. Anders gezegd, dit hoofdstuk is gericht op het empirisch toetsen van de stellingen die we hebben afgeleid uit onze zelf ontworpen conceptuele modellen betreffende slachtofferschap van schoolgeweld en onveiligheidsbeleving op school.¹⁹⁶ Zoals reeds vermeld, hanteren we hiervoor de bloksgewijze regressieanalyse. De volgorde van het invoegen van de onafhankelijke variabelen is niet zomaar willekeurig. In de analyse bevinden zich kenmerken gemeten op het individueel niveau en kenmerken gemeten op schoolniveau. In een eerste stap wordt telkens nagegaan welke de onafhankelijke effecten zijn van de kenmerken gemeten op het individuele niveau (*modellen 1*). In een tweede stap (*modellen 2*) worden de kenmerken gemeten op schoolniveau toegevoegd. Van contextuele effecten van sociaal-structurele schoolkenmerken op individuele verschillen in slachtofferschap van schoolgeweld en de mate van onveiligheidsbeleving is pas sprake indien deze bestaan onder controle van belangrijke (sociaal-demografische) kenmerken gemeten op het individueel niveau. Echte contextuele effecten worden immers in een multilevel-analyse statistisch gescheiden van compositie-effecten. Om compositie-effecten in deze studie onder controle te houden worden de contextuele analyses uitgevoerd onder controle van de kenmerken gemeten op het individueel niveau (*modellen 2*).¹⁹⁷ Enkele onafhankelijke variabelen die in onze conceptuele modellen terug te vinden zijn, hebben we niet opgenomen in onze analyses. Dit door het probleem van multicollineariteit waarnaar we reeds vroeger hebben verwezen en de irrelevantie van het betrekken van sommige andere kenmerken in dit onderzoek, zoals bijvoorbeeld de schoolgrootte en de leeftijd als indicator voor kwetsbaarheid.¹⁹⁸ Enkel voor wat betreft de laatste onderzoeksvraag is ook slachtofferschap van schoolgeweld als onafhankelijke variabele toegevoegd in een *model 3*.

De verklarende onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd:

1. In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu?

---

¹⁹⁶ We verwijzen hiervoor naar hoofdstuk 1, p. 38 – 40.

¹⁹⁷ PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugd delinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, 146 – 147.

¹⁹⁸ De schoolgrootte voor de zes scholen uit dit onderzoek is immers ongeveer gelijk.

Alle respondenten komen uit het tweede jaar secundair onderwijs waardoor de leeftijden niet sterk verschillen.

2. In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext?
3. In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu?
4. In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext?
5. In welke mate is slachtofferschap van geweld een mediërende factor ten aanzien van de effecten van indicatoren van kwetsbaarheid van een individu en kenmerken van de schoolcontext bij de verklaring van individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school?

Achtereenvolgens worden multivariate analyses gepresenteerd met frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld en de mate van onveiligheidsbeleving op school als afhankelijke variabelen. We gaan tevens kort in op de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen.

5.2. Indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext ter verklaring van individuele verschillen in slachtofferschap van schoolgeweld?

Tabel 13 Slachtofferschap van schoolgeweld, bloksgewijze regressieanalyse

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu		
Geslacht (jongen)	.057	.052
Lage SES gezin	-.101 *	-.108 *
Immigratieachtergrond	.007	-.004
Eénoudergezin	.212 ***	.183 ***
Scholingsgraad (ASO)	-.031	-.044
Schoolse vertraging	.101 *	.069
Schoolcontext		
% lln immigratieachtergrond		-.048
Negatief sociaal klimaat		-.112
Gem. lln ervaring met schoolgeweld		.190 ***
R²	.073	.109
R² adj.	.062	.093
Verandering in R²	--	***
N	511	511

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$

Zoals afgeleid kan worden uit tabel 13, worden individuele verschillen in frequentie van slachtofferschap van schoolgeweld slechts in beperkte mate verklaard door indicatoren van kwetsbaarheid. Dit kunnen we zien aan de waarde van de determinatiecoëfficiënt, R^2 in *model 1* (0.073).¹⁹⁹ Omdat de *adjusted R²* echter een meer kritische maat is dat rekening houdt met het aantal onafhankelijke variabelen, kijken we voortaan enkel nog naar deze waarde. Deze bedraagt in *model 1* 0.062 wat wil zeggen dat 6.2 % van de variantie in slachtofferschap van schoolgeweld kan verklaard worden door de indicatoren van kwetsbaarheid van een individu die opgenomen zijn in onze analyse. Enkel *lage SES gezin*, *komen uit een eenoudergezin* en *schoolse vertraging*, hebben een substantieel significant netto-effect.²⁰⁰ Komen uit een eenoudergezin komt als belangrijkste predictor in dit model naar voor. In tegenstelling tot wat we verwachten, zien we een negatief substantieel significant netto-effect van lage SES gezin. Dit effect is echter maar matig te noemen.

Het introduceren van kenmerken van de schoolcontext zorgt voor een significante toename in de verklaringskracht van het model. De *adjusted R²* bedraagt nu 0.093. 9.3 % van de variantie in slachtofferschap van schoolgeweld kan dus verklaard worden door *model 2* (indicatoren kwetsbaarheid individu + kenmerken van de schoolcontext). We moeten echter vaststellen dat enkel *het gemiddeld aantal leerlingen dat ervaring heeft met schoolgeweld* per school, voor wat betreft de schoolcontext, een sterk positief significant substantieel netto-effect heeft, controlerend voor de indicatoren van kwetsbaarheid van jongeren. Dit bevestigt ons vermoeden dat blootstelling aan (potentiële) daders een effect heeft op slachtofferschap van schoolgeweld. Het blijkt in dit model ook de belangrijkste predictor te zijn. Het significant effect van schoolse vertraging verdwijnt. De effecten van lage SES gezin en komen uit een eenoudergezin blijven wel significant. Het netto-effect van deze laatste onafhankelijke variabele wordt echter zwakker.

---

¹⁹⁹ R^2 geeft de variantie in Y weer die door de onafhankelijke variabele kan verklaard worden.

²⁰⁰ Dit kunnen we zien aan de bèta-waarden. De bèta-waarden geven een indicatie van het relatieve belang van de onafhankelijke variabelen in de vergelijking. Anders gezegd, ze laten een vergelijking toe van de netto-effecten van de onafhankelijke waarden. Netto-effecten met een absolute bèta-waarde kleiner dan .10 worden hier beschouwd als inhoudelijk irrelevant, ongeacht het significantieniveau. De netto-effecten zijn dan immers verwaarloosbaar klein.

5.3. Indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext ter verklaring van individuele verschillen in (on)veiligheidsbeleving op school?

Tabel 14 Onveiligheidsbeleving op school, bloksgewijze regressieanalyse (indicatoren kwetsbaarheid en kenmerken schoolcontext)

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu		
Geslacht (jongen)	-.107 *	-.128 **
Lage SES gezin	-.076	-.074
Immigratieachtergrond	-.013	-.007
Eénoudergezin	.168 ***	.153 ***
Scholingsgraad (ASO)	.041	.231 *
Schoolse vertraging	.101 *	.077
Schoolcontext		
% In immigratieachtergrond		.178 (*)
Negatief sociaal klimaat		.145 (*)
Gem. In ervaring met schoolgeweld		.119 **
R²	.052	.069
R² adj.	.041	.052
Verandering in R²	--	***
N	494	494

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$

Een tweede reeks van multivariate analyses werd uitgevoerd met de mate van onveiligheidsbeleving op school als afhankelijke variabele.²⁰¹ De resultaten van deze analyse kunnen worden afgelezen uit tabel 14.

Uit *model 1* kunnen we vaststellen dat indicatoren van kwetsbaarheid slechts een minimaal deel van de geobserveerde variantie in onveiligheidsbeleving op school verklaren (R^2 adj.: 0.041). Enkel de netto-effecten van *geslacht*, *komen uit een eenoudergezin* en *schoolse vertraging* zijn van substantiële waarde. Geslacht kent een negatief significant netto-effect. De effecten van eenoudergezin en schoolse vertraging zijn positief significant. Ook hier komt in *model 1* *komen uit een eenoudergezin* als belangrijkste predictor naar voor, net zoals in *model 1* ter verklaring van individuele verschillen in de frequentie van slachtofferschap van schoolgeweld.²⁰²

²⁰¹ De analyses zijn gemaakt op basis van de onveiligheidsbelevingschaal.

²⁰² Zie model 1, tabel 13.

Wanneer de set van kenmerken van de schoolcontext toegevoegd wordt, zien we een significante toename in de verklaringskracht van het model, dit echter in zeer beperkte mate ($R^2 \text{ adj.}: 0.052$). Zowel het *percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school*, *het negatief sociaal schoolklimaat en het gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van schoolgeweld per school* hebben positieve substantiële netto-effecten. Echter enkel deze laatste onafhankelijke variabele kent een substantieel positief netto-effect dat significant is op het gangbare niveau ($\alpha = 0.05$). Blootstelling aan (potentiële) daders lijkt dus ook van invloed te zijn op de onveiligheidsbeleving van een individu. Het introduceren van de set van kenmerken van de schoolcontext heeft wel voor een aantal wijzigingen gezorgd in de bèta-waarden betreffende de indicatoren van kwetsbaarheid van een individu. Zo is de absolute bèta-waarde van geslacht gestegen ten opzichte van model 1. Het netto-effect van eenoudergezin wordt zwakker. Het substantieel significant netto-effect van schoolse vertraging verdwijnt. Het netto-effect van scholingsgraad is plotsklaps substantieel en significant geworden. Scholingsgraad blijkt in dit tweede model ook de belangrijkste predictor te zijn (bèta: 0.231). Jongeren uit het ASO blijken zich significant onveiliger te voelen dan jongeren uit andere studierichtingen wanneer ook de schoolcontextuele kenmerken in de analyse zijn opgenomen.

5.4. Slachtofferschap van schoolgeweld als mediërende factor?

In volgende multivariate analyse met de mate van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabele, wordt slachtofferschap van schoolgeweld als onafhankelijke variabele toegevoegd. Dit omdat we willen nagaan of slachtofferschap een mediërende factor is ten aanzien van de effecten van indicatoren van kwetsbaarheid en van kenmerken van de schoolcontext bij de verklaring van individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school. Dezelfde determinanten worden immers in de literatuur aangehaald voor zowel individuele verschillen in slachtofferschap als individuele verschillen in onveiligheidsbeleving. Bovendien stelt men dat slachtofferschap op zich ook een determinant is voor het ervaren van onveiligheidsgevoelens. In deze paragraaf toetsen we het geïntegreerd schoolconceptueel model dat werd ontworpen na een grondige literatuurstudie.²⁰³

---

²⁰³ We verwijzen hiervoor naar hoofdstuk 1, pagina 40.

Tabel 15 Onveiligheidsbeleving op school, bloksgewijze regressieanalyse (toevoeging onafhankelijke variabele slachtofferschap van schoolgeweld)

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde	Model 3 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu			
Geslacht (jongen)	-.107 *	-.128 **	-.139 ***
Lage SES gezin	-.076	-.074	-.014
Immigratieachtergrond	-.013	-.007	-.011
Eénoudergezin	.168 ***	.153 ***	.058
Scholingsgraad (ASO)	.041	.231 **	.250 **
Schoolse vertraging	.101 *	.077	.052
Schoolcontext			
% ln immigratieachtergrond		.178 (*)	.200 *
Negatief sociaal klimaat		.145 (*)	.195 **
Gem. ln ervaring met schoolgeweld		.119 **	.010
Slachtofferschap van schoolgeweld			.536 ***
R²	.052	.069	.326
R² adj.	.041	.052	.312
Verandering in R²	--	***	***
N	494	494	494

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$

Aan de hand van tabel 15 kan ook de laatste verklarende onderzoeksvraag beantwoord worden. *Model 1* en *model 2* werden reeds in een vorige paragraaf besproken.

Het in rekening brengen van individueel slachtofferschap van schoolgeweld zorgt voor een enorme significante toename in de verklaringskracht van het globale model. De *adjusted R²* bedraagt 0.312. Anders geformuleerd: 31.2 % van de variantie in de mate van onveiligheidsbeleving kan verklaard worden door *model 3*. *Ervaring als slachtoffer met schoolgeweld* is de belangrijkste predictor voor onveiligheidsbeleving in dit *model 3* (bèta: 0.536). De variabele heeft een zeer sterk, significant en positief netto-effect. Kijken we naar het netto-effect van *geslacht*, zien we dat de bèta-waarde is gestegen, net zoals de bèta-waarde van de variabele *scholingsgraad*. Dit wijst erop dat slachtofferschap van schoolgeweld **geen mediërende factor** is ten aanzien van de effecten van *geslacht* en *scholingsgraad* voor wat betreft de indicatoren van kwetsbaarheid van een individu. Er bestaat dus hoogstwaarschijnlijk een direct effect tussen deze onafhankelijke variabelen en de mate van onveiligheidsbeleving die jongeren ervaren op school want de absolute bèta-waarde blijkt in beide gevallen zelfs te zijn toegenomen. Het netto-effect van *eenoudergezin* wordt in *model 3* geheel onsignifican. Hier kunnen we dus wel aannemen dat slachtofferschap van

schoolgeweld **een mediërende factor** is ten aanzien van de effecten van de onafhankelijke variabele *eenoudergezin*. Het effect van deze variabele op de mate van onveiligheidsbeleving is waarschijnlijk indirect.

Voor wat betreft kenmerken van de schoolcontext zien we ook opmerkelijke wijzigingen in de bèta-waarden. De bèta-waarden voor het *percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school en negatief schoolklimaat* zijn toegenomen en zijn significant geworden op het niveau $\alpha = 0.05$. Voor deze schoolcontextuele kenmerken is slachtofferschap van schoolgeweld dus **geen mediërende factor**. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze effecten op onveiligheidsbeleving dus wel direct. Het substantieel significant netto-effect voor wat betreft het *gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer is geweest van schoolgeweld per school* wordt in model 3 geheel wegverklaard. Dit wijst erop dat slachtofferschap van schoolgeweld wel **een mediërende factor** is voor wat betreft dit schoolcontextueel kenmerk. Blootstelling aan (potentiële) daders heeft dus waarschijnlijk slechts een indirect effect op het ervaren van onveiligheidsgevoelens op school.

5.5. En wat voor de verschillende dimensies?

Dat dezelfde resultaten worden gevonden voor de schalen van de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als de onveiligheidsbelevingschaal mag niet zomaar verondersteld worden. In principe kunnen we de drie laatste verklarende onderzoeksvragen ook steeds beantwoorden per dimensie. Echter plaatsgebrek laat ons niet toe hier gedetailleerd op in te gaan. In *bijlage 7* kan de geïnteresseerde lezer de bloksgewijze regressieanalyses voor de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen terugvinden. Voor wat betreft *de cognitieve dimensie* willen we meegeven dat enkel *immigratieachtergrond, scholingsgraad, negatief sociaal klimaat en slachtofferschap van schoolgeweld* significante netto-effecten hebben wanneer zowel indicatoren van kwetsbaarheid, schoolcontextuele kenmerken en slachtofferschap van schoolgeweld als onafhankelijke variabelen in de analyse zijn opgenomen (*model 3, bijlage 7.1*). Slachtofferschap van schoolgeweld blijkt ook voor wat betreft de cognitieve dimensie **een mediërende factor** te zijn voor de effecten van de onafhankelijke variabelen *eenoudergezin* en *gemiddeld aantal leerlingen dat slachtoffer was van schoolgeweld per school*. Ze is **geen mediërende factor** voor *immigratieachtergrond, scholingsgraad en negatief sociaal schoolklimaat*. Kijken we naar de *affectieve dimensie*, dan zien we in een *model 3* dat enkel

geslacht en slachtofferschap van schoolgeweld een significant substantieel netto-effect kennen. Model 2 toont nochtans een positief substantieel significant netto-effect van de variabele eenoudergezin. Dit wijst erop dat slachtofferschap van schoolgeweld voor wat betreft deze dimensie, wel **een mediërende factor** is ten aanzien van de effecten van deze indicator van kwetsbaarheid. Ze is **geen mediërende factor** ten aanzien van de effecten van de variabele geslacht. De netto-effecten van de overige variabelen zijn zowel in de modellen twee als drie niet substantieel. Als laatste willen we ook nog wijzen op enkele resultaten betreffende *de expressieve dimensie*. Zowel *geslacht, scholingsgraad, percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school, negatief sociaal schoolklimaat en slachtofferschap van schoolgeweld* hebben substantieel significante netto-effecten, wanneer in de analyse indicatoren van kwetsbaarheid, schoolcontextuele kenmerken en slachtofferschap van schoolgeweld als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen (*model 3, bijlage 7.3*). Wanneer we de bèta-waarden uit model 2 vergelijken met die uit model 3, kunnen we besluiten dat slachtofferschap van schoolgeweld **geen mediërende factor** is ten aanzien van de effecten van geslacht, scholingsgraad, percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school en negatief sociaal schoolklimaat voor wat betreft de expressieve dimensie van onveiligheidsbeleving.

5.6. Besluit

In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu?

De netto-effecten van de indicatoren van kwetsbaarheid van een individu die opgenomen zijn in onze analyse, zijn zeer verschillend. Enkel de variabelen *lage SES gezin, eenoudergezin en schoolse vertraging* hebben significante netto-effecten. De significantie van deze laatste variabele verdwijnt echter na toevoeging van schoolcontextuele kenmerken in de analyse. Bovendien blijkt de variabele *lage SES gezin* een negatief significant netto-effect te hebben, dit is anders dan verwacht. In tegenstelling tot wat buitenlands onderzoek heeft aangetoond²⁰⁴, stellen wij geen significant verband vast tussen geslacht, etniciteit en slachtofferschap van schoolgeweld. Doch, dat geslacht geen significant netto-effect heeft in deze analyse, kan verklaard worden door het feit dat we naar slachtofferschap van schoolgeweld in het algemeen kijken. Uit de resultaten van het beschrijvend onderzoek blijkt namelijk dat verschillen tussen jongens en meisjes met betrekking tot enkele specifieke vormen van

---

²⁰⁴ BAKER, R.L., MEDNICK, B.R. en CAROTHERS, L., *l.c.*, 320 – 341.

schoolgeweld, wel statistisch significant zijn.²⁰⁵ Voor sommige geweldsvormen zijn de verschillen in slachtofferschap volgens geslacht dus niet te wijten aan toeval. Het maken van multivariate analyses per slachtofferschap-item zal in sommige gevallen dus wel een significant netto-effect aantonen voor de onafhankelijke variabele geslacht. Omdat we in deze masterproef beperkt zijn in tijd en ruimte, hebben we ervoor gekozen deze analyses niet daadwerkelijk uit te voeren. Verder onderzoek hieromtrent lijkt ons dan ook aangewezen. We kunnen besluiten dat kwetsbaarheid van een individu een rol speelt, maar dat de verklaringskracht laag is. De rol van kwetsbaarheid mag niet overschat worden.

In welke mate kunnen individuele verschillen in slachtofferschap van geweld op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext?

Verskillende schoolcontextuele kenmerken blijken ook een effect te hebben op slachtofferschap van schoolgeweld, dit echter in geringe mate. Enkel blootstelling aan (potentiële) daders blijkt van significante invloed op slachtofferschap van schoolgeweld.

In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door indicatoren van kwetsbaarheid van een individu?

Geslacht blijkt sterk samen te hangen met onveiligheidsbeleving op school: de meisjes uit de steekproef voelen zich significant onveiligere dan de jongens. Dit is congruent met bestaand empirisch onderzoek naar de onveiligheidsbeleving van adolescenten.²⁰⁶ Op het eerste gezicht lijken achtergrondkenmerken zoals de familiale SES, etniciteit en schoolse vertraging geen significante invloed uit te oefenen op de onveiligheidsgevoelens van de jongeren uit de steekproef, wanneer enkel indicatoren van kwetsbaarheid en schoolcontextuele kenmerken in de analyse zijn opgenomen. Jongeren uit een eenoudergezin blijken zich wel significant onveiligere te voelen dan jongeren die wonen bij beide ouders. Daarnaast blijken ook jongeren die les volgen in het ASO zich significant onveiligere te voelen dan jongeren uit andere studierichtingen. Dit in tegenstelling tot De Groof en Cops die in hun analyses geen effect van de huidige onderwijsvorm op de onveiligheidsbeleving van adolescenten vaststelden (cf. supra). Hierbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat hun analyses betrekking hebben op de ervaren onveiligheidsgevoelens in het algemeen en dus niet enkel op de onveiligheidsbeleving op school. Ook hier moeten we besluiten dat indicatoren van

---

²⁰⁵ We verwijzen hiervoor naar hoofdstuk 4, p. 71.

²⁰⁶ DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *l.c.*, 267 – 293.

kwetsbaarheid een rol spelen, maar dat de rol van kwetsbaarheid niet overschat mag worden wegens de beperkte verklaringskracht.

In welke mate kunnen individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school verklaard worden door kenmerken van de schoolcontext?

Schoolcontextuele kenmerken blijken ook van invloed op de mate van (on)veiligheidsbeleving op school. Alle drie de schoolcontextuele kenmerken die zijn opgenomen in de analyse hebben een substantieel netto-effect controlerend voor de indicatoren van kwetsbaarheid van een individu.

Bij het beantwoorden van de twee vorige onderzoeksvragen lijken sommige onafhankelijke variabelen een direct netto-effect te hebben op de onveiligheidsbeleving van de jongeren, we mogen echter niet te vlug conclusies trekken. Slachtofferschap wordt vaak als determinant voor onveiligheidsbeleving aangehaald. Bovendien worden zowel indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext voor beide fenomenen als determinanten beschouwd. Toevoeging van ervaring als slachtoffer met schoolgeweld in de multivariate analyse kan dus heel andere resultaten opleveren. Hiermee komen we ook direct aan onze laatste verklarende onderzoeksvraag.

In welke mate is slachtofferschap van geweld een mediërende factor ten aanzien van de effecten van indicatoren van kwetsbaarheid van een individu en kenmerken van de schoolcontext bij de verklaring van individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school?

Uit onze laatste multivariate analyse is gebleken dat individueel slachtofferschap van schoolgeweld het sterkste positief significant netto-effect heeft (bèta: 0.536). Toevoeging van deze variabele zorgde voor een enorme significante toename in de verklaringskracht van het globale model (R^2 adj.: 0.312). In tegenstelling tot wat we hadden verwacht bleek slachtofferschap van schoolgeweld slechts voor enkele onafhankelijke variabelen **een mediërende factor** te zijn, te weten *eenoudergezin* en *gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van schoolgeweld per school*. De absolute bèta-waarden voor de variabelen *geslacht*, *scholingsgraad*, *percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school* en *negatief sociaal schoolklimaat* waren in tegenstelling tot wat we hadden verwacht in model 3 toegenomen. Dit wijst erop dat individueel slachtofferschap van schoolgeweld **geen mediërende factor** is ten aanzien van deze kenmerken.

III. ALGEMEEN BESLUIT EN KRITISCHE BEDENKINGEN

De doelstelling van deze studie was een zicht te krijgen op de aard en omvang van slachtofferschap van schoolgeweld en onveiligheidsbeleving op school. Bovendien wilden we nagaan welke precies de determinanten zijn van beide fenomenen, dit door het toetsen van stellingen die werden geformuleerd aan de hand van bevindingen uit de literatuur en vroeger onderzoek. Om dit alles te verwezenlijken werd een slachtofferenquête gehouden onder studenten uit het tweede jaar secundair onderwijs in de fusiegemeente Lokeren.

Slachtofferschap van schoolgeweld blijkt een probleem te zijn waarmee elke school in Lokeren te kampen heeft, althans onder hun tweedejaarsleerlingen. 72.1 % van de jonge adolescenten uit de steekproef rapporteerde minstens één keer slachtoffer te zijn geweest van schoolgeweld voor de opgegeven referentieperiode van twaalf maanden. Het gaat hier vooral over slachtofferschap van psychisch, licht fysiek en materieel geweld. Net zoals Mooij vaststelde in zijn onderzoek naar schoolgeweld in Nederland²⁰⁷, moeten ook wij constateren dat de meer ernstige geweldsvormen in Lokerse scholen nog betrekkelijk weinig worden gesignaleerd. Slechts enkelen rapporteerden slachtofferschap van grof fysiek geweld en steaming. Slachtofferschap van seksueel geweld door medeleerlingen werd toch door een behoorlijk deel van de respondenten aangegeven.

Dat alle jongeren geen of weinig onveiligheidsgevoelens zouden ondervinden werd door ons empirisch onderzoek weerlegd. Meer dan 40 % van de respondenten gaven aan ‘hoge’ of ‘zeer hoge’ onveiligheidsgevoelens op school te ervaren. Er mag dus niet vergeten worden dat ook jongeren angsten en onveiligheidsgevoelens ontwikkelen. In tegenstelling tot de bevindingen van Goedseels²⁰⁸, is het niet slachtofferschap van diefstal waarvan de Lokerse tweedejaarsleerlingen het meest bang voor zijn, maar wel slachtofferschap van pestgedrag en fysiek geweld. Een groot deel van de leerlingen gaf ook aan zich op het moment van bevraging niet altijd veilig te voelen op school. Daarnaast stelden velen dat ze zich niet altijd op hun gemak voelen bij sommige leerkrachten. Een behoorlijk aantal leerlingen gaf ook aan hun gedrag aan te passen uit gevoelens van angst of onveiligheid. Zo mijden ze bepaalde plaatsen en/of laten geld of waardevolle spullen thuis uit vrees voor diefstal.

---

²⁰⁷ MOOIJ, T., *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*, 297 p.

²⁰⁸ GOEDSEELS, E., ‘Jeugdcriminaliteit in Vlaanderen’, *l.c.*, 40.

We trekken conclusies met betrekking tot het verklarend deel van deze masterproef aan de hand van een evaluatie van de stellingen die werden gedestilleerd uit de conceptuele modellen die werden ontworpen na een grondige literatuurstudie. In het achterhoofd moet gehouden worden dat de resultaten gelden voor de tweedejaarsleerlingen uit Lokeren. De bevindingen kunnen dus niet worden veralgemeend.

Stelling 1: Sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren (geslacht, scholingsgraad, schoolse vertraging en leeftijd) en hun gezin (lage SES, immigratieachtergrond en eenoudergezin) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld van jongeren, omdat deze verwijzen naar fysieke en sociale kwetsbaarheid.

Deze stelling werd slechts voor een deel bevestigd na een empirische toets. Individuele verschillen in slachtofferschap van schoolgeweld kunnen inderdaad voor een deel verklaard worden door sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren. Uit onze analyse blijkt de verklaringskracht echter zeer beperkt. De rol van kwetsbaarheid mag dus zeker niet overschat worden. Bovendien hebben enkel lage SES gezin, eenoudergezin en schoolse vertraging significante netto-effecten. Lage SES gezin blijkt zelfs in tegenstelling tot wat we hadden verwacht, een negatief significant netto-effect te hebben.

Stelling 2: Structurele kenmerken van de schoolcontext (lage SES school, etnische heterogeniteit, mobiliteit, schoolgrootte, negatief sociaal klimaat en hoge mate van blootstelling aan daders) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld van jongeren. Een concentratie van leerlingen die structurele kenmerken delen zoals lage SES, immigratieachtergrond,... kan een negatief sociaal klimaat in de hand werken en situationele risico's vergroten.

Omdat niet alle schoolcontextuele kenmerken konden worden opgenomen in de analyse die in de conceptuele modellen zijn terug te vinden²⁰⁹, kon deze stelling niet in zijn geheel bevestigd of ontkracht worden. Toch kunnen we besluiten dat individuele verschillen in slachtofferschap van schoolgeweld mede verklaard kunnen worden door kenmerken van de schoolcontext. De schoolcontextuele kenmerken die zijn opgenomen in de analyse, zijnde etnische heterogeniteit, negatief sociaal klimaat en hoge mate van blootstelling aan (potentiële) daders, reduceren bovendien de effecten van de achtergrondkenmerken eenoudergezin en schoolse vertraging. Dit betekent dat schoolcontextuele kenmerken

---

²⁰⁹ Sommige wegens irrelevantie, andere wegens de vaststelling van het probleem van multicollineariteit.

inderdaad belangrijke mechanismen zijn in verhouding tot sociaal-demografische achtergrondkenmerken. Het significant netto-effect van schoolse vertraging verdwijnt zelfs.

Stelling 3: Sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren (geslacht, scholingsgraad, schoolse vertraging en leeftijd) en hun gezin (lage SES, immigratieachtergrond en eenoudergezin) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school, omdat deze verwijzen naar fysieke en sociale kwetsbaarheid.

Ook voor wat betreft de onveiligheidsbeleving moeten we concluderen dat individuele verschillen in onveiligheidsbeleving slechts in beperkte mate kunnen verklaard worden door sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren. Ook hier mag de rol van kwetsbaarheid dus niet overschat worden. In een eerste model waarin enkel deze achtergrondkenmerken van de jongeren als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen, hebben enkel geslacht, eenoudergezin en schoolse vertraging een substantieel significant netto-effect. Na toevoeging van de schoolcontextuele kenmerken in een tweede model, blijkt ook de scholingsgraad een significant substantieel netto-effect te hebben. Overigens wordt het significant netto-effect van schoolse vertraging geheel wegverklaard na toevoeging van deze schoolcontextuele kenmerken in de analyse.

Stelling 4: Structurele kenmerken van de schoolcontext (lage SES school, etnische heterogeniteit, mobiliteit, schoolgrootte, negatief sociaal klimaat en hoge mate van blootstelling aan daders) hebben onafhankelijke duwende netto-effecten op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school. Een concentratie van leerlingen die structurele kenmerken delen zoals lage SES, immigratieachtergrond,... kan een negatief sociaal klimaat in de hand werken en daardoor onveiligheidsgevoelens aanwakkeren.

Alle drie de schoolcontextuele kenmerken die zijn opgenomen in de analyse hebben een substantieel netto-effect controlerend voor de sociaal demografische achtergrondkenmerken van een individu. Echter enkel het gemiddeld aantal leerlingen dat slachtoffer was van schoolgeweld per school heeft een significant substantieel netto-effect. Individuele verschillen in onveiligheidsbeleving op school kunnen dus mede verklaard worden door schoolcontextuele kenmerken. We moeten echter vaststellen dat de significante toename in de verklaringskracht van het model met zowel indicatoren van kwetsbaarheid van een individu en schoolcontextuele kenmerken als onafhankelijke variabelen, slechts in zeer beperkte mate

is toegenomen ten opzichte van het model met enkel indicatoren van kwetsbaarheid als onafhankelijke variabelen.

Stelling 5: Slachtofferschap heeft een sterk duwend netto-effect op de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school, los van indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext. Deze laatste hebben duwende netto-effecten, maar de introductie van slachtofferschap van schoolgeweld reduceert het effect van indicatoren van kwetsbaarheid en kenmerken van de schoolcontext. Slachtofferschap van schoolgeweld is een mediërende factor en de hypothese luidt dat er slechts een indirect effect bestaat tussen indicatoren van kwetsbaarheid, kenmerken van de schoolcontext en de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school.

Slachtofferschap van schoolgeweld heeft inderdaad een sterk duwend netto-effect op het ervaren van onveiligheidsgevoelens op school. Uit onze laatste analyse blijkt slachtofferschap van schoolgeweld trouwens de voornaamste predictor te zijn voor onveiligheidsbeleving op school. We moeten echter concluderen dat de introductie van deze variabele niet alle effecten van indicatoren van kwetsbaarheid en schoolcontextuele kenmerken reduceert. Zo blijkt slachtofferschap van schoolgeweld slechts een mediërende factor te zijn voor de variabelen eenoudergezin en gemiddeld aantal leerlingen dat reeds slachtoffer was van schoolgeweld per school.²¹⁰ Waarschijnlijk zal er dus slechts een indirect effect bestaan tussen deze kenmerken en de onveiligheidsgevoelens die jongeren op school ondervinden. Slachtofferschap van schoolgeweld blijkt in onze analyse geen mediërende factor te zijn voor geslacht, scholingsgraad, percentage leerlingen met een immigratieachtergrond per school en negatief sociaal schoolklimaat. Waarschijnlijk zijn de effecten die er bestaan tussen deze kenmerken en de mate van onveiligheidsbeleving van jongeren op school direct.

Hoewel de onderzoeksvragen werden beantwoord, willen we toch afsluiten met enkele kritische bedenkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek en beleid.

Met dit onderzoek hebben we een klein deeltje van het enorme tekort aan criminologisch onderzoek naar slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens van jongeren trachten op te vullen. We hebben met dit geografisch beperkt onderzoek aangetoond dat slachtofferschap van schoolgeweld en onveiligheidsbeleving op school wel degelijk fenomenen zijn die voorkomen in onze maatschappij. De resultaten uit dit onderzoek zijn echter niet te

---

²¹⁰ Deze laatste onafhankelijke variabele is de operationalisering voor blootstelling aan (potentiële) daders.

veralgemenen²¹¹, vandaar lijkt het aangewezen grootschalige slachtofferenquêtes te houden onder leerlingen uit diverse scholen in België. Dit om na te gaan of eventueel gelijkaardige (of andere) resultaten worden bekomen op nationaal niveau, zowel voor wat betreft de beschrijvende onderzoeksvragen als de verklarende. Aanbevelenswaardig is dat men hiervoor meer middelen vrijmaakt.

Dit onderzoek betreft enkel een toets van de conceptuele modellen die werden opgesteld in functie van de onderzoeksvragen. Zo werden enkel indicatoren van kwetsbaarheid, schoolcontextuele kenmerken en slachtofferschap van schoolgeweld als mogelijke determinanten in de analyses opgenomen. In de literatuur worden er echter nog andere aangehaald. Verder onderzoek dient hier ook aandacht voor te hebben. In de toekomst kan het interessant zijn om concurrerende perspectieven met elkaar te gaan vergelijken om tot een grotere kennis over de oorzaken te komen. Onderzoekers die gebruik willen maken van de conceptuele modellen die als basis fungeerden in dit onderzoek, kunnen deze modellen bijgevolg verder uitwerken.

In dit onderzoek werd aangetoond dat analyses waarbij de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen werden opgenomen, andere resultaten opleverden. We konden hier echter niet in detail op ingaan. Aanbevelenswaardig is dat men ook in verder onderzoek naar de determinanten van onveiligheidsgevoelens bij jongeren en ook bij volwassenen een blijvend onderscheid maakt tussen deze verschillende dimensies.

Natuurlijk zijn er ook de problemen inzake de betrouwbaarheid en geldigheid in survey-onderzoek waardoor de bekomen resultaten ook in dit onderzoek met een kritisch oog moeten bekeken worden. Uiteraard kunnen we er niet van uitgaan dat werkelijk elke respondent zijn of haar vragenlijst volledig naar waarheid heeft ingevuld. Daarnaast hadden we ook in dit onderzoek te kampen met het probleem van uitval,...

We namen de uitdaging aan om ook jongeren uit het buitengewoon onderwijs in dit onderzoek te betrekken. Vele onderzoekers vermijden echter deze groep aangezien de bevraging van deze leerlingen extra inspanningen vraagt. Dit valt inderdaad niet te ontkennen,

---

²¹¹ Het gaat hier om een vrij homogene steekproef. Alle bevroegde jongeren lopen school in de fusiegemeente Lokeren.

maar onderzoek dat ook deze jongeren in de onderzoekspopulatie opneemt, kan een grotere meerwaarde betekenen.

Deze studie is een theorietoetsende studie. Niettemin blijft de vraag naar de betekenis van de gevonden resultaten met betrekking tot beleidsvorming in het algemeen en criminaliteitspreventie in het bijzonder. Welke preventiestrategieën of maatregelen werken of niet werken om slachtofferschap van schoolgeweld en onveiligheidsbeleving op school te voorkomen of te reduceren, kunnen echter niet uit dit theorietoetsend onderzoek worden afgeleid. Wel kan afgeleid worden welke variabelen belangrijk zijn bij het verklaren van individuele verschillen in frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld en in het ervaren van onveiligheidsgevoelens op school. Deze variabelen waaraan een causale rol toegeschreven wordt, dienen het voorwerp te vormen van initiatieven om deze fenomenen te voorkomen of te reduceren. Aan sociaal-demografische achtergrondkenmerken van jongeren die van invloed zijn, kan uiteraard niet echt iets gewijzigd worden. Uit deze studie bleek echter dat ook verschillende schoolcontextuele kenmerken van invloed zijn op enerzijds slachtofferschap van schoolgeweld en anderzijds onveiligheidsbeleving op school. Maatregelen genomen op schoolniveau kunnen dus mogelijks voor een reductie zorgen van beide fenomenen. Aan de etnische verscheidenheid kan men op een school uiteraard niet echt veel veranderen, ook al blijkt etnische heterogeniteit een significant netto-effect te hebben op de onveiligheidsbeleving van jongeren op school. Waar een school wel aan kan werken is het streven naar een positief sociaal schoolklimaat, hier vooral gezien als een verhoging van de informele sociale controle. Een negatief sociaal schoolklimaat blijkt namelijk een substantieel netto-effect te hebben op zowel slachtofferschap van schoolgeweld als het ervaren van onveiligheidsgevoelens op school. Wanneer een school er tevens in slaagt om via preventieprojecten slachtofferschap van schoolgeweld te reduceren, zal het ook de veiligheidsbeleving van de leerlingen ten goede komen, aangezien leerlingen die reeds slachtoffer waren van schoolgeweld zich significant onveilig voelend dan leerlingen zonder slachtofferschapervaring.

IV. BIBLIOGRAFIE

Boeken

BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M., *Basisboek Methoden en technieken. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek.*, Houten, Stenfert Kroese, 1995, 304 p.

BIJLEVELD, C.C.J.H., *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2006, 316 p.

BILLIET, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*, Leuven, Acco, 1996, 320 p.

COPS, D., 'Onveiligheidsgevoelens van jongeren onderzocht' in *Jongeren Binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht*, VETTENBURG, N., DEKLERCK, J. en SIONGERS, J., (eds.), Leuven, Acco, 2009, 77 – 103.

DE HAAN, W.J.M. en DE BIE, E.F.A.E., *Jeugd en geweld. Een interdisciplinair perspectief*, Den Haag, Van Gorcum, 1999, 104 p.

DE SCHAMPHELEIRE, W., *De techniek van de enquête: een inleiding*, Leuven, Acco, 1986, 151 p.

The fear of crime, DITTON, J. en FARRALL, S., (eds.), Aldershot, Ashgate, 2000, 558 p.

ELCHARDUS, M., SMITS, W. en KUPPENS, T., 'Bedreigd, kwetsbaar en hulpeloos: onveiligheidsgevoel in Vlaanderen, 1998 – 2002' in *Vlaanderen gepeild!*, MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP-APS, (ed.), Brussel, 2003, 99 – 136.

FERRARO, K.F., *Fear of crime: interpreting victimization risk*, Albany, State university of New York Press, 1995, 179 p.

GOEDSEELS, E., 'Cijfers met betrekking tot jeugddelinquentie' in *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's in de jeugdcriminologie*, GORIS, P. en WALGRAVE, L., (eds.), Leuven, Garant, 2001, 29 – 38.

GOEDSEELS, E., VETTENBURG, N. en WALGRAVE, L., 'Delinquentie' in *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*, DE WITTE, H., HOOGE, J. en WALGRAVE, L., (eds.), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2000, 253 – 282.

GOETHALS, J., DE BOYE, A. en FIJNAUT, C., *Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens in de Limburgse ex-mijngemeenten*, Leuven, Universitaire pers, 1999, 159 p.

GOETHALS, J., PONSAERS, P., BEYENS, K., PAUWELS, L. en DEVROE, E., 'Criminografisch onderzoek in België' in *Criminologie in actie*, BEYENS, K., GOETHALS, J., PONSAERS, P. en VERVAEKE, G., (eds.), Brussel, Politeia, 2002, 137 – 188.

- GOTTFREDSON, G.D. en GOTTFREDSON, D.C., *Victimization in schools*, New York, Plenum Press, 1985, 250 p.
- GRASTE, J., *Waardenvol werk*, Assen, Van Gorcum, 2000, 278 p.
- GROENEN, A. en VAN WELZENIS, I., *Onderzoek naar het fenomeen steaming. Een nieuw criminaliteitsfenomeen of een nieuwe term voor een oud probleem?*, Leuven, OGJC, 1999, 198 p.
- GUGGENBUHL, A., *Fascinerend geweld, omgaan met agressie op school*, Rotterdam, Lemniscaat, 1996, 142 p.
- HINDELANG, M.J., GOTTFREDSON, M.R. en GAROFALO, J., *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge, Ballinger Publishing Company, 1978, 324 p.
- JANSEN, E.P.W.A. en JOOSTENS, Th., *Enquêteren. Het opstellen en gebruiken van vragenlijsten*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1998, 136 p.
- KORZILIUS, H., *De kern van survey-onderzoek*, Assen, Van Gorcum, 2000, 138 p.
- LEA, J., *Crime and modernity. Continuities in left realist criminology*, Londen, Sage, 2002, 213 p.
- LINDSTROM, P., *School and delinquency in a contextual perspective*, Stockholm, Fritzes, 200 p.
- LISSENBERG, E., 'Definities van criminaliteit' in *Tegen de regels IV, Een inleiding in de criminologie*, LISSENBERG, E., VAN RULLER, S. en VAN SWAANINGEN, R., (eds.), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2001, 31 – 50.
- MOOIJ, T., *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*, Nijmegen, ITS Katholieke Universiteit Nijmegen, 1994, 297 p.
- MUNCIE, J., *Youth and crime*, Londen, Sage, 2009, 463 p.
- OLWEUS, D., *Treiteren op school. Omgaan met pestkoppen en zondebokken in de klas*, in *Jeugdzaken*, CLARIJS, R., VAN KEULEN, A., KLEYBERGEN, K., MERTENS, H en WIERS, L., (eds.), Amersfort, College uitgevers, 1992, 96 p.
- OPPELAAR, J. en WITTEBROOD, K., *Angstige burgers? De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*, Den Haag, Sociaal en cultureel planbureau, 2006, 113 p.
- PAUWELS, L., *Buurtinvloeden en jeugddelinquentie. Een toets van de Sociale Desorganisatietheorie*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2007, 247 p.
- PAUWELS, L., *Toegepaste kwantitatieve data-analyse voor criminologen*, Leuven, Acco, 2009, 323 p.

PLEYSIER, S., VERVAEKE, G. en GOETHALS, J., 'Veiligheid: enkele theoretische en (macro)sociologische beschouwingen' in *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk*, CASSELMAN, J., GOETHALS, J., GOOSSENS, F., HUTSEBAUT, F., VERVAEKE, G. en WALGRAVE, L., (eds.), Brussel, Politeia, 2001, 15 – 34.

SANDERS, H., 'Vandalisme en kleine criminaliteit' in *Probleemgedrag op school*, COMITE BIJZONDERE JEUGDZORG BRUGGE (ed.), Brugge, Garant, 2000, 299 – 314.

SEGERS, J., *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*, Assen, Van Gorcum, 1999, 470 p.

SKOGAN, W.G. en MAXFIELD, M.G., *Coping with crime. Individual and neighborhood reactions*, London, Sage publications, 1981, 280 p.

SPANJAARD, H., 'Voorkomen van seksueel gewelddadig gedrag van jongens tegenover meisjes' in *Intensieve leerlingbegeleiding: schoolstrategieën in het voortgezet onderwijs*, PONTE, P. en VAN VEEN, A.F.D., (eds.), Leuven, Garant, 1994, 107 – 118.

TROMP, B., *De wetenschap der politiek: verkenningen*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2002, 467 p.

TULLOCH, M., 'Quantitative review' in *Fear of crime – volume 1: Audit of the literature and community programs*, Centre for Cultural Risk Research, (ed.), Australië, National Crime Prevention Program, 1998, 7 – 28.

VAN CRAEN, M. en ACKAERT, J., *De veiligheidsscan: Instrument voor een lokaal veiligheids- en leefbaarheidsbeleid*, Antwerpen, Maklu, 2006, 124 p.

VANDERHEYDEN, N., 'Pesten op school' in *Een caleidoscoop van geweld*, CUYVERS, G., (ed.), Leuven, Acco, 1997, 147 – 158.

VAN DER MEER, B., *Pesten op school*, Assen, Van Gorcum, 1997, 119 p.

VAN DER MEER, B., *School en geweld. Oorzaken en aanpak*, Assen, Van Gorcum, 2000, 112 p.

VAN DER PLOEG, J.D., 'Beschrijving en analyse van geweld' in *Geweld op school, achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*, VAN DER PLOEG, J.D. en MOOIJ, T. (eds.), Rotterdam, Lemniscaat, 1998, 11 – 38.

VAN DER PLOEG, J.D., 'Tot besluit' in *Geweld op school: achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*, VAN DER PLOEG, J.D. en MOOIJ, T., (eds.), Rotterdam, Lemniscaat, 1998, 217 – 229.

VAN DER WURFF, A., 'Angst voor criminaliteit en de omgeving: een signaalverwerkingsmodel' in *Angst voor criminaliteit*, WINKEL, F.W. en VAN DER WURFF, A., (eds.), Amsterdam, Swets & Zeitlinger, 1990, 75 – 94.

VAN KERCKVOORDE, J., *Een maat voor het kwaad? Over de meting van criminaliteit met behulp van officiële statistieken en door middel van enquêtes*, Leuven, Universitaire pers, 1995, 262 p.

VAN RULLER, S., 'Wat is criminologie?' in *Tegen de regels IV, Een inleiding in de criminologie*, LISSENBERG, E., VAN RULLER, S. en VAN SWAANINGEN, R., (eds.), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2001, 17 – 30.

VAN WILSEM, J.A., 'slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens' in *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, WITTEBROOD, K., MICHON, J.A. en TER VOERT, M.J., (eds.), Deventer, Gouda Quint, 1997, 55 – 66.

VETTENBURG, N. en HUYBREGTS, I., 'Geweld en onveiligheidsgevoelens op school' in *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk*, CASSELMAN, J., GOETHALS, J., GOOSSENS, F., HUTSEBAUT, F., VERVAEKE, G. en WALGRAVE, L., (eds.), Brussel, Politeia, 2001, 131 – 148.

WALGRAVE, L., *Jongeren en geweld. Een terreinverkenning*, Leuven, OGJC, 1990, 79 p.

WILSON, M. en SAPSFORD, R., 'Asking questions' in *Data collection and analysis*, SAPSFORD, R. en JUPP, V., (eds.), Thousand Oaks, Sage Publications, 2006, 93 – 123.

WITTEBROOD, K., *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*, Den Haag, Sociaal en cultureel planbureau, 2006, 263 p.

YOUNG, J., 'Incessant chatter: recent paradigms in criminology' in *The Oxford Handbook of Criminology*, MAGUIRE, M., MORGAN, R. en REINER, R. (eds.), Oxford, Oxford University Press, 1994, 69 – 124.

ZEDNER, L., 'Victims' in *The Oxford Handbook of Criminology*, MAGUIRE, M., MORGAN, R. en REINER, R., (eds.), Oxford, Oxford University Press, 2002, 419 – 456.

Tijdschriftartikels

AKIBA, M., 'Predictors of student fear of school violence: a comparative study of eighth graders in 33 countries', *School effectiveness and school improvement*, 2008, 51 – 72.

ANDERMAN, E.M. en KIMWELL, D.M., 'Victimization and safety in schools serving early adolescents', *Journal of early adolescence*, 1997, 408 – 438.

ASTOR, R.A., BENBENISHTY, R., VINOKUR, A.D., ZEIRA, A., 'Arab and Jewish elementary school student's perceptions of fear and school violence: understanding the influence of school context', *British Journal of Educational Psychology*, 2006, 91 – 118.

ASTOR, R.A., BENBENISHTY, R., ZEIRA, A., VINOKUR, A., 'School climate, observed risky behaviors, and victimization as predictors of high school students' fear and judgements of school violence as a problem', *Health education & behavior*, 2002, 716 – 736.

BAKER, R.L., MEDNICK, B.R. en CAROTHERS, L., 'Association of age, gender and ethnicity with juvenile victimization in and out of school', *Youth and society*, 1989, 320 – 341.

- BJARNASON, T., SIGURDARDOTTIR, T.J. en THORLINDSSON, T., 'Human agency, capable guardians, and structural constraints: a lifestyle approach to the study of violent victimization', *Journal of Youth and Adolescence*, 1999, 105 – 119.
- COHEN, L.E. en FELSON, M., 'Social change and crime rate trends. A routine activity approach', *American Sociological Review*, 1979, 588 – 608.
- DE GROOF, S., 'And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys', *Youth and Society*, 2008, 267 – 293.
- DE GROOF, S., 'Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen.', *Tijdschrift voor criminologie*, 2006, 19 – 34.
- ELCHARDUS, M., DE GROOF, S. en SMITS, W., 'Rationele angst of collectieve voorstelling van onbehagen. Een vergelijking van twee paradigma's ter verklaring van onveiligheidsgevoelens.', *Mens en maatschappij*, 2005, 48 – 68.
- FERRARO, K.F. en LAGRANGE, R., 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry*, 1987, 70 – 101.
- FRANKLIN, T.W., FRANKLIN, C.A. en FEARN, N.E., 'A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime', *Social Justice Research*, 2008, 204 – 227.
- GAROFALO, J., 'The fear of crime: causes and consequences', *Journal of Criminal law and Criminology*, 1981, 839 – 857
- GOEDSEELS, E., 'Jeugdcriminaliteit in Vlaanderen', *Welzijnsgids*, 2000, 31 – 49.
- GOODEY, J., 'Boys don't cry. Masculinities, fear of crime and fearlessness', *British Journal of Criminology*, 1997, 401 – 418.
- GOODEY, J., 'Fear of crime: what can children tell us?', *International Review of Victimology*, 1996, 195 – 210.
- GREENE, M.B., 'Bullying in schools, a plea for measure of human rights', *Journal of social issues*, 2006, 63 – 79.
- HALE, C., 'Fear of crime: a review of the literature', *International Review of Victimology*, 1996, 79 – 150.
- JENSEN, G.F. en BROWNFIELD, D., 'Gender, lifestyles, and victimization: beyond routine activity', *Violence and Victims*, 1986, 85 – 99.
- KILLIAS, M. en CLERICI, C., 'Different measures of vulnerability in their relation to different dimensions of fear of crime', *The British Journal of Criminology*, 2000, 437 – 450.
- KILLIAS, M., 'Vulnerability: towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime', *Violence and Victims*, 1990, 97 – 108.

- KURY, H. en FERDINAND, T., 'The victim's experience and fear of crime', *International Review of Victimology*, 1998, 93 – 140.
- KYRIAKIDES, L., KALOYIROU, C. en LINDSAY, G., 'An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rash measurement model', *British Journal of Educational Psychology*, 2006, 781 – 801.
- LISKA, A.E. en BACCAGLINI, W., 'Feeling safe by comparison: Crime in the newspapers', *Social Problems*, 1990, 360 – 374.
- LUPTON, D. en TULLOCH, J., 'Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition', *British Journal of Sociology*, 1999, 507 – 523.
- MAY, D. en DUNAWAY, R., 'Predictors of fear of criminal victimization at school among adolescents', *Sociological spectrum*, 2000, 149 – 168.
- MAY, D., 'The effect of fear of sexual victimization on adolescent fear of crime', *Sociological spectrum*, 2001, 141 – 174.
- MAY, D., VARTANIAN, L. en VIRGO, K., 'The impact of parental attachment and supervision on fear of crime among adolescent males', *Adolescence*, 2002, 267 – 287.
- MILLER, J.M., GIBSON, C., VENTURA, H.E. en SCHRECK, C.J., 'Reaffirming the significance of context: The Charlotte school safety program', *Journal of Criminal Justice*, 2005, 477 – 485.
- NAYAK, A., 'Through children's eyes': childhood, place and fear of crime', *Geoforum*, 2003, 303 – 315.
- PAIN, J., 'Violence et prévention de la violence à l'école', *Les sciences de l'éducation pour l'ère nouvelle*, 1997, 57 – 88.
- PAUWELS, L. en PLEYSIER, S., 'Cross-culturele betrouwbaarheid in structurele vergelijkingsmodellen. Implicaties bij de meting van 'onveiligheidsgevoelens' in de Belgische Veiligheidsmonitor', *Tijdschrift voor criminologie*, 2003, 234 – 253.
- PAUWELS, L., 'Geweld in groepsverband bij Antwerpse jongeren. De bijdrage van schoolcontext en levensstijl.', *Tijdschrift voor de criminologie*, 2008, 3 – 16.
- RANI, G. en GEORGE, T., 'Victimization among middle and high school students: a multilevel analysis', *High school journal*, 2000, 48 – 57.
- ROUNTREE, P.W., 'A reexamination of the crime-fear linkage', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1998, 341 – 372.
- ROUNTREE, P.W. en LAND, K.C., 'Perceived risk versus fear of crime: empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data', *Social Forces*, 1996, 1353 – 1376.

SAMPSON, R.J. en GROVES, B., 'Community structure and crime: testing social-disorganization theory', *The American Journal of Sociology*, 1989, 774 – 802.

SAMPSON, R.J. en LAURITSEN, J.L., 'Deviant lifestyles, proximity to crime, and the offender-victim link in personal violence', *Journal of research in crime and delinquency*, 1990, 110 – 139.

SAMPSON, R.J. en WOOLDREDGE, J.D., 'Linking the Micro- and Macro-level dimensions of lifestyle-routine activity and opportunity models of predatory victimization', *Journal of Quantitative Criminology*, 1987, 371 – 393.

SCHRECK, C.J., MILLER, J.M. en GIBSON, C.L., 'Trouble in the school yard: a study of the risk factors of victimization at school', *Crime and Delinquency*, 2003, 460 – 484.

SELLSTROM, E. en BREMBERG, S., 'Is there a "school effect" on pupil outcomes? A review of multilevel studies', *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2006, 149 – 155.

SKOGAN, W.G., 'The impact of victimization of fear', *Crime & Delinquency*, 1987, 135 – 154.

SVENSSON, R. en PAUWELS, L., 'Is a risky lifestyle always "risky"? The interaction between individual propensity and lifestyle risk in adolescent offending. A test in two urban samples.', *Crime & Delinquency*, 2008, 1 – 19.

TAYLOR, T.J., FRENG, A., ESBENSEN, F. en PETERSON, D., 'Youth gang membership and serious violent victimization: the importance of lifestyles and routine activities', *Journal of Interpersonal Violence*, 2008, 1441 – 1464.

VAN DEN OORD, E.J.C.G. en RISPENS, J., 'Differences between school classes in preschoolers' psychosocial adjustment: evidence for the importance of children's interpersonal relations', *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 1999, 417 – 430.

VAN DIJK, J.J.M., GROENHUIJSEN, M.S. en WINKEL, F.W., 'Victimologie; voorgeschiedenis en stand van zaken', *Justitiële verkenningen*, 2007, 9 – 29.

VAN DIJK, J.J.M., WINKEL, F.W. en LETSCHERT, R., 'De victimologie bloeit, zij het deels incognito', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2008, 182 – 191.

WALLACE, L.H. en MAY, D.C., 'The impact of parental attachment and feelings of isolation on adolescent fear of crime at school', *Adolescence*, 2005, 457 – 474.

WELSH, W.N., 'The effects of school climate on school disorder', *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2000, 88 – 107.

WITTEBROOD, K. en VAN WILSEM, J., 'Jongeren en geweld: de relatie tussen slachtofferschap, ouderschap en leefstijl', *Sociale wetenschappen*, 59 – 71.

WITTEBROOD, K., 'Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap in westerse geïndustrialiseerde landen. Een multilevel-analyse', *Tijdschrift voor criminologie*, 2001, 144 – 157.

Krantenartikels

BAUMERS, K. en DE VLIETGER, J., Twee wapens in elke klas, *Het Nieuwsblad*, 15 maart 2009, p. 4.

BAUMERS, K., Minstens één verkrachting per week op school, *Het Nieuwsblad*, 7 februari 2009, p. 4.

Internetbronnen

D.E.A. (2009/02/10) 40 procent meer bedreigingen in Vlaamse scholen [WWW]. De Morgen: <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/681565/2009/02/10/40-procent-meer-bedeigingen-in-Vlaamse-scholen.dhtml> [15/03/09]

E.D.P. (2009/03/10) 12 gewonden na gewapende raid op Frans lyceum [WWW]. De Morgen: <http://www.demorgen.be/dm/nl/990/Buitenland/article/detail/758194/2009/03/10/12-gewonden-na-gewapende-raid-op-Frans-lyceum.dhtml> [04/04/09]

LESAFFER, P. (2007/11/21) Geweld op school neemt toe [WWW]. Het Nieuwsblad: <http://www.nieuwsblad.be/Article/Detail.aspx?ArticleID=GHIKE1L6> [15/03/09]

STUDIEDIENST VLAAMSE REGERING (z.d.) Ad hoc indeling volgens VRIND-classificatie [WWW]. Vlaamse regering: <http://aps.vlaanderen.be/lokaal/kaarten/Plattelandsindeling.pdf> [10/07/09]

Overige bronnen

BURSSSENS, D., 'Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak' in *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)*, BURSSSENS, D., DE GROOF, S., HUYSMANS, H., SINNAEVE, I., STEVENS, F., VAN NUFFEL, K., VETTENBURG, N., ELCHARDUS, M., WALGRAVE, L. en DE BIE, M., (eds.), K.U. Leuven, VUB & UGent, 2004, 207 p. (Onuitgegeven onderzoeksrapport)

MOOIJ, T., *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006*. Nijmegen, ITS, 2006, 16 p. (Brochure)

VAN DEN BOGAERDE, E. en VAN DEN STEEN, I., *Veiligheidsmonitor 2006. Resultaten van de federale enquête*. Brussel, 2006, 126 p. (tabellenrapport)

V. BIJLAGEN

Bijlage 1: Vragenlijst: onveiligheidsbeleving en ervaring met geweld op school

Bijlage 2: Introductiebrief

Bijlage 3: Instructies voor de afnemer

Bijlage 4: Univariate beschrijvende statistieken

Bijlage 5: Voorbereidende controle meervoudige lineaire regressieanalyse

Bijlage 6: Correlatiematrices

Bijlage 7: Bloksgewijze regressieanalyses voor de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen.

Vragenlijst

Onveiligheidsbeleving en ervaring met geweld op school

Lees eerst even dit

Als laatstejaarsstudente aan de Universiteit van Gent doe ik in het kader van mijn eindwerk een onderzoek naar onveiligheidsbeleving en ervaring met geweld op school. Alle gegevens worden **anoniem** verwerkt. Je moet nergens je naam invullen, dus wij weten ook niet wie je bent. Niemand van je omgeving (leerkrachten, andere leerlingen) krijgt jouw vragenlijst te zien. Zo kan jij in alle eerlijkheid de vragen invullen. Alle enquêtes zullen achteraf persoonlijk door mij worden verwerkt tot resultaten.

Alvast bedankt voor je medewerking!

Anjuli Van Damme,

Studente aan de Universiteit Gent

Instructies

- Plaats steeds een **kruisje** in het vakje dat het best bij jou past of vul in op de stippellijn. Geef telkens **één antwoord**, tenzij anders vermeld.
- Elke bladzijde bevat zowel vragen op de **voor- als achterkant**.
- Het is belangrijk dat je alle vragen zo **eerlijk mogelijk** beantwoordt. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Als je denkt dat de voorgedrukte antwoorden geen van alle van toepassing zijn, neem dan het antwoord dat er het meest op lijkt. Het is belangrijk dat je de vragenlijst zo **volledig** mogelijk invult.
- De vragenlijst dien je **persoonlijk** in te vullen. Overleg dus niet met je buur.
- Indien je een antwoord wilt **verbeteren**, maak dan het foutief aangekruiste hokje volledig zwart en kruis het hokje van jouw keuze aan.

Voorbeeld: Ligt Lokeren in de provincie Antwerpen?

Ja   Nee

Wat wordt verstaan onder geweld?

Onder geweld vallen alle handelingen die de bedoeling hebben anderen schade en/of lichamelijke letsels toe te brengen. Deze schade kan zowel gaan om schade aan voorwerpen als geestelijke schade.

Veel succes met het invullen van de vragenlijst!

---

1. ALGEMENE ACHTERGRONDVRAGEN / BIJ JOU THUIS

We beginnen deze enquête met enkele eenvoudige vragen over jezelf en over de situatie bij jou thuis. Als je op meer dan één plek woont, denk dan aan de plek waar je het meeste bent.

1.1. Ik ben een: jongen meisje

1.2. In welk jaar ben je geboren? 19..... (vul in op de stippellijn)

1.3. Wie wonen er bij jou thuis? Je mag meerdere hokjes aankruisen.

☐ eigen vader	☐ opa/oma
☐ eigen moeder	☐ ooms/tantes
☐ stiefvader	☐ kennissen
☐ stiefmoeder	☐ ik woon in een internaat of tehuis
☐ pleegvader	☐ ik woon alleen
☐ pleegmoeder	☐ anders, namelijk .....
☐ broers/zussen	

1.4. In welk land ben je geboren?

☐ België	☐ Spanje
☐ Turkije	☐ Italië
☐ Marokko	☐ Frankrijk
☐ Nederland	☐ Andere: .....
☐ Ik weet het niet	

1.5. Wat is het geboorteland van je vader?

☐ België	☐ Spanje
☐ Turkije	☐ Italië
☐ Marokko	☐ Frankrijk
☐ Nederland	☐ Andere: .....
☐ Ik weet het niet	

1.6. Wat is het geboorteland van je moeder?

☐ België	☐ Spanje
☐ Turkije	☐ Italië
☐ Marokko	☐ Frankrijk
☐ Nederland	☐ Andere: .....
☐ Ik weet het niet	

1.7. Heeft je vader/verzorger momenteel een betaalde job?

- ja
- neen
- ik weet het niet

1.8. Heeft je moeder/verzorgster momenteel een betaalde job?

- ja
- neen
- ik weet het niet

1.9. Het huis waar ik in woon is:

- een gehuurde woning
- eigendom van mijn ouder(s) / verzorger(s)
- ik weet het niet

1.10. Beschikt het gezin waarvan je deel uitmaakt over een eigen wagen?

- neen
- ja → zo ja, hoeveel?
 1   2   meer dan 2

1.11. Hoe vaak hoor jij je ouder(s) / verzorger(s) zeggen dat er te weinig geld is om dingen te kopen die echt nodig zijn?

- nooit
- af en toe
- vaak
- heel vaak

---

2. VRIJE TIJD EN VRIENDEN

Hierna volgen een aantal vragen over wat je doet in je vrije tijd en over jouw vrienden. Met vrije tijd bedoelen we de tijd die je niet doorbrengt op school en ook niet onderweg van en naar de school. Met vrienden bedoelen we jongeren van jouw leeftijd, dus geen volwassenen, waarmee je veel omgaat en waarvan je denkt dat je ze kan vertrouwen. Ze kunnen bij jou op school zitten, maar het kunnen ook personen zijn die je kent van buiten de school.

2.1. Ben je lid van een vereniging of organisatie?

- neen
- ja → zo ja, welke? (meerdere kruisjes zijn mogelijk)
  - jeugdvereniging (Scouts, Chiro, KLJ,...)
  - muziek, dans of toneel
  - anders:.....
  - sportvereniging
  - vrijwilligerswerk

2.2. Hoe vaak doe je aan sport? (zowel bij een sportclub als in je vrije tijd, bijvoorbeeld joggen, voetballen op straat,... Het elke dag naar school fietsen wordt hier niet bedoeld.)

- iedere dag
- meerdere malen per week
- 1 keer per week
- af en toe, maar minder dan 1 keer per week
- nooit

2.3. Ik breng vooral mijn vrije tijd door met... (je mag meerdere hokjes aankruisen)

- huiswerk/taken te maken of te studeren
- dingen samen te doen met mijn ouders en/of broers/zussen
- buiten te spelen in het bos, het park, de natuur,...
- klusjes te doen zoals het gras te maaien, af te wassen,...
- dingen samen te doen met vrienden
- video en/of computerspelletjes te spelen
- chatten (MSN, ICQ,...)
- winkelen, shoppen in de stad/het winkelcentrum
- naar fuiven of feesten te gaan
- culturele activiteiten (theater, musea,...)
- strips of boeken te lezen
- TV te kijken
- anders, namelijk:.....

2.4. Heb je wel al eens een sigaret gerookt, ook al was dat maar één sigaret (of een paar trekjes) tot nu toe?

- neen, ik heb nooit gerookt
- ik heb 1 of 2 keer gerookt
- ik heb vroeger gerookt, maar ik ben helemaal gestopt
- ik rook af en toe, maar niet dagelijks
- ik rook dagelijks

2.5. Heb je ooit alcoholhoudende dranken (bier, wijn, breezers,...) gedronken?

- neen → ga verder met 2.6.
- ja

➤ Hoe vaak het afgelopen jaar?

- 0 keer 1 keer 2 keer 3 keer 4 keer 5 keer 6-10 keer
- meer dan 10 keer

➤ Ben je ooit dronken geweest?

- neen
- ja → zo ja, hoe vaak?
  - 0 keer 1 keer 2 keer 3 keer 4 keer 5 keer
  - 6-10 keer meer dan 10 keer

2.6. Heb je ooit wiet (marihuana) of hasj gerookt? (joint)

- neen → ga verder met 2.7.
 ja

➤ Hoe vaak het afgelopen jaar?

- 0 keer 1 keer 2 keer 3 keer 4 keer 5 keer 6-10 keer
 meer dan 10 keer

2.7. Hoeveel van je vrienden hebben al eens te doen gehad met politie omdat ze iets gedaan hebben dat verboden was of omdat de politie dit dacht?

- geen enkele één enkele meerdere allemaal

---

3. ERVARINGEN MET SCHOOL EN STUDEREN

Nu volgt een reeks vragen over jouw ervaringen met school en studeren.

3.1. Welk type onderwijs volg je?

- ASO TSO BUSO
 BSO KSO

3.2. Heb je ooit een schooljaar moeten overdoen?

- neen
 ja, één keer
 ja, twee keer of meer

3.3. Zat je vorig jaar ook op je huidige school?

- ja
 neen

3.4. De volgende uitspraken hebben te maken met de manier waarop je tegenover de school / de klas/ het studeren aankijkt en kunnen meer of minder voor jou kloppen. Kruis het vakje aan dat het beste bij jou past.

	Helemaal eens	Beetje eens	Niet eens/ Niet eens	Beetje oneens	Helemaal oneens
1 Ik ga met plezier naar mijn school	☐	☐	☐	☐	☐
2 Ik doe mijn best om goede cijfers te halen	☐	☐	☐	☐	☐
3 Ik let goed op in de les	☐	☐	☐	☐	☐

		Helemaal eens	Beetje eens	Niet eens/ Niet oneens	Beetje oneens	Helemaal oneens
4	Ik verveel me op mijn school	☐	☐	☐	☐	☐
5	Ik heb een leuke school	☐	☐	☐	☐	☐
6	Ik zou liever op een andere school willen zitten	☐	☐	☐	☐	☐
7	De leraren op mijn school kunnen goed orde houden	☐	☐	☐	☐	☐
8	Op mijn school voel ik mij thuis	☐	☐	☐	☐	☐
9	Het hangt op mijn school van de leraar af wat je wel en wat je niet mag	☐	☐	☐	☐	☐
10	Op mijn school worden makkelijk dingen gestolen	☐	☐	☐	☐	☐
11	Veel jongeren op mijn school vallen wel eens iemand lastig op school	☐	☐	☐	☐	☐
12	Leraren komen snel tussen als er wordt gevochten op school	☐	☐	☐	☐	☐
13	Op mijn school kun je meehelpen met het regelen van schoolfeesten en andere leuke dingen	☐	☐	☐	☐	☐
14	Op mijn school worden allerlei leuke dingen georganiseerd waar iedereen kan aan deelnemen (vb. sportcompetities over de middag, muziekoptredens van leerlingen,...)	☐	☐	☐	☐	☐
15	Als er iets wordt georganiseerd op school, doe ik vaak mee of ga ik kijken / supporteren	☐	☐	☐	☐	☐
16	Als ik met iets zit, kan ik terecht bij een vertrouwenspersoon / leraar op school	☐	☐	☐	☐	☐
17	Als er iemand wordt geslagen of gepest op school, zullen medeleerlingen dit melden aan een leraar of toezichter	☐	☐	☐	☐	☐
18	Leerlingen worden zwaar gestraft wanneer ze iets doen wat niet mag op mijn school	☐	☐	☐	☐	☐
19	Ik schiet gemakkelijk op met de meeste leerlingen uit mijn klas	☐	☐	☐	☐	☐
20	Ik heb het gevoel erbij te horen in mijn klas	☐	☐	☐	☐	☐
21	Ik kan op de hulp van de leerlingen in mijn klas rekenen	☐	☐	☐	☐	☐
22	Ik krijg van niemand hulp op school	☐	☐	☐	☐	☐
23	Ik heb het gevoel dat niemand me mag op school	☐	☐	☐	☐	☐
24	Ik heb het gevoel weinig vrienden te hebben op school	☐	☐	☐	☐	☐
25	Tijdens de pauze loop ik vaak alleen op school	☐	☐	☐	☐	☐

- Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
  - ze zeiden er niets van
  - ze zeiden er wat van, maar verder niets
  - één of meer pesters zijn uit de klas gestuurd
  - één of meer pesters kregen strafwerk
  - één of meer pesters zijn moeten nablijven
  - één of meer pesters werden geschorst
  - één of meer pesters werden van school gestuurd
  - de politie werd erbij gehaald
  - ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
  - anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.2. ... door medeleerlingen uitgesloten of doen ze soms alsof je niet bestaat?

- neen → ga verder met 4.3.
- ja
  - Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.3. ... met woorden bedreigd door medeleerlingen doordat ze zeiden jou iets aan te zullen doen?

- neen → ga verder met 4.4.
- ja
  - Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer
  - Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?
    - neen → ga verder met 4.4.
    - ja
  - Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
    - ze zeiden er niets van
    - ze zeiden er wat van, maar verder niets
    - één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
    - één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
    - één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
    - één of meer medeleerlingen werden geschorst
    - één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
    - de politie werd erbij gehaald
    - ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
    - anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.4. ... gepest doordat medeleerlingen je hebben geschopt, geslagen of geduwd zonder dat jij dit eerst had gedaan?

neen → ga verder met 4.5.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

0 keer

1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer

6-10 keer   meer dan 10 keer

➤ Met hoeveel waren deze medeleerlingen dan meestal?

het gaat meestal om één medeleerling

ze zijn meestal met 2

ze zijn meestal met 5

ze zijn meestal met 3

ze zijn meestal met 6 – 10

ze zijn meestal met 4

ze zijn meestal met meer dan 10

➤ Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?

neen → ga verder met 4.5.

ja

➤ Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)

ze zeiden er niets van

ze zeiden er wat van, maar verder niets

één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd

één of meer medeleerlingen kregen strafwerk

één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven

één of meer medeleerlingen werden geschorst

één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd

de politie werd erbij gehaald

ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)

anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.5. ... expres pijn gedaan of aangestoten door een medeleerling of liet hij/zij jou opzettelijk struikelen?

neen → ga verder met 4.6.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

0 keer

1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer

6-10 keer   meer dan 10 keer

- Ben je hiervoor al naar de dokter/het ziekenhuis gemoeten ?
  - neen → ga verder met 4.7.
  - ja → zo ja, hoe vaak ben je hiervoor al naar de dokter/het ziekenhuis gemoeten?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.7. ... bedreigd door medeleerlingen met een wapen (stok, zakmes, ...)?

- neen → ga verder met 4.8.
- ja
  - Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer
  - Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?
    - neen → ga verder met 4.8.
    - ja
  - Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
    - ze zeiden er niets van
    - ze zeiden er wat van, maar verder niets
    - één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
    - één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
    - één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
    - één of meer medeleerlingen werden geschorst
    - één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
    - de politie werd erbij gehaald
    - ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
    - anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.8. ... opzettelijk verwond door een medeleerling met een mes of een ander voorwerp?

- neen → ga verder met 4.9.
- ja
  - Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer

- Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?
  - neen
  - ja
- Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
  - ze zeiden er niets van
  - ze zeiden er wat van, maar verder niets
  - één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
  - één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
  - één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
  - één of meer medeleerlingen werden geschorst
  - één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
  - de politie werd erbij gehaald
  - ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
  - anders, namelijk: .....
- Ben je hiervoor al naar de dokter/het ziekenhuis gemoeten ?
  - neen → ga verder met 4.9.
  - ja → zo ja, hoe vaak ben je hiervoor al naar de dokter/het ziekenhuis gemoeten?
    - 0 keer
    - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
    - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.9. ... gedwongen door medeleerlingen om iets dat van jou was (GSM, I-pod, drankje, geld,...) af te geven?

- neen → ga verder met 4.10.
- ja

- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer
- Hoe vaak werd hierbij dan ook lichamelijk geweld gebruikt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer
- Met hoeveel waren deze medeleerlingen dan meestal als ze jou dwongen je spullen af te geven?
  - het gaat meestal om één medeleerling
  - ze zijn meestal met 2
  - ze zijn meestal met 3
  - ze zijn meestal met 4
  - ze zijn meestal met 5
  - ze zijn meestal met 6 – 10
  - ze zijn meestal met meer dan 10

- Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?
  - neen → ga verder met 4.10.
  - ja
- Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
  - ze zeiden er niets van
  - ze zeiden er wat van, maar verder niets
  - één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
  - één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
  - één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
  - één of meer medeleerlingen werden geschorst
  - één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
  - de politie werd erbij gehaald
  - ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
  - anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.10. ... onder druk gezet door medeleerlingen om iets te doen wat je eigenlijk niet wou doen?

- neen → ga verder met 4.11.
- ja
- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werden spullen van jou het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.11. ... vernield, beklad, besmeurd of verstoopt door medeleerlingen?

- neen → ga verder met 4.12.
- ja
- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer
- Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?
  - neen → ga verder met 4.12.
  - ja
- Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)
  - ze zeiden er niets van
  - ze zeiden er wat van, maar verder niets
  - één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
  - één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
  - één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
  - één of meer medeleerlingen werden geschorst

- één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
- de politie werd erbij gehaald
- ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
- anders, namelijk: .....

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.12. ... bestolen door medeleerlingen doordat ze geld of andere zaken van jou hebben afgenomen?

neen → ga verder met 4.13.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

- 0 keer
- 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
- 6-10 keer   meer dan 10 keer

➤ Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?

neen → ga verder met 4.13.

ja

➤ Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)

- ze zeiden er niets van
- ze zeiden er wat van, maar verder niets
- één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
- één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
- één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
- één of meer medeleerlingen werden geschorst
- één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
- de politie werd erbij gehaald
- ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
- anders, namelijk: .....

Werd jou het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.13. ... drugs aangeboden door medeleerlingen (joints, pillen,...)?

neen → ga verder met 4.14.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

- 0 keer
- 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
- 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.14. ... lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze seksuele opmerkingen over je maakten?

neen → ga verder met 4.15.

ja

- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.15. ... lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze je aanraakten op intieme lichaamsdelen?

neen   ➔ ga verder met 4.16.

ja

- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer

➤ Is een leraar of iemand anders van school daar (het afgelopen jaar) wel eens achter gekomen?

neen   ➔ ga verder met 4.16.

ja

➤ Als je ja hebt ingevuld, wat is er toen gebeurd? (je mag meerdere vakjes aankruisen)

- ze zeiden er niets van
- ze zeiden er wat van, maar verder niets
- één of meer medeleerlingen zijn uit de klas gestuurd
- één of meer medeleerlingen kregen strafwerk
- één of meer medeleerlingen zijn moeten nablijven
- één of meer medeleerlingen werden geschorst
- één of meer medeleerlingen werden van school gestuurd
- de politie werd erbij gehaald
- ze vertelden het mijn ouder(s) / verzorger(s)
- anders, namelijk: .....

De volgende vragen hebben betrekking op leerkrachten, niet meer medeleerlingen zoals in de vorige vragen.

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.16. ... door leraren uitgelachen, uitgescholden of voor gek gezet?

neen   ➔ ga verder met 4.17.

ja

- Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?
  - 0 keer
  - 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
  - 6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.17. ... door leraren geschopt, geslagen of geduwd?

neen → ga verder met 4.18.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

0 keer

1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer

6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.18. ... lastig gevallen door leraren doordat ze seksuele opmerkingen over jou maakten?

neen → ga verder met 4.19.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

0 keer

1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer

6-10 keer   meer dan 10 keer

Werd jij het afgelopen jaar op school wel eens ...

4.19. ... lastig gevallen door leraren doordat ze jou aanraakten op intieme lichaamsdelen?

neen → ga naar de volgende vraag

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar meegemaakt?

0 keer

1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer

6-10 keer   meer dan 10 keer

---

5. ONVEILIGHEIDSBELEVING OP SCHOOL

Hierna volgen enkele vragen over hoe jij over slachtofferschap op jouw school denkt en hoe jij je daarbij voelt.

5.1. Gebeurt het wel eens dat je bang bent om slachtoffer te worden van geweld op school?

neen → ga verder met 5.2.

ja

➤ Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar gehad?

- 0 keer
 1 keer   2 keer   3 keer   4 keer   5 keer
 6-10 keer   meer dan 10 keer

5.2. Hoe vaak gebeurt het dat je... (Kruis het vakje aan dat het beste bij jou pas)

		Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Altijd
1	je onveilig voelt op school?	☐	☐	☐	☐	☐
2	geld of waardevolle spullen thuis laat of in een kluisje stopt omdat je vreest dat het anders wordt gestolen op school?	☐	☐	☐	☐	☐
3	bepaalde plaatsen mijdt om zo contacten met bepaalde medeleerlingen te vermijden?	☐	☐	☐	☐	☐
4	bepaalde plaatsen op school mijdt omdat je er niet op je gemak bent?	☐	☐	☐	☐	☐
5	het gevoel hebt dat je wel eens iets zou kunnen overkomen op school?	☐	☐	☐	☐	☐
6	je niet op je gemak voelt bij sommige leerkrachten?	☐	☐	☐	☐	☐

5.3. Hoe groot denk je dat het risico is om zelf slachtoffer te worden op school van...

		Heel klein	Klein	Groot	Heel groot
1	pestgedrag (uitgelachen, uitgescholden, uitgesloten of voor gek gezet worden <u>door medeleerlingen</u> of dat ze roddelen over jou)?	☐	☐	☐	☐
2	schoppen, slagen door medeleerlingen?	☐	☐	☐	☐
3	bedreigingen door medeleerlingen?	☐	☐	☐	☐
4	onder dwang spullen of geld te moeten afgeven aan medeleerlingen?	☐	☐	☐	☐
5	diefstal van geld of spullen door medeleerlingen?	☐	☐	☐	☐

Tot slot

Kijk nog even na of je alle vragen hebt beantwoord en of je nergens een voor- of achterkant van een bladzijde bent vergeten invullen.

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

Anjuli Van Damme, studente aan de Universiteit Gent

Bijlage 2 Introductiebrief

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Vakgroep Strafrecht en Criminologie

Naam directeur/directrice
Functie
Naam school
Straat + nr.
9160 Lokeren

uw kenmerk

ons kenmerk

datum

08-12-08

contactpersoon

e-mail

Anjuli.VanDamme@UGent.be

Lieven.Pauwels@UGent.be (promotor)

tel. en fax

T +32 9 264068037

F +32 9 264 69 88

Geachte heer/mevrouw,

Ik richt dit schrijven tot u, als schoolhoofd, met een bijzonder verzoek. Als studente Master in de Criminologische wetenschappen aan de universiteit van Gent voer ik onderzoek naar onveiligheidsbeleving en slachtofferschap van geweld op school. Met mijn onderzoek wil ik de aard en omvang van dit maatschappelijk probleem in kaart brengen en op zoek gaan naar de determinanten van onveiligheidsbeleving en slachtofferschap van jonge adolescenten. Het bestaande onderzoek richt zich vooral op oudere populaties.

In het kader van mijn Masterproef streef ik ernaar jongeren in het tweede jaar van het secundair onderwijs die in de fusiegemeente Lokeren wonen, te bevragen. Uit budgettaire overwegingen hoop ik de beoogde doelgroep te kunnen bereiken via een klassikale bevraging met schriftelijke vragenlijst. Hiervoor ben ik afhankelijk van de bereidwilligheid tot medewerking van schooldirecties. Daarom richt ik mij met dit schrijven tot alle in Lokeren gelegen scholen die onderwijs aanbieden aan leerlingen uit het tweede jaar secundair onderwijs. Om een correcte analyse te kunnen maken is immers een grote steekproef vereist.

Deze vragenlijst zal door mezelf worden afgenomen en volledig anoniem worden verwerkt in het kader van mijn Masterproef. Ik garandeer volledige confidentialiteit zowel tegenover de school als de leerlingen. De afname zal maximaal één lesuur in beslag nemen en kan eventueel gekaderd worden binnen de vakoverschrijdende eindtermen. Vaak weten scholen niet dat leerlingen wel degelijk onveiligheidsgevoelens ervaren of slachtoffer zijn van 'onzichtbaar' schoolgeweld. Eventueel kan de afname gebeuren tijdens studie-uren zodat lessen niet worden gestoord. De wetenschappelijke opbouw, de uitvoering en de verwerking van het onderzoek wordt gesuperviseerd door mijn promotor aan de universiteit van Gent, Prof. Dr. Lieven Pauwels.

Bent u bereid uw toestemming te verlenen tot deelname aan dit persoonlijk project? In ruil voor uw medewerking kan u, indien gewenst, een exemplaar bekomen van mijn onderzoek, alsook een verwerking van de resultaten specifiek voor uw school. U kunt eventueel uw beleid op basis van dit laatste afstemmen om zo de veiligheid voor uw scholieren te verbeteren.

De praktische uitvoering van het onderzoek is gepland in 2009, in theorie vanaf midden februari. De laatste afname is gepland in maart 2009. Mag ik u om organisatorische redenen vragen om mij te informeren hoe u hier tegenover staat voor 15 januari 2009? Rond deze periode neem ik zelf even telefonisch contact met u op. Indien u nog verdere vragen hebt, aarzel niet om contact met mij op te nemen. Uw medewerking is van het grootste belang voor het welslagen van dit project.

Faculteit Rechtsgeleerdheid – Vakgroep Strafrecht en Criminologie
Universiteitstraat 4, B-9000 Gent

Instructies voor de afnemer

Geachte meneer / mevrouw,

Als laatstejaarsstudente in de Criminologische Wetenschappen aan de Universiteit van Gent doe ik in het kader van mijn Masterproef een onderzoek naar onveiligheidsbeleving en ervaring met geweld op school. Het is belangrijk dat het onderzoek correct verloopt, vandaar dat ook enkele instructies voor de afnemer van belang zijn.

- U houdt best een **blanco exemplaar** van de enquête, zo kunt u vlot vragen beantwoorden indien deze zich voordoen.
- Gelieve bij aanvang de leerlingen er op attent te maken dat de enquête volledig **anoniem** is. Ze moeten nergens hun naam invullen en niemand van hun omgeving zal de vragenlijsten te zien krijgen.
- De enquête is **recto verso** geprint. U wijst de leerlingen hier best nog eens op zowel bij de aanvang van de enquête als bij het afgeven.
- Verdere instructies staan vermeld op bladzijde 2 van de vragenlijst. Het is niet nodig deze allemaal te overlopen, maar u kunt de leerlingen er wel op attenderen dat ze deze zelf moeten doornemen alvorens de vragen in te vullen.

Er kunnen een aantal vragen rijzen bij de leerlingen over de inhoud van de vragenlijst. Gelieve de leerlingen vooraf mee te delen dat ze steeds vragen kunnen stellen. Normaalgezien is alles uit de vragenlijst makkelijk te verstaan. De vragen moeten letterlijk geïnterpreteerd worden, waardoor u leerlingen die iets niet begrijpen zeker kunt helpen.

Bij de pretest is gebleken dat er verschillende interpretaties mogelijk zijn bij de reeks vragen over de achtergrond en thuissituatie. Het gaat hier specifiek om de vragen 1.3., 1.9. en 1.10. Verschillende leerlingen wonen op meerdere plaatsen omwille van een scheiding van de ouders,... Het staat ook op de enquête zelf vermeld dat ze moeten denken aan de plek waar ze het meeste zijn. Het zou eventueel kunnen dat er toch enkele vragen over worden gesteld. Gelieve de leerling in kwestie hier dan ook nog eens op attent te maken.

De enquête kan afgenomen worden tijdens één lesuur (50 min.). De meeste leerlingen doen er slechts 15 min. over. De respondenten betreffen leerlingen uit het 2de jaar secundair onderwijs.

- De enquêtes worden nadien best collectief opgehaald en in een doos gestopt.

Dank bij voorbaat,

Anjuli Van Damme
Studente Criminologische Wetenschappen, Universiteit Gent
Anjuli.VanDamme@Ugent.be

Bijlage 4 Univariate beschrijvende statistieken

4.1. Univariate beschrijvende statistieken op individueel niveau

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaardafwijking
Geslacht	542	.00	1.00	.51	.50
Lage SES gezin	514	.00	1.00	.08	.28
Immigratieachtergrond	540	.00	1.00	.27	.44
Eenoudergezin	540	.00	1.00	.25	.43
Type onderwijs	542	1.00	5.00	1.83	1.13
Dummy_Scholingsgraad	542	.00	1.00	.46	.50
Schoolse vertraging	541	.00	1.00	.27	.45
Slachtofferschap divers	495	.00	14.00	2.14	2.36
Slachtofferschap totaal	542	.00	26.00	3.68	4.41
Onveiligheidsbeleving totaal	523	5.00	41.00	12.47	6.04
Cognitieve dimensie	528	5.00	20.00	7.53	2.69
Affectieve dimensie	541	.00	12.00	2.55	2.36
Expressieve dimensie	536	.00	12.00	2.49	2.57
Valid N (listwise)	453				

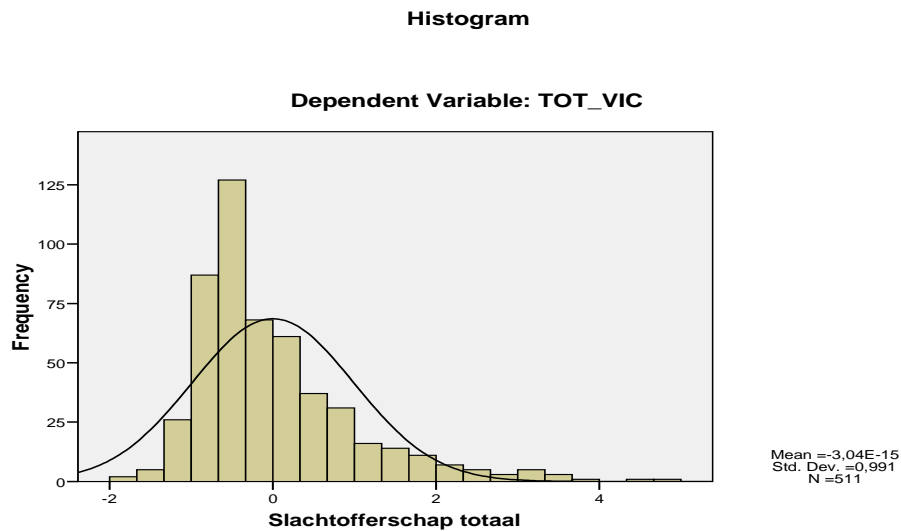
4.2. Univariate beschrijvende statistieken op niveau van de school

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaardafwijking
negatief soc. klimaat	13.03	16.31	14.83	1.00
% In immigratieachtergr.	.07	.48	.27	.16
Gem. slachtofferschap divers	1.30	3.58	2.13	.61

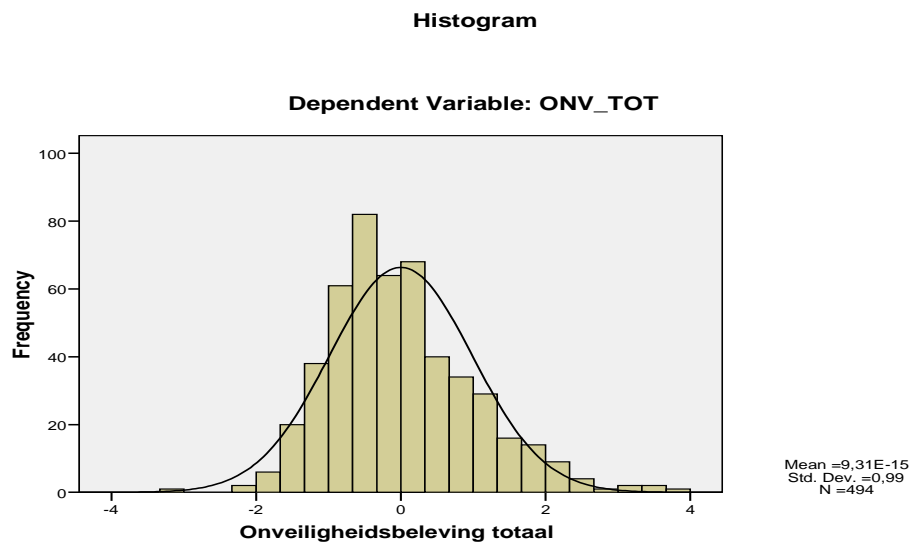
(6 scholen)

Bijlage 5 Voorbereidende controle meervoudige lineaire regressieanalyse

5.1. Controle op normaliteit, afhankelijke variabele: Totaal slachtofferschap

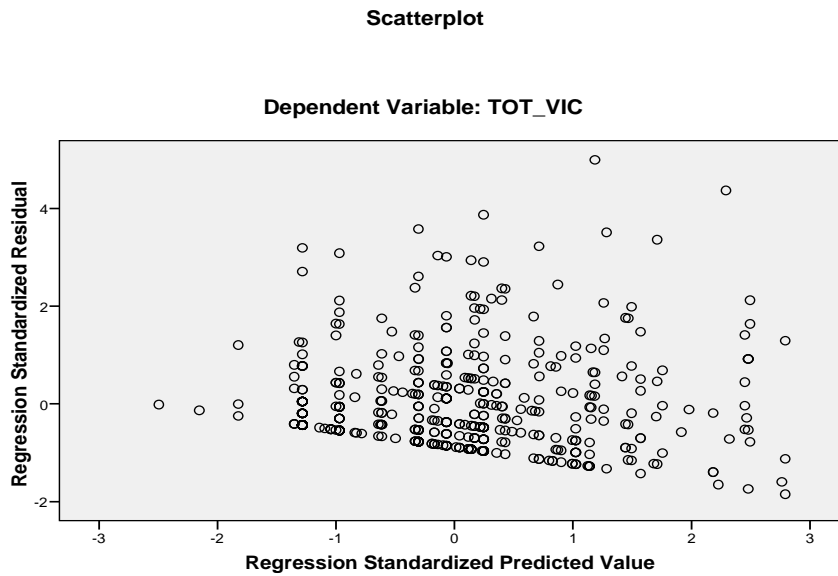

5.2. Controle op normaliteit, afhankelijke variabele: Totaal onveiligheidsbeleving

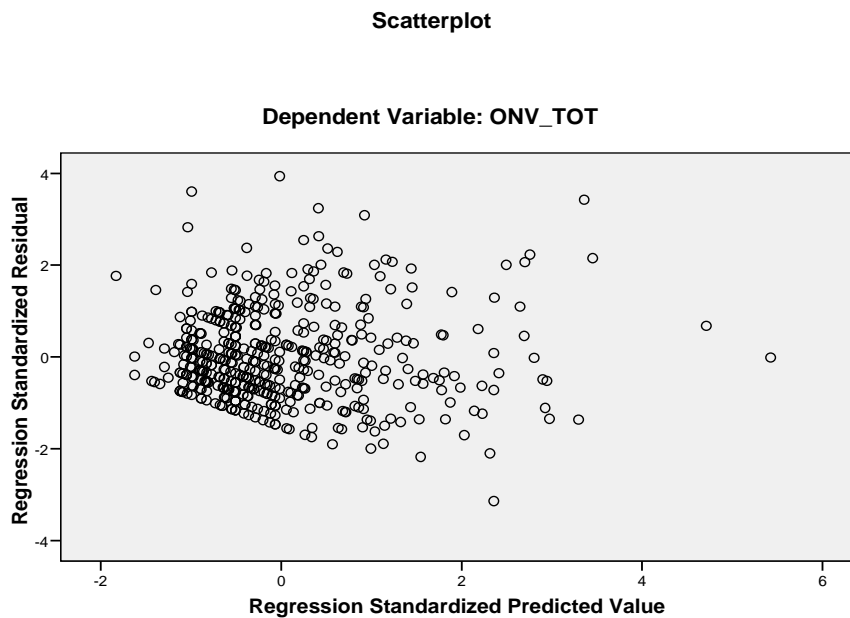

5.3. Controle op heteroscedasticiteit, afhankelijke variabele: Totaal slachtofferschap

5.4. Controle op heteroscedasticiteit, afhankelijke variabele: Totaal onveiligheidsbeleving

Bijlage 6 Correlatiematrixes

6.1. Vaststelling probleem van multicollineariteit op niveau van de school

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
neg. sociaal schoolklimaat (1)	1				
% lln uit eenoudergezinnen (2)	.016	1			
% lln immigr.achtergr. (3)	-.393**	.681**	1		
% lln lage SES gezin (4)	-.314**	.797**	.983**	1	
gem. lln slachtofferschap (5)	.081	.720**	.306**	.406**	1

* p < 0.05

** p < 0.01

6.2. Correlatiematrix van de onafhankelijke variabelen uit het verklarend onderzoek

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
% lln immigr.achtergr./school (1)	1									
neg. soc. schoolklim. (2)	-.393**	1								
gem.lln slachtoffer/school (3)	.306**	.081	1							
geslacht (4)	-.40	.254**	.136**	1						
lage SES gezin (5)	.233**	-.077	.092*	-.042	1					
Immigratieachtergrond (6)	.357**	-.140**	.109*	.037	.325**	1				
éénoudergezin (7)	.212**	.006	.224**	-.034	.107*	-.037	1			
dummy scholingsgraad (8)	.674**	.280**	.410**	.146**	.196**	.278**	.234**	1		
schoolse vertraging (9)	.423**	-.006	.292**	.023	.175**	.336**	.142**	.440**	1	
slachtofferschap (10)	.115**	-.009	.261**	.052	-.060	.009	.229**	.129**	.134**	1

* p < 0.05

** p < 0.01

Bijlage 7 Bloksgewijze regressieanalyses voor de verschillende dimensies van onveiligheidsbeleving als afhankelijke variabelen

7.1. Cognitieve dimensie

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde	Model 3 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu			
Geslacht (jongen)	-.026	-.056	-.069 (*)
Lage SES gezin	-.052	-.048	-.001
Immigratieachtergrond	-.132 **	-.114 *	-.114 *
Eénoudergezin	.122 **	.109 *	.019
Scholingsgraad (ASO)	.065	.201 (*)	.217 *
Schoolse vertraging	.109 *	.089 (*)	.061
Schoolcontext			
% ln immigratieachtergrond		.086	.106
Negatief sociaal klimaat		.122	.164 *
Gem. ln ervaring met schoolgeweld		.140 **	.043
Slachtofferschap van schoolgeweld			.485 ***
R²	.045	.064	.275
R² adj.	.033	.047	.260
Verandering in R²	--	***	***
N	499	499	499

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$

7.2. Affectieve dimensie

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde	Model 3 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu			
Geslacht (jongen)	-.079 (*)	-.079 (*)	-.102 *
Lage SES gezin	-.048	-.051	-.002
Immigratieachtergrond	.051	.044	.045
Eénoudergezin	.158 ***	.146 ***	.065
Scholingsgraad (ASO)	.017	.051	.070
Schoolse vertraging	.111 *	.096 (*)	.064
Schoolcontext			
% ln immigratieachtergrond		.032	.054
Negatief sociaal klimaat		-.016	.034
Gem. ln ervaring met schoolgeweld		.071	-.013
Slachtofferschap van schoolgeweld			.448 ***
R²	.049	.054	.233
R² adj.	.038	.037	.218
Verandering in R²	--	***	***
N	510	510	510

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$

7.3. Expressieve dimensie

Onafhankelijke variabelen	Model 1 Bèta-waarde	Model 2 Bèta-waarde	Model 3 Bèta-waarde
Indicatoren kwetsbaarheid individu			
Geslacht (jongen)	-.100 *	-.108 *	-.119 **
Lage SES gezin	-.057	-.061	-.012
Immigratieachtergrond	.017	.007	.004
Eénoudergezin	.097 *	.085 (*)	.015
Scholingsgraad (ASO)	.034	.256 *	.274 **
Schoolse vertraging	.093 (*)	.069	.044
Schoolcontext			
% ln immigratieachtergrond		.266 *	.286 **
Negatief sociaal klimaat		.141 (*)	.188 *
Gem. ln ervaring met schoolgeweld		.057	-.020
Slachtofferschap van schoolgeweld			.400 ***
R²	.029	.045	.187
R² adj.	.018	.027	.171
Verandering in R²	--	**	***
N	505	505	505

(*) = $p < .10$ * = $p < .05$ ** = $p < .01$ *** = $p < .001$